

Infokom

GLASNIK VANJSKOTRGOVINSKE/SPOLJNOTRGOVINSKE KOMORE BOSNE I HERCEGOVINE

WWW.KOMORABIH.BA

BROJ 74 • GODINA XII • JUNI / LIPANJ 2019.

BESPLATAN PRIMJERAK

Povezivanje ekonomija za snažniji rast BiH

DIGITALIZACIJA: Gdje je Bosna i Hercegovina na digitalnoj mapi svijeta?

KONFERENCIJE • MEĐUNARODNA SARADNJA • BH PRIVREDA • TRANSPORT
TRŽIŠTA • SAJMOVI • EDUKACIJA • EEN MREŽA • PREDSTAVLJAMO • PROJEKTI

ISSN 1840-3417

Izdavač:

VANJSKOTRGOVINSKA /
SPOLJNOTRGOVINSKA
KOMORA BOSNE I
HERCEGOVINE

Adresa:

Branislava Đurđeva 10
71000 Sarajevo

Uređivački kolegij:

Nemanja Vasić, predsjednik
Ivan Mandić
Zdravko Marinković
Nihad Bajramović
Enes Ališković
Ognjenka Lalović
Boris Marković
Aida Kapičija
Engin Mešanović

Kontakt:

Aida Kapičija
Tel: +387 33 566-272
Fax: +387 33 214-292

E- mail:

aida.kapicija@komorabih.ba
<http://www.komorabih.ba>

Dizajn i priprema:

Engin Mešanović

Štampa:

Suton d.o.o. Široki Brijeg

Tiraž:

2000

BESPLATAN PRIMJERAK

Sadržaj

- 4** EBRD
Povezivanje ekonomija
za snažniji rast Bosne i
Hercegovine
- 8** KONFERENCIJE
„Digitalizacija bosansko-
hercegovačkog društva“
- 10** Mediji i gospodarstvo
- 11** Kopaonik biznis forum
- 12** DIGITALIZACIJA
Gdje je Bosna i Hercegovina
na digitalnoj mapi svijeta?
- 16** PROJEKAT
„100 najvećih u BiH“ okuplja
crema de la crema domaćeg
biznisa
- 18** Samit ženskog leaderskog
preduzetništva za
jugoistočnu Evropu 2019
- 19** TRANSPORT I
KOMUNIKACIJE
VTKBiH bogatija za još
jednu uslugu koju pruža
međunarodnim cestovnim
prijevoznicima tereta
- 20** Standardizacija u IKT
sektoru
- 24** Dronovi - bespilotni sistemi
u zrakoplovstvu
- 26** Carinski postupci i
procedure za prijevoznike u
domaćem i međunarodnom
cestovnom prijevozu
- 28** Inicijativa za osiguranjem
sistema povrata dijela akcize
na naftu i naftne derivate
koji se koriste kao pogonsko
gorivo u cestovnom
prijevozu
- 30** ANALIZA
Trendovi u vanjsko-
trgovinskoj razmjeni u
prvom kvartalu 2019.
godine
- 34** Smjernice za izvoz
proizvoda od prerađenog
voća i povrća iz zemalja
zapadnog Balkana u
Evropsku uniju
- 36** POSLOVNI FORUM
Drvo, arhitektura i dizajn
- 38** INO SAJMOVI
Devet godina učešća
Bosne i Hercegovine na
sajmu imm cologne
- 40** Kompanije iz namjenske
industrije BiH na sajmu IDEX
2019
- 41** Proizvodi sedam kompanija
iz BiH predstavljeni na
prestižnom sajmu PROWEIN
2019
- 42** BIOFACH – ulaznica u svijet
organskog
- 44** TRŽIŠTA
Saradnja BiH i NR Kine
- 47** Poslovni forum zemalja
srednje i istočne Europe i
Kine
- 48** VRHUNSKE PROIZVODNE
PRAKSE
Toyota proizvodni
sistem/Toyota Production
System (TPS)
- 51** POSLOVNI PROCES
Category Management
- 54** Bez čega najbrže ostanete
na skladištu (I dio)
- 56** EDUKACIJA
Značaj standarda
zanimanja za privredne
subjekte
- 57** AGENCIJA ZA NADZOR
NAD TRŽIŠTEM BIH
Ftalati u igračkama i
proizvodima za djecu
- 58** PREDSTAVLJAMO
Vitinka

Uvodnik

Cijenjeni čitaoci,

ovu godinu smo započeli, ali i nastavili, nastupom kompanija iz Bosne i Hercegovine na nekim od najprestižnijih inostranih sajamskih manifestacija. Kompanije su, prema preliminarnim rezultatima, zadovoljne svojim nastupom, ostvarenim kontaktima i iskazanim interesom za nove poslovne ugovore. Primjera radi, samo na Međunarodnom sajmu namještaja i interijera imm cologne u Kelnu kompanije su kroz ostvarene kontakte zaprimile 45 zahtjeva za ponudama čija vrijednost se procjenjuje na oko 1.590.000 evra. Upravo vrijednost zahtjeva za ponudama pokazuje da postoji veliki interes kupaca za proizvodima iz Bosne i Hercegovine i može se očekivati značajna prodaja i izvoz.

Mjesec maj u Bosni i Hercegovini je bio u znaku godišnje konferencije Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), događaja koji je okupio više od 3.000 učesnika, 70 delegacija guvernera EBRD-a, poslovne delegacije, privrednike iz više od 70 zemalja i ekonomija sa kojima EBRD ima poslovne kontakte i u kojima investira. Više od 600 prisutnih bilo je direktno iz poslovne zajednice van BiH, a održano je i 49 različitih sastanaka, konferencija, foruma i sesija na šest lokacija.

Bosna i Hercegovina, prema riječima organizatora, može da bude ponosna na organizaciju ovakvog događaja i predstavljanje naše zemlje, njenih potencijala i strateške industrije u pozitivnom svjetlu.

Unapređenje ekonomske saradnje, posebno u oblasti investicija, ono je što Bosna i Hercegovina treba. Nadamo se da su potencijalni investitori tokom događaja dobili jednu novu, ljepšu i drugačiju sliku o Bosni i Hercegovini, sliku zemlje koja može ponuditi mnogo toga, bez obzira na složenu administraciju, provođenje ugovora, pristup kreditnim sredstvima i ostale faktore koji se moraju unaprijediti za povoljniji poslovni ambijent BiH.

Da Bosna i Hercegovina ima što ponuditi govori se i na stranicama koje slijede, od trendova u spoljnotrgovinskoj razmjeni do prilika za nove poslovne aranžmane.

Informacije o privrednim dešavanjima i aktuelnostima iz Komore možete pratiti i na internetskoj stranici www.komorabih.ba.

Predsjednik STKBiH
Nemanja Vasić

Godišnja skupština Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD)

Povezivanje ekonomija za snažniji rast Bosne i Hercegovine

Glavni grad Bosne i Hercegovine je početkom maja ugostio oko 3.000 učesnika Godišnje skupštine Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) koji su se, kroz višednevni program, upoznali s potencijalima Bosne i Hercegovine

Sumirajući pokazatelje o Godišnjoj skupštini Evropske banke za obnovu i razvoj, održanoj od 7. do 9. maja 2019. godine sa fokusom na povezivanje ekonomija za snažniji rast Bosne i Hercegovine, predsjedavajući Vijeća ministara Bosne i Hercegovine Denis Zvizdić je kazao da je događaj okupio više od 3.000 učesnika, 70 delegacija gubernera EBRD-a, poslovne delegacije, privrednike iz više od 70 zemalja i ekonomija sa kojima EBRD ima poslovne kontakte i kojima investira. Više od 600 prisutnih bilo je direktno iz poslovne zajednice van BiH, a održano je i 49

različitih sastanaka, konferencija, foruma i sesija na šest lokacija.

„U ovom trenutku mogu iskazati veliko zadovoljstvo i ponos što je BiH bila domaćin ovog događaja, jer već dugi niz godina radimo na omogućavanju održavanja ove konferencije. Mogu vam prenijeti i utiske predsjednika EBRD-a gospodina Chakrabartija i njegovog tima koji su nam rekli da je ovo do sada najbolje organiziran Godišnji sastanak Odbora gubernera EBRD-a koji se održao van Londona, čime smo posebno zadovoljni. To pokazuje da mi znamo i možemo, kada hoćemo“, izjavio je

predsjedavajući Vijeća ministara Denis Zvizdić.

Iz organizacionog tima EBRD-a su istakli svoje zadovoljstvo organizacijom događaja, a Stefania Galbiati Ball, šefica Protokola i Organizacionog odbora Godišnjeg skupštine pri Uredu generalnog sekretara EBRD-a, je napomenula da statistički podaci ukazuju na uspješnost samog događaja.

„Ova Godišnja skupština je bila jako dobro posjećena, više od svih koje smo organizovali posljednjih godina. To pokazuje da su investitori zainteresovani za ovu zemlju, ali i region. BiH je bila u centru pažnje posljednja 3 dana, a još puno toga nas očekuje. Nadam se da će se stvari nastaviti odvijati u tom pravcu“, istakla je ona.

Fokus cjelokupnog programa bila je tema „Povezivanjem ekonomija do snažnijeg rasta“, a kroz više od 40 odr-

žanih događaja bilo je riječi o ključnim temama za sve zemlje regiona.

Upravo iz tog razloga su se susreli i lideri zemalja zapadnog Balkana, predsjednik Crne Gore Milo Đukanović, premijer Albanije Edi Rama, predsjednica Vlade Srbije Ana Brnabić, premijer Sjeverne Makedonije Zoran Zaev te predsjedavajući Vijeća ministara BiH Denis Zvizdić. Diskutujući o brojnim temama ekonomske i političke prirode, složili su se da je ključ razvoja regije zajednička saradnja o svim pitanjima, uključujući i one najkompleksnije.

„Mi smo stvarno željeli poslati drugačiju sliku BiH te ovim događajem pomoći stvaranju nove percepcije o našoj zemlji u očima onih ljudi koji će nekad u budućnosti ovdje doći ulagati. Mislim da smo učinili prve korake na tom putu“, izjavio je ministar vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Mirko Šarović.

O važnosti zajedničkog djelovanja zemalja zapadnog Balkana govorio je i predsjednik EBRD-a Suma Chakrabarti: „Integraciju smatram iznimno snažnim putem za širenje tržišta, povećanje prekograničnih ulaganja te podsticanje razmjene novih ideja i inovacija, što je možda i najvažnije.“

Stranim investitorima prezentovane strateške industrije BiH

Svoje strateške industrije BiH je potencijalnim investitorima predstavila na sesiji o potencijalima za investiranje u BiH pod nazivom „Investirajte u BiH – Investirajte u profitabilne projekte“, na kojoj su svim prisutnima predstavljeni potencijali naše zemlje, ali i benefiti investiranja u BiH.

„Istražite različite mogućnosti ulaganja i saznajte zašto se svi strani investitori slažu da je Bosna i Hercegovina prilika koja se ne smije propustiti“ bila

Štand BiH plijenio pažnju

Štand Bosne i Hercegovine je bio prva dodirna tačka svim prisutnim predstavnicima međunarodne poslovne zajednice, a postavljen je s ciljem dodatne interaktivne podrške promociji zemlje. Na ovaj način su potencijalni investitori imali priliku dobiti više informacija o svim potencijalima zemlje, strateškim industrijama i konkretnim projektima, čemu su doprinijele zajedničke snage Agencije za promociju stranih investicija u BiH i Vanjskotrgovinske komore BiH.

Pored informativne, štand je imao i svoju kreativnu stranu pa je tako predstavio prirodna bogatstva i ljepotu naše zemlje. Ističući se među svim drugim, privukao je i oduševio sve prolaznike, a ni predstavnici EBRD-a nisu ostali ravnodušni.

„Mislim da je ovaj štand pravi dokaz kreativnosti i originalnosti građana ove zemlje. Kada smo ga prvi put vidjeli, bili smo iznenađeni i zaintrigirani njegovom kompozicijom, linijama, bojama i simbolikom. Sama činjenica da su bili potrebni sati za njegovo sastavljanje govori koliko truda stoji iza njega, a mene, zaista, podsjeća na sve ljepote ove zemlje. Smatram da je to ona slika BiH koju želimo prenijeti svim prisutnima“, izjavila je Stefania Galbiati Ball.

Sasvim drugačiju prezentaciju zemlje upotpunila je i virtualna šetnja mostarskim ulicama, odnosno posjeta nekim od najpoznatijih lokacija ovog grada, koja je svim prisutnima bila dostupna kroz VR tehnologiju na samom štandu, a hrabriji posjetioci su imali priliku okušati se i u poznatim skokovima sa Starog mosta u Mostaru.

je misao vodilja ove sesije. Upravo su takvo iskustvo potvrdili strani investitori koji imaju uspješne i profitabilne kompanije u BiH a koji su potencijalnim investitorima i svim drugim učesnicima ovog događaja predstavili našu zemlju, njene potencijale i strateške industrije u pozitivnom svjetlu.

„Ova zemlja se ne može razvijati bez podrške investitora kao što je Evropska banka za obnovu i razvoj, a mi smo u stanju da svoj razvoj kreiramo skupa s njima, u skladu sa mogućnostima države. Prema dosadašnjim pokazateljima, 2019. godina je počela dobro, bez obzira na turbulentnu politiku za koju

se nadam da će se prevazići, te da će i politika početi da prati ekonomiju i potrebe zemlje u njenom razvoju“, izjavio je Mirko Šarović, ministar vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH.

U fokusu sesije bila su strateška područja, potencijali i benefiti geostrateške pozicije naše zemlje. Potencijale

Spektakularan kulturni program zemlje domaćina za goste EBRD-a u Zetri

U Olimpijskoj dvorani Zetra upriličen je svečani prijem za sve učesnike Godišnje skupštine i biznis foruma Evropske banke za obnovu i razvoj na kojem je, uz impozantan kulturni i zabavni performans, predstavljeno bogatstvo i moć različitosti, kao jedna od najvećih vrijednosti Bosne i Hercegovine.

Nakon dva dana poslovnih i diplomatskih sastanaka, gosti koji su došli u Sarajevo sa svih strana svijeta uživali su u jedinstvenom iskustvu koje je pripremila zemlja domaćin. Sve sjajne poslovne novosti, dogovori i prilike za investicije u BiH bile su dodatno upotpunjene toplom dobrodošlicom u dvorani Zetra.

Program je demonstrirao istinsku moć različitosti naše države, prikazujući jedinstvenost, raznovrsnost i bogatstvo kulture, ali i emocije ljudi koji ovdje žive. Kultura koju su oblikovale generacije suživota u društvu koje je savršen spoj Istoka i Zapada večeras je zablistala u punom sjaju.

U jednosatnom spektaklu kulturnog programa, na sceni je nastupilo ukupno 135 umjetnika iz više bh. gradova.

Početak programa obilježio je nastup No Borders Orchestra, a noć se nastavila kombinacijom modernih i tradicionalnih zvukova i plesova, uz emotivne nastupe brojnih umjetnika i izvođača, među kojima su bili Divanhana, Omladinski hor Zenica, Orkestar mladih BiH, Orkestar harmonika pod dirigentskom palicom Miloša Zeca, KUD Bašćaršija te mnogi drugi.

Većina od 3.000 gostiju prvi put boravi u BiH, što predstavljanje naše zemlje u ovom svjetlu čini još važnijim. Oni nisu krili svoje oduševljenje performansom koji ih je poveo na emotivno putovanje i otkrio im uvid u srce i dušu Bosne i Hercegovine, tamo gdje, nakon svih nevolja i rana, još uvijek stanuje ljubav.

Predsjednik i potpredsjednici VTKBiH na konferenciji EBRD-a

Nove investicije u BiH

Predsjedavajući Vijeća ministara BiH Denis Zvizdić obratio se javnosti u povodu završetka Godišnje skupštine guvernera EBRD-a i rekao kako su investitorima predstavljeni potencijali projekata a iz BiH poslana nova slika - slika važnosti ekonomskog razvoja i potrebe privlačenja stranih direktnih investicija. Kako je kazao, cilj je privlačenje novih investicija i kreiranje novih radnih mjesta koja će omogućiti ostanak mladih ljudi u našoj zemlji. On je rekao da su se tokom EBRD-a pojavile ozbiljne ideje poput kreacije zajedničke investicione platforme zemalja zapadnog Balkana.

Zvizdić je rekao da ga posebno raduje potpisani sporazum o novoj investiciji za projekt Koridor Vc – obilaznica Doboj u vrijednosti od 210 miliona eura, te dodao da najave EBRD-a govore da će BiH imati najveći stepen ulaganja na Balkanu po stanovniku.

IT industrije, sektora za kojim potražnja svakodnevno raste, predstavila je Bit Alijansa, udruženje 58 velikih IT kompanija koje broji više od 2.800 stručnjaka.

„Mi smo veoma malo tržište, ali smo izuzetno dobri u IT-u u kojem imamo veliki potencijal. Pored toga, Bosna i Hercegovina ima jako dobru geografsku poziciju - tačno na granici između Istoka i Zapada - što nam omogućuje lakoću pružanja usluga, bez obzira na vremenske zone. Danas smo uspostavili neke vrlo važne kontakte i očekujemo da će biti ostvarene i brojne saradnje sa našim kompanijama“, izjavio je Edin Deljković, predsjednik Upravnog odbora BIT Alijanse, koji je u okviru ove sesije predstavio potencijale IT industrije na području naše zemlje.

Sektor turizma predstavio je Olimpijski centar Jahorina, domaćin Zimskih olimpijskih igara 1984. godine i Olimpijskih igara mladih 2019. godine, koji je, istovremeno, prepoznat i kao najperspektivniji zimski resort na zapadnom Balkanu.

Sektor proizvodnje i inženjeringa predstavila je Prevent Grupa, najveća privatna kompanija u BiH, a višedecenijsku tradiciju bh. drvne industrije i proizvodnje namještaja, nagrađivanu mnogobrojnim internacionalnim nagradama, predstavio je MS & Wood, dizajnerski orijentiran proizvođač masovnog drveta.

Potencijal poljoprivredne i prehrambene industrije predstavila je mljekara Livno, vlasnik poznatog brenda „Livanjski sir“. Pozitivna iskustva stranih investitora u našoj zemlji, zajedno sa benefitima investiranja, poput geografskog položaja, povoljnog pravnog okruženja i trgovinskih sporazuma, sa prisutnima je podijelio Branimir Muidža, predsjednik Vijeća stranih investitora u BiH.

Održan je i niz sastanaka, panela, foruma i drugih pratećih događaja koji su pokrili mnogobrojne teme, od malih i srednjih preduzeća, načina prevazilaženja izazova s kojima se susreću, preko strategija za implementiranje novih tehnologija s ciljem povećanja profitabilnosti kompanija pa sve do interaktivnih panela sa poznatim svjetskim imenima, poput Beata Javoricka, profesora ekonomije na Univerzitetu u Oxfordu i baronice Catherine Ashton.

Konferencija „Digitalizacija bosanskohercegovačkog društva“

Prema svim pokazateljima i globalnim indeksima, Bosna i Hercegovina se nalazi na začelju kada je riječ o procesima digitalizacije. U Bosni i Hercegovini postoje institucije i kompanije koje su dostigle visok stepen digitalizacije, ali ona, nažalost, nije plod sistemskog rada i plana za digitalizaciju, već pojedinačnih rješenja

Nakon što je u decembru prošle godine Spoljnotrgovinska komora Bosne i Hercegovine započela proces digitalizacije bosanskohercegovačkog društva, u periodu od 18. do 20. marta 2019. godine održana je istoimena konferencija na kojoj je učešće uzeo značajan broj predstavnika institucija svih nivoa vlasti u BiH, diplomatskog kora, predstavnika međunarodnih institucija i organizacija, komorskog sistema, kao i privrednih subjekata. Prilikom učestvovanja na Konferenciji dobili su i studenti nekoliko fakulteta iz BiH.

Trodnevni događaj započeo je Plenarnom konferencijom koja je održana 18. 3. 2019. u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine. U okviru tri sesije Plenarne konferencije, prisutni su imali priliku saznati nešto više o aktuelnom stanju digitalizacije u svim sferama društva u Bosni Hercegovini o čemu su, pored predstavnika STKBiH, govorili i predstavnici relevantnih bosanskohercegovačkih institucija, među kojima su Ministarstvo komunikacija i transporta BiH, Regulatorna agencija za komunikacije, Agencija za statistiku BiH i Institut za standardizaciju.

Konferencija je održana s ciljem prepoznavanja investicijskog potencijala u segmentu digitalnog društva unutar BiH. Stanje na terenu pokazuje kako BiH zaostaje za određenim sistemima van njenih granica kada je riječ o digitalnom svijetu. Zadatak ovakve i sličnih konferencija je ukazivanje na to koja su to mjesta, koji je to investicijski

potencijal i u šta da se investira u BiH. Suština digitalizacije ogleda se u većoj transparentnosti, a veća transparentnost u poslovanju, odnosno brzina razmjene informacija podrazumijeva veću konkurentnost.

Prema svim pokazateljima i globalnim indeksima, BiH se nalazi na začelju kada je riječ o procesima digitalizacije. Kako je istaknuto, Ministarstvo komunikacija i transporta je prošle godine donijelo Politiku razvoja informacijskog društva u kojoj su navedene sve smjernice Digitalne agende, dok je Regulatorna agencija za komunikacije završila kompletan proces stvaranja regulatornog okvira za određene faze procesa opšte digitalizacije društva. Ostaje da donosioci odluka i vlasti prepoznaju potrebu da se pokrenu procesi digitalizacije u bh. društvu. Posebno je istaknuta važnost praćenja međunarodnih standarda, prepoznavanja ključnih trendova i načina na koji možemo modernizovati poslovne i druge procese. Digitalizacija na bilo koji način pomaže da se naprave ključne uštede, ubrzaju poslovni procesi, ali i da se optimalno koriste raspoloživi resursi.

O iskustvima svojih zemalja kada je riječ o digitalizaciji govorili su predstavnici Švajcarske, Slovenije i Hrvatske, potom predstavnici UNDP-a, dok je o digitalizaciji u Evropskoj uniji govorio Lars-Gunnar Wigemark, šef Delegacije EU u BiH. O značaju digitalnog poslovanja sa aspekta regionalne saradnje govorio je i generalni sekretar Komorskog investicionog foruma za-

padnog Balkana Safet Gerxaliu.

Nakon Plenarne konferencije, u naredna dva dana održano je 16 panela (Digitalna transformacija transportne i logističke industrije, Humana medicina i zdravstveni sistem, IKT industrija i infrastruktura, IKT i energetska efikasnost, okoliš i ekologija, Državna administracija i javna uprava, Edukacija i infrastruktura, Statistika i standardi, Digitalizacija kulturne baštine i medija, Upotreba IKT-a radi poboljšanja bezbjednosti građana, Budućnost finansijskog sektora, Mala i srednja preduzeća, Nova radna snaga, Pravo i zakonodavstvo, Agroindustrija i proizvodnja hrane, Arhitektura i građevina te panel BH Telecoma), odnosno 49 sesija, na kojima je učestvovalo više od 500 slušalaca i preko 110 panelista. Panelisti i učesnici bili su predstavnici različitih sektora, privatnih i javnih preduzeća te akademske zajednice, što je rezultiralo mnoštvom raznolikih ideja i informacija, kao i zanimljivijim diskusijama.

U Bosni i Hercegovini postoje institucije i kompanije koje su dostigle visok stepen digitalizacije, ali ona, nažalost, nije plod sistemskog rada i plana za digitalizaciju, već pojedinačnih rješenja unutar institucija. Nesporna je činjenica da BiH obiluje pametnim i obrazovanim ljudima pa se nameće potreba da se fokusira na domaće proizvode i domaću radnu snagu u koju treba ulagati.

Zajednički je stav svih učesnika da će održana Konferencija znatno dopri-

nijeti podizanju svijesti o neophodnosti i koristima digitalizacije, te da svi mi moramo biti dobri ambasadori ovog projekta. Osnovna prepreka ka bržem usvajanju i primjeni procesa digitalizacije jeste, prije svega, bojazan i strah bosanskohercegovačkog društva od nepoznatog i nečeg novog, što za većinu stanovništva znači smo jedno - to je gubitak radnih mjesta. Ali proces digitalizacije se ne smije tako posmatrati.

Ključ uspjeha ovog procesa je okruženje koje taj proces i razumije, odnosno digitalno naklonjen sistem, koji podrazumijeva razumijevanje važnih aktera poput ministara, vlade, infrastrukture, ali i menadžmenta koji mora pokretati digitalne inicijative i s njima povezati korporativnu strategiju.

Digitalna transformacija, u suštini, znači ono što i samo ime govori – transformacija organizacije uz pomoć digitalne tehnologije. To zapravo znači mijenjanje osnove svake organizacije – njenog poslovnog modela uz korištenje različitih digitalnih tehnologija.

Prvi talas digitalne transformacije omogućilo je 5 ključnih digitalnih tehnologija: Cloud computing, Mobile, Big Data, Social Networks i Internet of Things, dok će novi talas doći pod uticajem tzv. Industry 4.0 tehnologija, u okviru kojih su roboti, dronovi, vještačka inteligencija, 3D printing, Energy Storage itd.

Konferencija „Digitalizacija bosanskohercegovačkog društva“ završena je iznošenjem sljedećih zaključaka:

1. Ako želimo uskoro vidjeti digitalnu transformaciju industrije i privrede, prvo se treba transformirati državni aparat, u kojem je previše inercije i administracije. Neki preduslovi već postoje, na primjer, stanovništvo je u određenoj mjeri digitalizirano. Optimisti smo i vjerujemo da se možemo ubrzano razviti i iskoristiti val industrije 4.0 koji nam daje nove mogućnosti za uspjeh.

2. Realnom sektoru su prilično nepoznati procesi u oblasti digitalizacije koje država provodi. Osim digitalizacije, država pred sobom ima i drugih *must do* poteza, prije svega revidiranje propisa, njihovo pojednostavljenje i uklanjanje dvosmislenosti iz njih.

3. U javnom sektoru se smije raditi samo ono što je propisano, a u privatnom sve ono što nije zabranjeno. Ključno je što imamo preveliku regulaciju, s jedne strane, i kontradiktorne propise, s druge. Ako politika interpretira propis, imamo problem.

4. U digitalnoj transformaciji povećanje relacijskih, intelektualnih, organizacijskih i ljudskih tzv. *soft kapitala* zapravo je povećanje imovine preduzeća. *Soft kapitali* temelj su konkurentske prednosti.

5. Važno je reći da je prvi talas digitalne transformacije na vrhuncu i veliki svjetski *igrači* su ga već iskoristili.

Mi sada moramo da iskoristimo drugi talas, svojom inicijativom za digitalnu transformaciju razvoj društva pod uticajem *pametnih gradova*, ali najvažniji fokus je na *digitalna preduzeća*. Kada se kroz digitalna preduzeća postigne ubrzani razvoj privrede i poveća BDP, tada prirodno privreda ulazi u nove razvojne cikluse, država lakše finansira javne potrebe, manji je udio javnog duga, a građanima je omogućeno stalno učenje.

6. Omogućiti efikasnije uključivanje u grantove koji se dodjeljuju, naročito u EU okvirima za digitalizaciju u svim segmentima. Na taj način omogućiti i uključivanje u međunarodnu naučnu mrežu te tako poboljšati i obrazovne i edukacijske procese.

7. Da bi se što efikasnije pristupilo problemu digitalizacije bh. društva, a s obzirom na nepostojanje ili loše definisanje dostupnih podataka, potrebno je organizovati i obrazovati komitete za svaku od oblasti digitalizacije koji će u toku 2019. godine raditi na definisanju upitnika prema kojem će se moći definisati realan presjek stanja nacije kada je u pitanju digitalizacija bh. društva.

Danijela Kovač ■

Mediji i gospodarstvo

Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine je, u suradnji sa Sveučilištem u Mostaru i Večernjim listom, 22. 5. 2019. godine u Mostaru organizirala konferenciju „Mediji i gospodarstvo“, održanu u okviru 18. izdanja manifestacije Večernjakov pečat

Konferencija se sastojala od dva panela: „Inovacije, tehnologija i gospodarstvo“ i „Mediji u ulozi osnaživanja gospodarstva“, a cilj joj je bio prenijeti pozitivna iskustva gospodarstvenika, spojiti teorijsko znanje i praksu, naglasiti važnost inovacija za opstanak na tržištu te važnost medija za razvoj gospodarstva. Na panelima su sudjelovali predstavnici Uprave za neizravno oporezivanje BiH, gospodarstva (Feal d. o. o. Široki Brijeg, Stanić Beverages d. o. o. Kreševo, Vinarija Vukoje, Hotel Sunce Neum i Euroherc osiguranje d. d.), akademske zajednice (Sveučilište u Mostaru, Univerzitet u Sarajevu i Međunarodno sveučilište u Sarajevu) te predstavnici medija (Nezavisne novine, FENA, Dnevni avaz, Hrvatski medijski servis).

Dopredsjednik Vanjskotrgovinske komore BiH dr. sc. Vjekoslav Vuković je naglasio da će, prema Oxford analizama temeljenim na promatranju 702 zanimanja, 47% zanimanja biti zamijenjeno umjetnom inteligencijom, dok će u razdoblju 2020.-2040. 65% današnje djece raditi poslove koji trenutno ne postoje. Stoga je edukativno praćenje trendova u skladu s potrebama gospodarstva potrebno kako ne bismo bili dio tehnološke nezaposlenosti ili digitalne nepismenosti. Prema nalazu WTO-a, do 2030. godine ukupna trgovina će porasti za 30% zahvaljujući *Internet of things* i umjetnoj inteligenciji. Prema Vukovićevim riječima, upravo prostor bez granica, medijski i informacijski optočen, pojačava model *joint venture*, u poduzetničkom smislu. Na unutarnjem planu je, prije svega, jako bitno javno privatno partnerstvo kako bi se prevladale unutarnje barijere i izazovi suvremenog gospodarstva te korištenje znanstvenog pristupa kako bi se došlo do kvalitetnijih rješenja.

„Mediji imaju funkciju informira-

nja, educiranja, kontrole i zabave. Iz tih funkcija proizlazi cijeli niz mogućnosti koje mogu koristiti gospodarstvenici. Dobri odnosi s medijima poboljšavaju imidž kompanije i marke proizvoda, mijenjaju stav kupaca, povećavaju udjele na tržištu, utječu na vladine odluke, poboljšavaju odnose u industriji itd. Da bismo te učinke postigli, gospodarstvo mora izraditi jasnu komunikacijsku strategiju unutar koje je važan aspekt odnosa s medijima“, naglasio je rektor Sveučilišta u Mostaru prof. dr. Zoran Tomić.

Iz Uprave za neizravno oporezivanje BiH su naglasili da se pri kreiranju zakonskih propisa uvijek vodi javna rasprava, a trenutno za cilj imaju maksimalno ubrzanje tog procesa i trajanja podnošenja dokumentacije. Prema riječima Ratka Kovačevića iz Odjela za komunikacije i međunarodnu suradnju Uprave, kao cilj za iduću godinu imaju rješavanje svih zahtjeva obveznika online.

Tijekom i po završetku panela zaključeno je da se najveći broj kompanija u BiH u tehnološkom smislu razvijao samostalno, bez potpore državnih i finansijskih tijela, što ubuduće treba

promijeniti.

Također, potrebno je raditi na skraćivanju procedura, posebno carinskih i poreznih, kako bi država bila pravi servis gospodarstvenicima, a kao jedno od rješenja navedena je i digitalna transformacija. Kada je riječ o edukacijama, akademska zajednica treba fleksibilnije pristupiti izmjeni planova i silabusa, sukladno potrebama tržišta rada, kao i potreba realnog sektora.

Jako je važno raditi i na svekolikoj tehnologizaciji i digitalizaciji proizvodnih procesa kako bismo pravodobno uhvatili korak sa suvremenim konkurentskim izazovima. Osim toga, probleme gospodarstvenika je potrebno javno artikulirati kada su u pitanju olakšice, te za isto koristiti cjelokupan javni prostor.

Mediji su čuvari društvenih vrijednosti i zbog toga je potrebno raditi na partnerstvu medija i svih društveno značajnih aktera.

U budućnosti je potrebno nastaviti djelovati s ovakvim gospodarskim forumima kako bi se nastavila interakcija gospodarstva, državnih tijela, medija i akademske zajednice.

Andela Rajič ■

KOPAONIK BIZNIS FORUM

Predsjednik Spoljnotrgovinske komore Nemanja Vasić učestvovao je na 26. Kopaonik biznis forumu održanom od 3. do 6. marta 2019. godine na Kopaoniku, Republika Srbija

Pored predsjednice Vlade Republike Srbije i ministara, Forumu su prisustvovali i predstavnici međunarodnih finansijskih institucija, privrednih komora iz regiona, najvećih regionalnih investitora, predstavnici javnog i privatnog sektora, akademici i brojni privrednici. Tokom ovogodišnjeg Foruma održano je 26 panela, 3 plenarne sesije i 6 specijalnih događaja, posvećenih aktuelnim ekonomskim, političkim i društvenim temama u Srbiji, deset godina nakon velike recesije. Pored centralnih tema posvećenih makroekonomskoj stabilnosti, održivom i snažnom rastu, ubrzanju strukturnih reformi, kao i opasnostima od potencijalne nove svjetske krize, ukazano je na značaj digitalizacije i 4. industrijske revolucije za razvoj privrede i društva, potrebu razvoja nauke i novih modela obrazovanja, ulaganja u inovacije i startup preduzeća. Najvažniji zaključci i preporuke četvorodnevno konstruktivnog rada i diskusije sumirani su u dokumentu „Kopaonik konsenzus“ i upućeni relevantnim institucijama i kompanijama.

Predsjednik Vasić je, zajedno sa kolegama iz regiona, učestvovao na panelu „Zapadni Balkan - regionalni ekonomski prostor“ koji je održan prvog dana Foruma. Zaključak panela je da se CEFTA sporazum pokazao kao prevaziđen pa bi se trebalo preći na neku novu fazu, odnosno, trebalo bi napraviti jedan novi sveobuhvatan sporazum u

kome će biti riješena sva pitanja u pogledu svega onoga što čini jedinstveno tržište. Privredne komore su u dijalogu sa vladama zaključile da postoji i politička volja za ujedinjenjem ekonomija. Kako je istaknuto tokom panela, biznis zajednice saraduju, ali problem predstavljaju političke elite koje tvrde da će podržati procese ali to ne učine kada dođe do njihove implementacije.

Pored predsjednika privrednih komora, na panelu su govorili bivši ministar spoljnih poslova SRJ i SCG Goran Svilanović i generalni sekretar Komorskog investicionog foruma Zapadnog Balkana Safet Gerksaliu koji je ovom prilikom istakao da političari troše više energije da uljepšaju prošlost nego da grade budućnost i da se o evropskim integracijama priča mnogo više sa političke a ne ekonomske dimenzije.

Malim ekonomijama na području bivše Jugoslavije potrebni su zajednički razvojni koraci i harmonizacija svih pravila i procesa, a sve u cilju smanjenja troškova trgovine i industrije radi podizanja konkurentnosti privrede. Svilanović je kao dobar primjer saradnje u regionu naveo smanjenje cijene rominga.

Kopaonik biznis forum okuplja renomirane stručnjake i eminentna imena domaće i regionalne privredne i političke scene. U proteklih 26 godina, osnovne teme odražavale su vremenski trenutak u kome se Forum organizovao,

ali je zajedničko uporno insistiranje na brzom i efikasnoj ekonomskoj tranziciji, odnosno na neophodnosti efikasnog reformisanja javnog sektora. Cilj je izgradnja platforme za argumentovanu, konstruktivnu raspravu, kritičku analizu onog što je urađeno, kao i konceptualno definisanje održive ekonomske politike. Organizacijom ovogodišnjeg Foruma, sa preko 160 uvodničara i panelista, 1.300 učesnika, 130 akreditovanih novinara iz zemlje i inostranstva, cilj organizatora je ostvaren i još jednom je potvrđeno da je Kopaonik biznis forum najvažniji događaj ove vrste koji se organizuje u Srbiji. Baš kao što je Svjetski ekonomski forum u Davosu svojevrsni reality check na globalnom planu, Forum je mjesto na kome se sumiraju rezultati ekonomske politike Srbije između dva događaja.

Posljednjih godina Forum dobija snažnu regionalnu dimenziju, a ove godine bio izuzetno medijski praćen i imao veliki odjek u javnosti.

Prema riječima Aleksandra Vlahovića, predsjednika Saveza ekonomista Srbije i predsjednika programskog odbora Kopaonik biznis foruma, društvu generalno nedostaje dijalog i zato je prednost i uloga ovog foruma veoma važna. Naredni, 27. Kopaonik biznis forum održaće se od 1. do 4. marta 2020. godine.

Danijela Kovač ■

Gdje je Bosna i Hercegovina na digitalnoj mapi svijeta?

Ulaskom u dekadu 2010-ih, globalni trendovi su definisani primjenom digitalnih rješenja u poslovnim i drugim procesima u praktično svakom drugom sektoru sa ciljem da se postojeći poslovni procesi optimizuju, podigne ukupni stepen efikasnosti i ljudi oslobode teških ili bespotrebnih repetitivnih poslova. Internet se promijenio, iz igračke za komunikaciju i dijeljenje multimedijalnih sadržaja pretvorio se u platformu koja pokreće najveće biznise na svijetu. Praktično, paralelno sa evolucijom internet prostora, industrijska proizvodnja i fabrike se intenzivno automatizuju sa dodatnom ambicijom da se konačno

i samoupravljaju primjenom algoritama mašinskog učenja i vještačke inteligencije. Očigledno je da ljudska civilizacija polako korača prema 4. industrijskoj revoluciji. Da li je Bosna i Hercegovina prepoznala ove trendove? Da li ih pravilno razumijemo i vidimo isplativost implementacije digitalnih IKT rješenja ili sve to samo popularno koristimo u slengu svakodnevne komunikacije da bismo izgledali prihvatljivo „moderno“ i „obrazovano“?

Cilj ovog teksta je edukativan i treba da minimizuje otpor digitalnoj reformi koja je uzrokovana strahom od nepoznatog. U nastavku ćemo demistifikovati glavne pojmove digitalnog svijeta, dokazati isplativost biznis modela koji opravdava digitalizaciju te definisati glavne tehničko-tehnološke trendove i izazove koje ćemo susretati u ovom procesu, uključujući izgradnju adekvatnog zakonskog i regulativnog okvira.

ISTORIJA DIGITALNE TRANSFORMACIJE

Ukupni napredak u oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) uticao je na razvoj društvene zajednice i stil življenja modernog čovjeka u 21. vijeku. Još sa prelaskom u novi milenij, postalo je jasno da će se IKT rješenja nametnuti kao neizbježni alat u sve pore ljudskog društva kreirajući nove i drugačije poslovne, sociološke, etičke i druge odnose. U isto vrijeme sa razvojem IKT aplikacija, počeo se širiti i cijeli spektar novih termina, naravno, prvo u engleskom jeziku, a onda se engleski sleng *buzzworda* brzo proširio i u druge jezike. Ovi termini su prvo prihvaćeni u stručnoj zajednici a onda polako i među netehničkim licima, posebno mlađih generacija.

Digitizacija – Digitalizacija – Digitalna transformacija. Ova tri pojma su se nametnula među prvim i obilježavaju sveprisutnost IKT rješenja u svim sferama društva, olakšavajući nam svakodnevne poslovne i privatne aktivnosti ili, eventualno, zamjenjujući ljudsku akciju u dijelu poslova ili cijelom procesu. Ipak, iako na prvu zvuče slično, ova tri pojma suštinski označavaju tri različita termina pa je važno istaknuti te razlike.

Digitizacija predstavlja termin koji označava konverziju analogne informacije, koja posjeduje beskonačan skup vrijednosti u ma kojem trenutnu vremena, u digitalnu informaciju, koja je predstavljena konačnim skupom vrijednosti kodovanih u kombinaciju nula i jedinica u tačno određenim trenucima vremena (konačni ili beskonačni skup uzoraka u vremenu, ali uvijek prebrojiv

prema formalnoj matematičkoj definiciji). Digitizacija je omogućila nastanak digitalnih kompjuterskih i komunikacionih sistema, pohranjivanje digitalne informacije, procesiranje i analiziranje tih informacija te njihov prijenos od mjesta nastanka do konačne destinacije prijema ili pohrane. Početak 3. industrijske revolucije, odnosno prelazak u digitalnu eru, označava rad „oca telekomunikacija i informacionih nauka“ Kloda Edvarda Šenona (engl. *Claude Edward Shannon*) iz jeseni 1949. godine, pa se za formalni ulazak u novu eru uzima 1950. godina. Napredak poluprovodničkih tehnologija, Školijevo otkriće tranzistora (engl. *William Shockley*) i njegove naučno-istraživačke grupe krajem 1947. godine postavili su preduslove da teorijski radovi Šenona uskoro budu praktično realizovani kroz elektroničke poluprovodničke uređaje

Slika 1: UN Ciljevi održivog razvoja prema Agendi 2030

koji su uspješno konvertovali analognu informaciju u digitalnu, ali i uspješno provodili matematičke operacije nad digitalnim binarnim vrijednostima definisanim kroz koncept Bulove algebre.

Digitalizacija, kao pojam, nije jedinstveno formalno definisana ali intuitivno prihvatamo njeno značenje i imamo osjećaj o kakvom procesu se radi. Iako većina autora tekstova i udžbenika, kako akademskih radnika i univerzitetskih profesora tako i eksperata iz industrije, miješaju ova dva pojma prihvatajući ih kao praktično sinonime, ipak postoji razlika u značenju ovih termina. Digitalizacija je u suštini skup metoda i pristupa prema kojim se digitalna IKT rješenja uvode u razne oblasti društvenog života i način evolucije tih oblasti pod uticajem digitalnih komunikacija i medijske infrastrukture. Osim ove neformalne definicije koja najopštije objašnjava ovaj pojam, postoji i niz drugih pokušaja da se definiše digitalizacija u pojedinačnim oblastima kao, npr. Garnerova definicija značenja ovog pojma u poslovnim odnosima: „Digitalizacija je primjena digitalnih tehnologija za promjenu biznis modela i stvaranje dodatne dobiti i mogućnosti povećanja produktivnosti u poslovnim procesima“, ali i ova definicija otvara pitanje značenja digitalnog biznisa. Bitno je znati da se sa pojmom digitalizacije, a posebno u industrijskim aplikacijama i prije pojave interneta, praktično provlačio i pojam automatizacije i robotizacije, koji su kao procesi i vizije svakako sastavni dio digitalizacije kao opštijeg pojma.

Digitalna transformacija, za razliku od prethodna dva termina fokusirana na tehnički i tehnološki aspekt, označava efekte cijelog niza primjena IKT rješenja na društvo u cjelini, obuhvatajući

digitalizaciju procesa i uloga u procesima, digitalizaciju ukupnih poslovnih operacija (ne samo proizvodnog dijela, što je označavala automatizacija) i na kraju „digitalizaciju“ poslovnih strategija, ali nikako se zaustavljajući samo na ovom skupu. Digitalna transformacija prenosi značajan procenat ukupnih aktivnosti iz privatnog i poslovnog domena iz realnog fizičkog svijeta u virtualni digitalni svijet, primarno sa ciljem optimizacije raspolaganja vremenom, novcem i resursima, a sa konačnom tendencijom da kreiramo „pametno društvo“, poznato i pod nazivom Društvo 5.0 (engl. *Society 5.0*).

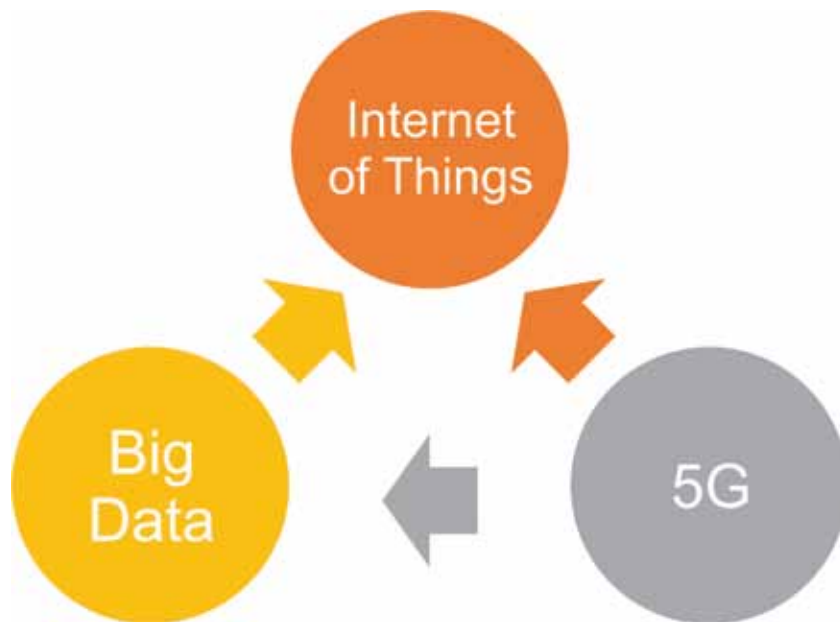
INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA 4.0 i PAMETNO DRUŠTVO 5.0

Digitalna transformacija je vizija evolucije ljudske civilizacije u sljedećoj deceniji ili dvije, a ideja se pojavila kao posljedica nastojanja da se unaprijedi efikasnost poslovnih procesa i proizvodnje istovremeno sa podizanjem svijesti ljudi o ograničenosti dostupnih resursa na planeti. Te vizije su se sublimirale kroz Agendu Ujedinjenih nacija o Ciljevima održivog razvoja 2030 („UN Agenda 2030“) i 17 jasno definisanih ciljeva koji trebaju biti ostvareni do 2030. godine. Rezultati trebaju biti mjerljivi kroz neometanje daljeg poslovnog razvoja kreiranjem održivih biznis modela, uz minimalnu regulaciju države, a što je ostvarivo primjenom novih „pametnih“ tehnologija koje su nam već danas dostupne. Mjere, koje su definisane ovim dokumentom, mijenjaju navike ljudi, nude alternative nekim postojećim rješenjima i, u konačnici, znače poboljšanje kvaliteta života kao parametra koji je mjerljiv metrikom razvijenom

u Ujedinjenim nacijama. Iz perspektive Bosne i Hercegovine, osim UN Agende 2030, relevantne su i preporuke Evropske unije iskazane kroz Digitalnu agendu 2020 („EU Digitalna agenda 2020“) koje definišu pravce reformi u zemljama članicama EU, ali i smjernice za zemlje kandidate kao što je BiH.

Prevodeći navedene agende, regionalne inicijative te cijeli skup strategija i planova donesenim u BiH na državnom i entitetskim nivoima, na riječi razumljivije običnim ljudima, digitalna transformacija će značiti uvođenje „pametnih tehnologija“. Pametna IKT rješenja ući će u oblasti obrazovanja, vladinih servisa na svim nivoima, omogućiće kreiranje pametnih gradova i transformisanje javne usluge u interaktivne objekte koji reaguju dvosmjerno na potrebe građana i samoprilagođavaju se u kvalitativnom i kvantitativnom smislu, pametnih elektroenergetskih mreža koje će uvesti obnovljive izvore energije u primjenu na široka vrata, a u susret eri značajnog povećanja potrošnje električne energije zbog izvjesne tranzicije sa motora koji koriste fosilna goriva na električnih vozila i masovnog postavljanja senzora (milijarde senzora kroz razne „pametne“ aplikacije) kroz koncept *Internet of Things*, odnosno internet stvari, koji će praktično svaki objekt oko nas dovesti na internet i korelisati ga sa drugim objektima i pojavama i sl. Navedene smjernice imaju za cilj da značajno promjene postojeće norme u društvu i da nam pomognu da budemo odgovorniji prema dostupnim resursima, prirodi, klimatskim promjenama ali i drugim ljudima, kreirajući ukupne humanije odnose, što ustvari podrazumijeva prelazak u 5. industrijsku revoluciju koja se naziva Društvo 5.0 i u čijem centru prvi put nisu tehnologije i mašine, nego čovjek i njegovo unutrašnja transformacija. Međutim, put do Društva 5.0 mora proći kroz Industriju 4.0 i naše povezivanje i napredno razumijevanje tehnologije, etike u tehnologiji, promjena u sociološkom smislu (npr. očekivano je da će djeca prvo naučiti koristiti pametne telefone pa tek onda naučiti pisati, čitati i govoriti; povećana upotreba znakova tzv. smajlija nas vraća u predistorijski način slikovne komunikacije; posljedice ovih promjena još nisu poznate niti su dovoljno istražene).

Važno je napraviti i jasnu distinkciju gdje počinju „pametne“ tehnologije i šta se tačno podrazumijeva pod

pojmom „pametan“. Masovni senzori, mjerenja i opservacije realnog svijeta oko nas, automatizacija pa čak ni robotizacija ne ulaze u sferu pametnih tehnologija. Navedene oblasti su obilježile 3. industrijsku revoluciju i prisutne su u većoj ili manjoj mjeri već 50 godina. Razlika koja se pravi u 4. industrijskoj revoluciji (engl. *Industry 4.0*), koja uvodi „pametne“ tehnologije se ogleda u skupljanju i naprednoj analizi prikupljenih podataka da bi se iz njih izvela netrivialna znanja koja nisu u dometu ljudskih procjena i proračuna. Masovno prikupljanje podataka, praćenje navika, profiliranje ponašanja i predikcija treba da nam omoguće da efikasnije upravljamo postojećim procesima i značajno produbimo razumijevanje istih. Ovaj proces donosi i određene rizike, prvenstveno u vezi sa narušavanjem privatnosti i zloupotrebom prikupljenih podataka, što je svakako aktuelan problem danas u digitalnom svijetu, ali ćemo se u ovom tekstu fokusirati na etički prihvatljivu primjenu ovih tehnologija. Očigledno je da je u fokusu nove industrijske revolucije podatak koji kada se stavi u kontekst i dobije smisao prelazi u informaciju koja proširi naša znanja i rezultuje reakcijom, koja ne mora nužno biti vidljiva u fizičkom smislu. Zbog toga je presudno na koji ćemo način prikupljati podatke, kako ćemo ih smještati i pripremati za analizu i na koji ćemo način provesti potrebne analize. Tako dolazimo do pojma velikih podataka (eng. *Big Data*) koji podrazumijeva smještanje podataka u nestrukturisanu „sirove hrpe“ koje će poslije biti dovodene u međusobne korelacije bez da mi

navodimo algoritme kroz svoje predrasude gdje bi te veze mogle postojati, što je slučaj sa konvencionalnim bazama podataka, upitima nad njima i skupovima upita kroz razna softverska rješenja. Pokušajmo prethodno rečeno potkrijepiti jednostavnim primjerom. Na primjer, na prvi pogled, u skladu sa našom intuicijom i empirijskim shvatanjem svijeta formiranim kroz obrazovanje i iskustvo, zaključili bismo da vremenske prilike ne utiču na boju odjeće koju nosimo, nego samo na tip odjeće (ljetna, zimska, jesenja, proljetna). Međutim, možemo li garantovati da takva veza ne postoji ili bar ne postoji povremeno kod određene skupine ljudi? Da li postoje i neke druge veze između pojava koje možemo opservirati a koji nisu trivijalno uočljive raspoloživim čulima? U odgovoru na ova pitanja krije se i odgovor na to šta su veliki podaci i šta od njih očekujemo. U sklopu velikih podataka, kao nerazdvojni dio, neophodno je ubaciti napredne algoritme za analizu koji predstavljaju visokonapredne matematičke modele pronalaženja korelacija i optimalnih i suboptimalnih radnih režima, tačaka i vrijednosti za dimenzije prikupljenih podataka. Ti algoritmi se razvrstavaju u nekoliko grupa ali su široj stručnoj zajednici poznati i kao algoritmi mašinskog učenja (engl. *Machine Learning, ML*) i vještačka inteligencija (engl. *Artificial Intelligence, AI*).

Veliki podaci se skupljaju iz već pomenutih sistema masovnih senzora postavljenih od kućnih uređaja do senzora koji će umjesto nas analizirati prostor i prepreke i obezbijediti samovozeće au-

tomobile uz podršku GPS satelitskih sistema. Takvih senzora će u vremenu koje dolazi biti na milijarde širom svijeta pa se objektivno postavlja pitanje telekomunikacione infrastrukture koja će biti u stanju prenijeti ogromne količine podataka i, što je još izazovnije, iz ogromne količine uređaja koji se „bore“ za dostupne resurse mreže. Odgovor na ovo pitanje se krije u dolazećoj dugonajavljuvanoj 5. generaciji mobilnih mreža (5G). 5G mreže donose novi pristup i prvi put ne ciljaju prema ljudskim korisnicima kao primarnim korisnicima resursa mreže i zbog toga će ova tranzicija biti znatno vidljivija. Motiv za ovaj pristup se ogleda u potrebi za reformisanjem poslovnih modela u telekom industriji, koja je u stagnaciji posljednjih godina uslijed gubitka inovativnosti. Realnost je da korisnici nemaju značajnu potrebu za većim brzinama od onih koje su danas dostupne kroz optičke kablovske sisteme ili 4G sisteme mobilne mreže, bar za one aplikacije koje koristimo svaki dan, kao što su društvene mreže, e-mailovi, govorna i video komunikacija ili pretraživanje interneta. Ovi sistemi su uglavnom sposobni da isporuče i najzahtjevnije postojeće aplikacije pristojnom kvalitetom, ciljajući pri tome na multimedijalne sadržaje i najzahtjevniju među njima - HD televiziju. Pokušaj da se „prevare“ korisnici tranzicijom prema 4K i 8K sistemima ili drugim sistemima još veće rezolucije, a koji bi tražili i veće pristupne brzine mreže, nije uspio u komercijalnom smislu jer korisnici tu razliku teško uočavaju u subjektivnom smislu, dok objektivno i ne mogu da primijete povećane detalje jer kvalitet zvuka i slike (videa) koji je ponuđen približno graniči sa krajnjim granicama mogućnosti ljudskih audio-vizuelnih čula.

DIGITALNA TRANSFORMACIJA U BIH

Digitalna transformacija društva je proces u koji mora zakoračiti i Bosna i Hercegovina, ne iz motiva da se formalno nađe u društvu razvijenih država Evrope i svijeta, nego iz čiste potrebe da se unaprijedi konkurentnost privrede, podigne stepen efikasnosti i postignu uštede u procesima proizvodnje i administracije. Za ovu transformaciju zasigurno bi trebao da najviše bude zainteresovan realni sektor koji nastoji da svoje proizvode plasira i na domaće ali

i međunarodno tržište. Ulazak u ovaj proces promijeniće neke konvencionalne odnose, prije svega strukturu tržišta rada, i neminovno će doći do evolucije na radnim mjestima - na desetine postojećih će nestati dok će desetine potpuno novih pojaviti u vremenu koje dolazi. I taj proces se već dešavao, ali je danas više nego ikada prisutan strah od tog nepoznatog prostora u koji se treba ući. Jedna stvar je sigurna - moderne tehnologije neće zamijeniti čovjeka u poslovima gdje se traži kreativnost i inovativnost, ali zasigurno hoće u repetitivnim poslovima i na poslovima koji traže značajne fizičke napore koji štete zdravlju ljudi. Za početak digitalne transformacije nije potrebno značajno ulaganje ali jeste jasna i nedvosmislena poruka donosioca odluka, prije svega vlada i vladinih agencija na svim nivoima vlasti u BiH, da ovaj put prihvatamo i da želimo da za 10 godina živimo u digitalizovanoj BiH, u kojoj izvod iz matične knjige rođenih dobijemo u PDF potpisan digitalnim potpisom ili pečatom institucije koja ga izdaje dok mi administrativne takse plaćamo bankovnom karticom i sve to radimo iz udobne fotelje našeg doma ili kancelarije. Da, to zasigurno znači izumiranje šalterskih usluga, ali istovremeno traži i značajno veći broj IKT profesionalaca koji bi trajno radili na izgradnji i održavanju digitalnih servisa. Na nama je da to omogućimo i da uskoro budemo u prilici da kao institucije ali i pojedinci, građani BiH, koristimo digitalni potpis ili pečat. To znači da trebamo donijeti potrebni zakonski i regulativni okvir i uspostaviti institucije koje će izdavati potvrde digitalnog identiteta u formi potpisa ili pečata.

Prema zvaničnim podacima Ujedinjenih nacija, BiH je u digitalnom svijetu prosječna zemlja na globalnom nivou. Neki od ključnih indikatora digitalne konkurentnosti BiH su:

Stanovništvo	3,82 miliona
Gustoća naseljenosti	14,42
Privredni rast (Q4, 2014)	2,3%
ITU globalni ICT indeks razvoja (2017)	83/176
Globalni Indeks inovacija (2017)	86/127
Koeficijent inovacijske efikasnosti	112/127
Indeks globalne konkurentnosti	107/138
Poslovna sofisticiranost i inovativnost	125/138
Izvor: ITU Digital Innovation Profile of Bosnia and Herzegovina	

Relativno loši rezultati i pozicija BiH na digitalnoj mapi svijeta uglavnom je rezultat tromosti administracije za donošenje odluka koje bi omogućile privredni bržu tranziciju u nove poslovne modele. Primjer za to je činjenica da je proces uvođenja 4G mreža trajao skoro 5 godina i konačno je uspješno okončan u aprilu 2019. godine, dok su tehničke pretpostavke za uvođenje nove generacije mobilnih mreža postojale od 2016. godine. Paralelno, proces prelaska na digitalno zemaljsko emitovanje TV signala traje i duže od 10 godina, a prvi koraci su poduzeti još davne 2005. kroz aktivnosti DTT Forumu. Slična priča se dešava i kada je u pitanju uspostavljanje krovnog autoriteta za izdavanje kriptičkih ključeva neophodnih za kreiranje digitalnog potpisa i pečata, ali zbog postojećih političkih odnosa odluka do danas nije donesena.

Ukupnoj tromosti doprinosi i tromost u oblasti obrazovanja, koje ne prati realne potrebe tržišta rada niti prati tehničko-tehnološke trendove na globalnom nivou. O ozbiljnom naučno-istraživačkom radu i nauci u cjelini skoro da nema govora, a broj uspješno realizovanih elitnih EU projekata FP7 ranije i HORIZON 2020 danas, skoro je zanemarljiv ili potpuno ne postoji u nekim od naučnih oblasti. Neusmjeravanje mladih ljudi u kreativni rad i inovativnost uglavnom za posljedicu ima nizak stepen dodatne vrijednosti rada i nizak stepen konkurentnosti.

BiH ima cijeli niz izazova ispred sebe u deceniji koja dolazi. Kako se proces digitalne transformacije bude odvijao i sve veći broj poslovnih modela prelazio u digitalnu ravan, tako će rasti i stepen rizika od kriminala u digitalnom krugu. Stoga se uspostavljanje zakonskog i regulativnog okvira za informacijsku i sajber bezbjednost nameće kao imperativ. Edukacija u ovoj oblasti, kao i uspostavljanje mreže CERT (engl. *Cybersecurity Emergency Response Team, Tim za hitne odgovore u oblasti sajber bezbjednosti*) čvorova za praćenje sajber prostora u BiH biće ključni elementi da se proces transformacije ubrza i ključni igrači u ovom polju ohrabre da krenu u ovaj proces. Digitalna transformacija ne smije niti u jednom trenutku ugroziti postojeće poslovne odnose i profit, nego upravo obratno. Bilo koji neuspjeh ili ozbiljniji problem u ovom procesu značajno bi destimulisao i onako dovoljno nesigurne igrače u ovom prostoru, naravno uz ograničen broj

pozitivnih primjera koje možemo naći i danas.

Osim navedenih problema i izazova, u BiH nisu svi pokazatelji negativni. Štaviše, BiH posjeduje razvijen ključni element potreban da se ovaj proces pokrene u najkraćem roku i uspješno okonča, a to je ljudski faktor. BiH obiluje stručnjacima u oblasti IKT-a, kako među srednjom generacijom iskusnih lidera tako i među mlađom populacijom, i pored negativnog trenda odlaska mladih iz BiH, naročito među mladim IKT stručnjacima. U BiH je ostalo i više nego dovoljno sposobnih kojima bi ovaj proces trebao pomoći da formiraju afirmativan poslovni ekosistem za preduzetničke akcije i kreiraju domaće proizvode koji bi bili distribuisani na domaće tržište kroz proces digitalne transformacije, a kasnije i na inostrano tržište.

U sljedećih nekoliko godina u BiH se mora donijeti strateška odluka da li idemo u stvaranje IKT-centričnog inovacijskog ekosistema ili ne, a odgovor na to pitanje usko je povezan sa odlukom da li idemo u proces digitalne transformacije. Da bi se ova odluka mogla donijeti potrebno je da odgovorimo na pitanja iz sljedećih segmenata: vizija i strategija, kapital i resursi, talenti i lideri, poslovne veze i tržište, infrastruktura i planiranje, politike i regulacija, poslovna kultura i zajednice. Sva ova pitanja mogu se prilično jednostavno analizirati jer postoje razrađene objektivne metrike za procjenu spremnosti tržišta da krenemo u ovaj proces. Ostaje pitanje da li će se politika umiješati kao faktor podsticanja ovih procesa ili ipak kao faktor ometanja, što se nemali broj put dešavalo u BiH. Put u srećniju budućnost je jasan, a to je onaj u kojem poslovni odnosi određuju interese i odabrani put svake zemlje, jer Bosna i Hercegovina, bar u ovom trenutku, ima jedinstvenu šansu.

Autor:

Aleksandar Mastilović
 stručni savjetnik generalnog direktora
 Regulatorne agencije za komunikacije BiH

IEEE Publications Services and
 Products Board, član

Sarajevo će u septembru biti centar promocije najuspješnijih domaćih kompanija

„100 najvećih u BiH“ okuplja *crema de la crema* domaćeg biznisa

Sarajevo će u septembru još jednom biti centar promocije najuspješnijih domaćih kompanija. Tako će jedan od najvažnijih poslovnih projekata u našoj zemlji „100 najvećih u BiH“ po 32. put ugostiti predstavnike „crema de la crema“ domaćeg biznisa, uspješnih privrednika, vrhunskih menadžera, uglednih vladinih zvaničnika, diplomata i novinara

Prateći kontinuirano privredna kretanja u Bosni i Hercegovini i regionu te stavljajući akcenat na to ko su generatori razvoja ekonomije, „Poslovne novine“ i ove godine, u saradnji s Vanjskotrgovinskom komorom BiH i analitičkim partnerom LRC d. o. o. iz Sarajeva, realiziraju projekt „100 najvećih u BiH“.

„Prema preliminarnim analizama 33.097 završnih računa koje su privrednici predali nadležnim agencijama, uradit ćemo opsežnu analizu koja će pokazati ko su generatori rasta u BiH. Promocija uspješnog poslovanja kompanija i privrednih potencijala naročito

je značajna u vrijeme kada nam je cilj zadržati radnu snagu i mlade u našoj zemlji, dok su rang-liste i analize djelatnosti koje ćemo objaviti u specijalnom izdanju Poslovnih novina osnov za donošenje kvalitetnih poslovnih odluka i praćenje ekonomskih kretanja. Kako su pokazale prve preliminarne analize, ove godine na rang-listama najvećih kompanija po prihodu, izvozu i dobiti imamo 315 kompanija iz Federacije BiH i Republike Srpske koje prošle godine nisu bile rangirane“, kazala je **Alena Ahmetspahić-Fočo**, direktorica projekta „100 najvećih u BiH“.

U cijeli projekat je i ove godine uključena Vanjskotrgovinska komora BiH

„Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine nastavlja sa pružanjem podrške ovom značajnom projektu koji je izašao van granica BiH i postao regionalan. Usprkos nezahvalnoj situaciji u kojoj bosanskohercegovačke kompanije posluju, raduje činjenica da one ipak rastu. U 2018. godini je 33.097 kompanija ostvarilo ukupan prihod od prodaje u iznosu od 69 milijardi KM, što je za 5% više nego u 2017., dok je prihod od izvoza u 2018. godini iznosio 10.9 mi-

lijardi, a što je više za 8% u odnosu na 2017. godinu. Ovo bi trebao biti signal svim akterima u državi da trebaju ubrzati reformske procese te zajedno raditi na smanjenju i ukidanju parafiskalnih nameta i unapređenju poslovne klime, odnosno kreiranju povoljnijeg poslovnog ambijenta i, što je najvažnije, raditi na unapređenju imidža BiH, a sve u cilju pružanja pomoći i podrške našim kompanijama kako bi njihovi rezultati bili još bolji”, istakao je **Ahmet Egrlić**, potpredsjednik Vanjskotrgovinske komore BiH.

Emil Kučković, direktor Poslovnih novina d. o. o. i izvršni direktor kompanije LRC d. o. o., analitičkog partnera na projektu „100 najvećih u BiH”, izrazio je zadovoljstvo radom na ovom projektu od velikog značaja za domaću ekonomiju.

„Preliminarno smo rangirali 737 kompanija, velikih, srednjih i malih u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, što je 2% ukupnog broja firmi koje su predale završne račune za 2018. One generiraju 45% ukupnog prihoda BiH, 62% ukupnog izvoza BiH i 54% ukupne dobiti te zapošljavaju 27% radne snage naše zemlje. Projekt ‘100 najvećih u BiH’, kao i ostali projekti za koje LRC radi analitiku, promovira važnost transparentnog poslovnog izvještavanja, a analize koje radimo pokazuju upravo da ove rangirane kompanije čine okosnicu ekonomije BiH. Veliko je zadovoljstvo raditi na ovakvom projektu gdje se svake godine kroz egzaktno pokazatelje upoznajemo sa nosiocima ekonomskog razvoja u BiH.”

Kažu da najveći prepoznaju najveće pa stoga i ne čudi da su dugoročnu podršku „100 najvećih u BiH” dale i kompanije Addiko Bank d. d. Sarajevo i Euroexpress d. o. o. Banja Luka, s kojima su Poslovne novine potpisale vrijedan ugovor o saradnji.

Vodeći projekt u regionu

Projekt „100 najvećih” već je izašao iz okvira BiH i postao regionalan prodajom franšize u Crnu Goru i Srbiju, s tendencijom širenja i na ostale zemlje regiona. Tako je 30. maja u Podgorici, po drugi put zaredom, održana i gala svečanost „100 najvećih u Crnoj Gori”, dok će premijera u Srbiji uslijediti za nekoliko mjeseci. Budućnost regiona je u ekonomskom razvoju, a najuspješniji privrednici već su otvorili puteve ekonomske saradnje i žele zajednički ekonomski prostor kako bi ojačali kapacitete.

Upravo su vodeći menadžeri iz Adria regije, kao i privrednici sa projekata „100 najvećih u BiH” (www.100najvecih.ba), „100 najvećih u Crnoj Gori” (www.100najvecih.me) i „100 najvećih u Srbiji” (www.100najvecih.rs) prepoznali ovaj projekt kao jedan od vodećih u regionu.

„Addiko Bank nastavlja sa podrškom projektu izbora 100 najvećih kompanija. Ove, kao i prošle godine, veliki broj klijenata Banke našao se rangiran u ‘100 najvećih u BiH’ te nam je zadovoljstvo podržavati naše klijente u uspješnom razvoju. Kroz naše poslovanje nastojimo bh. ekonomiju učiniti jačom i zdravijom i učestvovati u afirmaciji uspješnih domaćih, ali i stranih kompanija koje posluju u BiH”, istakla je **Sanela Pašić**, predsjednica Uprave Addiko Banka, te dodala da je ova manifestacija jedan od najznačajnijih poslovnih događaja u našoj zemlji.

Marinko Tomić, generalni direktor EuroExpress brze pošte Banja Luka, izrazio je zadovoljstvo što upravo njegova kompanija dugi niz godina daje značajnu podršku projektu „100 najvećih u BiH”:

„EuroExpress brza pošta je ove godine, četvrti put, partner manifestacije ‘100 najvećih u BiH’. Ponosni smo što imamo priliku podržati jedan od najvećih ekonomskih događaja u našoj zemlji, koji promovira transparentno i uspješno poslovanje privrednih subjekata u BiH i regionu. EuroExpress brza pošta je prošle godine bila dobitnik prestižnog priznanja u svojoj djelatno-

sti kao najuspješnija kompanija. Ovo priznanje je rezultat dugogodišnjeg uspješnog rada svih naših zaposlenih koji, svojim zalaganjem i posvećenošću, godinama održavaju kompaniju na poziciji najpoželjnijeg partnera u pružanju kurirskih usluga u zemlji. Partnerstvo EuroExpress brze pošte sa Poslovnim novinama postalo je tradicija, jer sam uvjeren da projekt ‘100 najvećih u BiH’ dodatno motivira i ohrabruje domaće kompanije u nastojanjima da koračaju stazama uspješnih, stabilnih i jakih privrednika i poslodavaca, stvarajući bolji poslovni ambijent za sve građane naše zemlje.”

Ovom prilikom, najavljena je višemjesečna kampanja za najuspješnije kompanije, koja će svoju završnicu imati na gala svečanosti „100 najvećih u BiH” pred oko 450 zvanica. Velikim, srednjim i malim kompanijama koje su ostvarile najbolje rezultate u kategorijama po prihodu, izvozu, dobiti i investicijama, kao i najboljima po djelatnostima u 2018. godini, bit će dodijeljena priznanja.

BANKA PARTNER
Addiko Bank

Poslovne
NOVINE

LRC{BIS} BUSINESS INTELLIGENCE SYSTEM

VANJSKOTRGOVINSKA KOMORA BOSNE I HERCEGOVINE
СПОЉНОТРГОВИНСКА КОМОРА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
FOREIGN TRADE CHAMBER OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

EuroExpress
brza pošta

Samit ženskog leaderskog preduzetništva za jugoistočnu Evropu 2019

Regionalna asocijacija poduzetnica „Poslovna žena“, u saradnji sa Vanjskotrgovinskom komorom Bosne i Hercegovine a uz podršku Kantona Sarajevo, Grada Sarajeva i Turističke zajednice Kantona Sarajeva, organizirala je 5. aprila 2019. godine „Samit ženskog leaderskog preduzetništva za jugoistočnu Evropu 2019“

U okviru Samita, koji je okupio oko 300 učesnika, održani su i poslovni susreti bosansko-hercegovačkih firmi i firmi iz zemalja regiona, a u organizaciji Evropske preduzetničke mreže u Federaciji Bosne i Hercegovine Vanjskotrgovinskekomore BiH.

U okviru Samita su održana tri panela, i to: „Izazovi ženskog liderstva u biznisu“, „Liderice u javnom sektoru“ i „Budućnost obrazovanja“. Između ostalih, učesnice panela bile su Snježana Koepruner, direktorica kompanije GS Tvornica mašina Travnik, BiH; Nina Redžepagić, vlasnica kompanije OR Podgorica, Crna Gora; Sevgi Saygin, preduzetnica iz Burse, Turska; Semiha Borovac, ministrica za ljudska prava i izbjeglice BiH; Sezin Sinanoglu, rezidentna koordinatorica UN-a te druge uspješne poslovne žene.

Na kraju skupa zaključeno je da je za razvijeno društvo neophodno poticati žene na obrazovanje i razviti svijest da treba podržati žene u izbornom procesu i kada su na vlasti. Također, ocijenjeno je da će doći do privrednog rasta nakon uključivanja žena na odlučujuća mjesta te da je neophodno potaći žene da odlučnije preuzimaju upravljačke pozicije i odlučuju se na preduzetništvo. Pored navedenog, istaknuto je da je neophodno kreirati ravnotežu među polovima u svim sferama društva, uz poseban akcent na umrežavanje organizacija i institucija na regionalnom nivou.

Nakon konferencijskog dijela, a u organizaciji Evropske preduzetničke mreže u Federaciji BiH, u okviru Samita su održani i poslovni susreti bosanskohercegovačkih firmi i firmi iz zemalja regiona. Susreti su organizirani s ciljem pronalaska internacionalnih poslovnih partnera radi sklapanja poslovnih aranžmana između firmi o pla-

Skupu se obratio Ahmet Egrlić, potpredsjednik Vanjskotrgovinske komore BiH, koji je govorio o moći žena, njihovoj snazi i doprinosu društvu. Tom prilikom je naglasio da će VTKBiH, kao i do sada, biti podrška asocijacijama ženskog preduzetništva.

smanu proizvoda i usluga na ino tržišta. Poslovni susreti su okupili 70 učesnika iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Crne Gore, Turske i Srbije, a održano je preko 120 poslovnih sastanaka. Ovo je još jedan primjer da žene igraju ključnu ulogu u uvođenju inovacija na tržištu i novih radnih mjesta te na taj način doprinose globalnom ekonomskom rastu, ali i razvoju lokalnih zajednica. Poslovni susreti predstavljaju još samo jedan vid umrežavanja žena u Bosni i Hercegovini. Organizacija relevantnih događaja i konferencija važan su faktor u razvoju ženskog bh. preduzetništva, ali je potrebno dodatno razvijati i poticati pozitivno okruženje u kojem će žene preduzetnice moći realizirati svoje ideje i ciljeve.

Kratki osvrt na žensko preduzetništvo

Žene igraju ključnu ekonomsku ulogu u uvođenju inovacija na tržištu i kreiranju novih radnih mjesta te na

taj način doprinose globalnom ekonomskom rastu, ali i razvoju lokalnih zajednica. Na žensko se preduzetništvo sve više gleda kao na prvenstveno ekonomsko pitanje a ne pitanje rodne ravnopravnosti.

I pored intenzivnih napora na promociji ženskog preduzetništva u posljednjih nekoliko godina, u Bosni i Hercegovini još uvijek postoji značajan jaz između muškog i ženskog preduzetništva.

Činjenica je da žensko preduzetništvo nije dovoljno zastupljeno u Bosni i Hercegovini. Najniži nivo učešća žena u radnoj snazi u jugoistočnoj Evropi i dalje ima upravo Bosna i Hercegovina. Ovo je samo jedan od razloga zbog kojeg će Vanjskotrgovinska komora u okviru Evropske preduzetničke mreže FBiH i dalje raditi na aktivnostima i promociji ženskog preduzetništva, posebno kada govorimo o njegovoj internacionalizaciji.

Pripremila: Mersiha Selmanović ■

VTKBiH bogatija za još jednu uslugu koju pruža međunarodnim cestovnim prijevoznicima tereta

Početkom travnja tekuće godine, Vanjskotrgovinska komora BiH je izdala prvu tranzitnu deklaraciju za bh. prijevoznike. Međutim, mnogi sastanci, obuke i aktivnosti su prethodili izdavanju deklaracije. Priča o ovoj usluzi je bila i jedna od tema Susreta bh. prijevoznika u studenom 2018. godine, kada su i započeti pregovori o angažiranju Vanjskotrgovinske komore BiH

Osnovni cilj uvođenja ove usluge je omogućiti prijevoznicima u BiH da na lakši i povoljniji način dođu do ovog bespapirnog dokumenta. Potpisivanjem Sporazuma s ovlaštenim predstavnikom SGS-a Švicarska i edukacijom zaposlenika, zadovoljeni su osnovni uvjeti za korištenje TransitNet platforme.

Bh. prijevoznici već uvelike koriste tranzitne deklaracije izvan Bosne i Hercegovine, ali sada su u prilici na jednostavniji i povoljniji način do njih doći, kroz uslugu koju im pruža Vanjskotrgovinska komora BiH. Po čemu se deklaracija koju izdaje Komora razlikuje od deklaracija koje izdaju druga poduzeća? Ni po čemu, u fizičkom izgledu.

Osnovna prednost i razlika je:

- elektroničko dostavljanje i razmjena podataka i dokumenata;
- izdavanje deklaracija 0-24 sati;
- bankarska garancija koja pokriva sve prijevoze po deklaracijama;
- minimalna mogućnost greške u deklaraciji s obzirom na duplicirani sustav provjere;
- odgođeno plaćanje do 60 dana;
- izbjegavanje „crnih troškova” koje prijevoznik plaća na granici za deklaraciju;

- bez zadržavanja na granici da bi se uradila tranzitna deklaracija.

Korištenje tranzitnih dokumenata za domaće prijevoznike će biti u potpunosti operativno nakon početka primjene NCTS-a (Novi kompjuterizirani tranzitni sustav), što, prema najavama

iz Uprave za neizravno oporezivanje Bosne i Hercegovine, možemo očekivati 1. 8. 2019. godine, jer je sustav povezan s primjenom novog Zakona o carinskoj politici u BiH.

Uvjeti pristupanja i korištenja usluga TransitNet-a

Uvjeti pristupanja i korištenja usluga platforme TransitNet, koji su definirani ugovorom između Vanjskotrgovinske komore BiH i prijevoznika te Podugovaračkom deklaracijom o angažiranju, Komora omogućava prijevozniku da u njegovo ime podnosi elektroničke tranzitne deklaracije putem platforme TransitNet.

Da bi zadovoljio uvjete pristupanja, prijevoznik je dužan dostaviti:

- potpisan Ugovor o uvjetima pristupanja i korištenja usluga TransitNet-a;
- potpisanu, ovjerenu i na svakoj strani parafiranu Podugovaračku deklaraciju o angažiranju;
- parafiran Cjenik;
- popunjen Obrazac za registraciju;
- izvod iz sudskog registra;
- skeniranu prvu stranicu putovnice ovlaštene osobe poduzeća.

Cijene navedene u Cjeniku su formirane ovisno o broju utovara/istovara, vrijednosti robe i početnom/krajnjem odredištu. Ugovorni dokumenti, za preuzimanje, su dostupni na www.komora-bih.ba.

Izdavanje tranzitnih deklaracija za prijevoznika

Nakon unosa podataka o prijevozniku i vozilima, zahtjev prijevoznika se dostavlja na odobrenje SGS-u (Švicarska). Po dobivenom odobrenju, prijevoznik dostavlja transportne i komercijalne dokumente e-mailom na tobrazac@komorabih.ba.

Dokumenti koji su potrebni za izdavanje tranzitne deklaracije su:

- faktura;
- izvozna deklaracija;
- međunarodni tovarni list (CMR).

Nakon što je deklaracija odobrena kroz TransitNet, ista se dostavlja na e-mail prijevoznika. Prijevoznik potom vozaču dostavlja evidencijski broj deklaracije, koja služi carini radi lakše identifikacije prijevoza i tereta.

Kontakt

Iz Sektora za promet i komunikacije pozivaju zainteresirane prijevoznike da ih kontaktiraju na telefon 033/566-222 ili e-mail tobrazac@komorabih.ba.

Kristina Čosić ■

Standardizacija u IKT sektoru

U dobu u kojem su ljudi izloženi tolikoj količini raspoloživih podataka da im je teško razlučiti pouzdane od nepouzdanih i korisne od beskorisnih, standardizacija može pomoći da se postigne optimalan stepen urednosti u kojem bi se informacije mogle pretvarati u znanje koje vodi napretku.

Posebnu ulogu standardizacija ima u razmjeni informacija, odnosno u onome što se danas naziva informaciono-komunikacione tehnologije (IKT). Ta uloga je dvostruka, jer su IKT istovremeno i objekat standardizacije, ali i alat pomoću kojeg se standardi kreiraju, usvajaju i provode.

Informaciono-komunikacione tehnologije se u praksi implementiraju kroz informacione sisteme koji se grade ili odozdo ka gore (bottom-up) ili odozgo prema dolje (top-down). Standardi omogućavaju i podržavaju i jedan i drugi pristup, koji imaju svoje prednosti i mane. Prvi pristup koristi se kod novih tehnologija i po njemu se podrazumijeva da se prvo kreira standard, koji se potom implementira u praksi, dok je drugi pristup primjenjiv na postojeće sisteme, koji su već u upotrebi kao heterogeni, a standardi se koriste da bi se omogućila njihova integracija ili interoperabilnost. Industrijski standardi su primjer prvog pristupa (bottom-up), dok međunarodni standardi češće koriste drugi pristup (top-down).

Državno standardizaciono tijelo u Bosni i Hercegovini je Institut za standardizaciju BiH, osnovan 2004. godine, sa sjedištem u Istočnom Sarajevu. Prije toga, poslovima standardizacije bavio se Institut za standarde, mjeriteljstvo i patente BiH (BASMP). Institut za standardizaciju predlaže strategiju standardizacije u BiH, priprema i publikuje bosanskohercegovačke standarde (BAS), zastupa i predstavlja Bosnu i

Hercegovinu u međunarodnim, evropskim i drugim organizacijama za standardizaciju te obavlja poslove koji proizilaze iz međunarodnih sporazuma i članstva u tim organizacijama. Takođe, Institut učestvuje u pripremanju tehničkih propisa, razvija i uspostavlja informacioni sistem o standardima BiH, organizuje i provodi specijalističko obrazovanje kadrova u području standardizacije te se bavi i izdavačko-publicističkom djelatnošću iz područja standardizacije. Institut je punopravni član Međunarodne organizacije za standardizaciju ISO od 1997. godine i Evropskog instituta za standardizaciju u oblasti telekomunikacija (ETSI) od 1997. godine, a pridruženi član Međunarodne komisije za elektrotehniku (IEC) od 1997. godine, Evropskog komiteta za standardizaciju u oblasti elektrotehnike (CENELEC) od 1999. godine i Evropskog komiteta za standardizaciju (CEN) od 2008. godine.

Funkcionisanje IKT sektora ima sve veći uticaj na poslovanje kompanija. Brz razvoj IT infrastrukture, kao i web i aplikativnih tehnologija, utiče na sve veća očekivanja korisnika poslovnih usluga, koja često premašuju kapacitet internih i eksternih IT resursa.

Na krajnje iskustvo korisnika poslovne usluge nije više moguće uticati samo uspješnim upravljanjem IKT infrastrukturom već se taj uticaj neraskidivo povezuje s kvalitetom IKT servisa. Za efikasno upravljanje IKT servisima i visok kvalitet IKT usluge neophodno je efikasno i integrisano upravljanje procesima, ljudima i IT infrastrukturom. Na taj način postiže se stalno unapređenje nivoa IT servisa. Upravljanjem IKT servisima se, pored kvaliteta IT servisa, ostvaruje optimizacija upotrebe resursa i unapređuje efikasnost poslovanja.

Postoji veliki broj poslovnih okvira,

metodologija, standarda i alata čijom se primjenom ostvaruje efikasno upravljanje IKT servisima. Neki od najznačajnijih su:

ISO/IEC 9001 – standard za upravljanje sistemom kvaliteta,

ISO/IEC 20000 – standard za upravljanje IT servisima,

ISO/IEC 27001 – standard za upravljanje sigurnošću informacija,

ITIL – najbolja svjetska praksa u upravljanju IKT servisima,

COBIT – kontrolni okvir koji nudi referentni procesni model za IT poslovanje,

CMMI – najbolja praksa za unapređenje procesa, akvizicije i održavanja proizvoda i servisa,

Balanced scorecard – alat koji pomaže i prati izvršenje strategije kroz finansijske i nefinansijske mjere,

SIX Sigma – metodologija za unapređenje procesa.

Dva ISO standarda

ISO/IEC 20000 je prvi i za sada jedini formalni internacionalni standard koji se bavi svim aspektima upravljanja IT servisima. Tijesno je povezan sa ITIL-om, ali je opsegom uži. Veza nije kontrolnog, već konceptualnog tipa, odnosno ispunjenje zahtjeva standarda nije direktno vezano za primjenu konkretne ITIL preporuke. ISO/IEC 20000 se sastoji od nekoliko dijelova, od kojih prvi, ISO/IEC 20000-1:2011, sadrži obavezne zahtjeve, dok ostali dijelovi sadrže preporuke i uputstva koji nisu obavezujući ali mogu pomoći u realizaciji sistema za upravljanje IT servisima.

ISO/IEC 20000 sertifikat je potvrda kompaniji koja nabavlja IT uslugu da je kompanija koja posjeduje sertifikat sposobna da konzistentno isporuču-

je dogovoreni kvalitet servisa. S druge strane, kompanija koja pruža IT uslugu sertifikatom dokazuje da je sposobna da efikasno upravlja funkcionalnostima i performansama servisa koje nudi kroz sve životne faze servisa.

Implementacijom ISO/IEC 27001 standarda kompanija uvodi strukturisan i održiv pristup u zaštiti informacija kao imovine od posebnog značaja za kompaniju. Ispunjavanjem zahtjeva ISO/IEC 27001 kompanija potvrđuje da u potpunosti vlada sistemom za upravljanje sigurnošću informacija, koji obezbjeđuje povjerljivost, integritet i dostupnost informacija. Korisnicima i zainteresovanim stranama standard garantuje da su njihove informacije zaštićene i obezbijeđene od oštećenja, gubitka ili zloupotrebe. Bez obzira da li su informacije generisane ili primljene od drugih, da li se čuvaju u sistemu ili se dalje prenose ručno ili elektronski, sistem za upravljanje sigurnošću informacija obezbjeđuje kontrolu i upravljanje informacijama u skladu s procijenjenim rizikom.

ISO se bavi razvojem internacionalnih standarda, ali ne i sertifikacijom ili akreditacijom za bilo koji od njih. Sertifikacijom se bave eksterna sertifikaciona tijela, koja su uglavnom privatna. Indirektno, ISO Committee on Conformity Assessment (CASCO) bavi se izradom različitih standarda u vezi sa sertifikacionim procesom. Ovi standardi sadrže internacionalno usklađen konsenzus dobrovoljnih kriterijuma koje treba poštovati u postizanju dobre prakse u sertifikaciji. Kompanije koje se bave sertifikacijom na konzistentan i transparentan način obično to rade u skladu sa CASCO standardima, kao što je ISO/IEC 17021, po kome se vrši ocjena organizacija koje se bave procjenom i sertifikacijom menadžment sistema, kao što su ISO/IEC 20000-1:2011, ISO/IEC 27001:2013 i ISO/IEC 17024, po kojima se ocjenjuju organizacije koje se bave sertifikacijom obučenosti i sposobnosti pojedinaca.

ITIL

Od navedenih, ITIL je globalno najšire prihvaćen i najobuhvatniji okvir za upravljanje IT servisima. ITIL obuhvata sve oblasti IT poslovanja, grupisane po oblastima životnog ciklusa servisa, počevši od strategije, preko dizajna, tranzicije, isporuke, do unapređenja servisa.

Zakonski okvir u BiH

Postojeći zakon kojim se uređuje oblast telekomunikacija i emitovanja, koji je u manjoj mjeri usklađen sa Regulatornim okvirom za elektronske komunikacije Evropske unije iz 2002. godine, izmijenjen je i dopunjen 2009. godine, a uključuje konvergenciju sektora telekomunikacija, medija i informacionih tehnologija.

Djelimično usklađivanje vršeno je i donošenjem podzakonskih akata.

Imajući u vidu brzi napredak u ovoj oblasti, bilo je potrebno donijeti novi Regulatorni okvir za elektronske komunikacije Evropske unije, tako da je u decembru 2018. godine donesena Direktiva o evropskom zakoniku elektronskih komunikacija.

Trenutno, resorno ministarstvo vodi aktivnosti na izradi nacrtu zakona kojim će se urediti oblast elektronskih komunikacija, tako da bude u što je moguće većoj mjeri usklađen s novim Regulatornim okvirom za elektronske komunikacije Evropske unije, tj. s Direktivom o evropskom zakoniku elektronskih komunikacija.

Strategijom su obuhvaćeni procesi koji opredjeljuju koje će IT servise kompanija pružati korisnicima, kao i koji kapacitet i sposobnosti će biti potrebni da bi se postigli željeni kvalitet i performanse servisa. Dizajnom su obuhvaćeni procesi kojima se upravlja kreiranjem novih i izmjenom ili unapređenjem postojećih servisa, tako da mogu da odgovore na korisničke zahtjeve. Tranzicija obuhvata procese koji se bave razvojem servisa i njihovim uvođenjem u produkciju, kao i koordinacijom aktivnosti u vezi s upravljanjem izmjenama samih servisa i IT procesa kojima kompanija upravlja.

Isporuka se odnosi na procese kojima se postiže efektivna i efikasna svakodnevna isporuka servisa krajnjim korisnicima. To uključuje ispunjavanje standardnih zahtjeva korisnika, rješavanje incidenata u funkcionisanju servisa, rješavanje problema u radu, kao i obavljanje rutinskih operativnih aktivnosti. Stalnim unapređenjem obuhvaćeni su procesi kojima se neprekidno unapređuju efektivnost i efikasnost samih servisa i IT procesa za upravljanje IT poslovanjem.

Sertifikacija

Kompanijama koje su zainteresovane za ISO sertifikaciju preporučuje se da razmotre više sertifikacionih tijela, kao i da izaberu internacionalno prepoznatljivu akreditacionu šemu, čime potvrđuju kvalitet sertifikacionog procesa i dugoročno utiču na prihvatljivost svog serti-

fikata u poslovnom okruženju.

Na stranici Internacionalnog akreditacionog foruma (IAF) zainteresovani mogu da se informišu o nacionalnim akreditacionim tijelima, a preko njih o akreditovanim sertifikacionim tijelima u zemljama članicama Forumu. Na ovoj stranici nalazi se i dogovor IAF MLA koga sve članice foruma moraju da se pridržavaju. U njemu se nalaze detalji o statusu i pravilima akreditacije za ISO standarde. Tako se može provjeriti i da li sertifikaciono tijelo implementira ISO/IEC 17021:2011.

Proces sertifikacije je dugoročni program koji se mora realizovati u više faza ili kroz više projekata. Kompleksnost i trajanje realizacije programa zavise od kompleksnosti same kompanije, što zahtijeva značajne resurse. Implementacija standarda provodi se obično paralelno sa implementacijom nekog okvira, kao što je ITIL i alata za upravljanje IT servisima. Ne postoje brza rješenja. Kompanije koje žele da implementiraju ISO/IEC 20000 moraće da promijene način IT poslovanja, što će zahtijevati prelazak sa upravljanja IT infrastrukturom na upravljanje IT servisima.

Preporuka je da se sertifikacioni proces za ISO/IEC 20000 i/ili ISO/IEC 27001 realizuje kroz nekoliko koraka. Najprije ide procjena trenutnog stanja u odnosu na zahtjeve standarda. Ovaj posao zahtijeva kvalifikacije iz oblasti upravljanja servisima. Slijedi kreiranje plana realizacije, koji obuhvata izbor, obuku i implementaciju referentnog okvira za upravljanje servisima i imple-

mentaciju unapređenja potrebnih da se ispune zahtjevi. Potom se implementira sistem za upravljanje IT servisima (ISO/IEC 20000) i/ili sistem za upravljanje sigurnošću informacija (ISO/IEC 27001). Nakon toga slijedi i sertifikacija.

EU i standardizacija

Evropska komisija je još svojoj odlukom COM (2016) 176 najavila ICT standardizaciju, čiji je cilj obezbijediti da se svi uređaji u budućnosti mogu međusobno povezati i razmjenjivati podatke, nezavisno o proizvođaču, operacionom sistemu ili drugim tehničkim karakteristikama.

Odluka je usmjerena na dva glavna prioriteta.

Prvo, nastoji se garantovati novi pristup standardima na sljedećim područjima: 5G, e-mail, kibernetička zaštita, cloud usluge i veliki podaci (big data).

Drugo, nastoji se obezbijediti da sva informatizacija u Evropi bude usmjerena u standardizaciju koja je dio industrijske politike Evropske unije.

Pozitivne početne reakcije na odluku Evropske komisije od Savjeta Evrope, kao i od Evropskog parlamenta te tijela EU za normizaciju, ukazuju na to da je pred institucijama EU težak posao da se takva povezivost internet stvari (IoT) i ostvari.

Bez standardizovanog razvoja jedinstvenog digitalnog tržišta Evropa bi počela privredno, tehnološki i na sve druge načine zaostajati te gubiti konku-

rentnost u globalnoj ekonomiji.

Transformacija globalne ekonomije u digitalnu ekonomiju utiče na sve industrijske i uslužne djelatnosti. Kako Evropska komisija navodi, evropska konkurentnost i produktivnost bitno zavise o njenoj sposobnosti stvaranja, povećanja i efikasnog iskorištavanja digitalnih inovacija u svim sektorima privrede, uključujući tradicionalne evropske prednosti poput proizvodnje vozila, automatizacije, mašinske opreme ili finansijskih usluga.

Zajednički standardi obezbjeđuju interoperabilnost digitalnih tehnologija i osnova su efikasnog i jedinstvenog digitalnog tržišta.

Oni garantuju da tehnologije rade glatko i pouzdano zajedno, omogućuju ekonomiju razmjera, podstiču istraživanje i inovacije i održavaju tržišta otvorenim. Efikasna interoperabilnost garantuje da povezani uređaji poput automobila, telefona, uređaja i industrijske opreme mogu međusobno komunicirati bez problema, bez obzira na proizvođača, operativni sistem ili druge tehničke komponente.

Otvoreni standardi obezbjeđuju takvu interoperabilnost, uključujući pristup medijima, kulturnim i obrazovnim sadržajima, te podstiču inovacije. Različiti nacionalni standardi mogu znatno usporiti inovacije i staviti evropska preduzeća u nepovoljan položaj u odnosu na ostatak svijeta.

Nedavna revizija EU standardizacione politike imala je za rezultat usvajanje Uredbe 1025/2012 o evropskoj normi-

zaciji i stvaranju okvira za transparentniji i efikasniji evropski normizacioni sistem za sve industrijske sektore. Uredba naglašava brzu evoluciju ICT-a i način na koji novi proizvodi i usluge, kao što su pametni ili povezani uređaji (koji se nazivaju internetom stvari IoT), obnavljaju tržišta.

Kako bi se riješili izazovi u vezi sa standardizacijom ICT-a, Komisija je najavila kako će „pokrenuti integrisani normizacioni plan za prepoznavanje i definisanje ključnih prioriteta za standardizaciju, s naglaskom na tehnologije i domene koje se smatraju ključnim za digitalno jedinstveno tržište”. Savjet Evrope prihvatio je definisane ključne prioritete ICT standardizacije.

Prvo, svi se sektori privrede sve više oslanjaju na digitalne tehnologije koje se mijenjaju sve brže, često dramatično prelaze promjene u tradicionalnijim sektorima i industrijama. Pravovremeno i usklađeno postavljanje ICT standarda omogućilo bi evropskim inovatorima da se takmiče i donose nove proizvode na svjetsko tržište. Fleksibilni, koordinisani i dovoljno brzi procesi standardizacije ključni su zahtjev evropskog digitalnog jedinstvenog tržišta.

Drugo, vrijednost digitalnih sistema sve više proizlazi iz mogućnosti brze razmjene aplikacija, podataka i tehnologije konvergencije. To, kao i konvergencija fizičkih i digitalnih svjetova, zauzvrat, zamagljuje granice između tradicionalnih sektora i industrije, proizvoda i usluga, potrošnje i proizvod-

nje, online i offline, te stoga izaziva standarde procesa postavljanja. Interoperabilna rješenja zasnovana na otvorenim sistemima otvaraju tržišta, podstiču inovativnost i omogućavaju prenosivost usluga na jedinstvenom digitalnom tržištu.

Treće, sve veća složenost i raznolikost tehničkih zajednica uključenih u standardnu postavku može usporiti inovaciju. Na primjer, već postoji na stotine usko povezanih standarda u području interneta stvari (IoT).

U takvim slučajevima, bitno je prvo jasno mapirati sve relevantne standarde kako bi pomogli istraživačima i inovatorima da se bolje snađu u složenosti interneta stvari.

Četvrto, sve više tijela i organizacija uključeno je u postavljanje standardnih ili tehničkih specifikacija širom svijeta. Evropsko liderstvo, kroz poboljšanu saradnju, dublju uključenost i veći fokus, potrebno je kako bi se obezbijedilo da standardizacioni prioriteti EU i jedinstveno digitalno tržište budu dovoljno zastupljeni u cijelom svijetu.

Peto, evropski rad na standardizaciji ne može se posmatrati izolovano. Većina glavnih trgovinskih partnera EU-a, uključujući i neke velike privrede u nastajanju, prepoznali su važnost postavljanja standarda za pristup tržištu i povećanje konkurentnosti njihovih industrija te stoga jako ulažu u infrastrukturu standarda i certifikaciju. Međutim, u Evropskoj uniji Komisija smatra da standardizacija nije dobila potrebni nivo političke podrške.

Konačno, mjere za rješavanje navedenih izazova moraju obezbijediti odgovarajući balans, s obzirom na njihovu usklađenost s osnovnim pravima, budući da standardizacija može imati uticaja na to područje. Na primjer, radnje moraju obezbjeđivati potpuno poštovanje prava na privatni život i zaštitu ličnih podataka te, također, trebaju uzeti u obzir i druga osnovna prava, uključujući slobodu pružanja poslovanja i prava na imovinu.

Pripremila: Smiljka Žuža ■

U STKBiH obilježen Svjetski dan telekomunikacija i informacionog društva

Konferencijom za novinare u Spoljnotrgovinskoj komori BiH obilježen je 17. maj, Svjetski dan telekomunikacija i informacionog društva.

Obilježavanje 50. godišnjice potpisivanja Prve međunarodne telegrafске konvencije 1865. godine i osnivanja Međunarodne telekomunikacijske unije (ITU), ove godine bilo je fokusirano na temu "Prevazilaženje neusklađenosti standardizacije".

Osim predstavnika STKBiH, medijima su se obratili i predstavnici Ministarstva komunikacija i transporta BiH, Regulatorne agencije za komunikacije BiH, predstavnici teleoperatera „BH Telecom“ i „MTEL RS“, predstavnici Udruženja BH-TEL, kao i predstavnik IKT Asocijacije STKBiH.

U ime domaćina konferencije, učesnike je pozdravila i čestitala 17. maj direktorka Sektora za transport i komunikacije STKBiH Sabrina Teskeredžić koja je, iznoseći brojne statističke podatke, istakla važnost IKT industrije. „Vjerujem da Spoljnotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, kroz angažman Sektora za transport i komunikacije u okviru kojeg djeluje IKT Asocijacija, može doprinijeti standardizaciji IKT industrije Bosne i Hercegovine“, rekla je gospođa Teskeredžić.

U svom obraćanju predstavnica Ministarstva komunikacija i transporta BiH Milanka Sudžum iznijela je informacije o aktivnostima na kojima se trenutno radi u IKT oblasti. Sudžum je naglasila da je u toku izrada nacrtu zakona kojim će se urediti oblast elektronskih komunikacija te u najvećoj mogućoj mjeri uskladiti s novim Regulatornim okvirom za elektronske komunikacije Evropske unije, odnosno sa Direktivom o evropskom zakoniku elektronskih komunikacija.

Čestitajući Svjetski dan telekomunikacija i informacionog društva, direktor RAK-a BiH Predrag Kovač naglasio je da međunarodni standardi predstavljaju efikasan način da se obezbijedi sigurnost i minimiziraju rizici koji neminovno nastaju kao posljedica korišćenja digitalnih tehnologija. Kako je istakao, RAK će nastaviti da slijedi smjernice i standarde u regulaciji koje postavlja ITU, kao ključni faktor za implementaciju odgovarajućih standarda, te nastaviti aktivnu saradnju i razmjenu iskustava na regionalnom nivou.

Predstavnici teleoperatera, portparolka MTEL-a RS Milica Kondić i direktor Sektora za razvoj BH Telecoma Adnan Huremović predstavili su svoje kompanije i osvrnuli se na važnost edukacije mladih koji su, kako je rečeno, budući nosioci razvoja telekomunikacija i IKT sektora u BiH.

Predsjednik IKT Asocijacije STKBiH Hamdo Katica predstavio je plan rada, kao i nastojanje Asocijacije da svojom stručnošću pomogne nadležnim institucijama na harmonizaciji zakona u ovoj oblasti. Takođe, podržao je prijedloge o edukaciji mladih i najavio veliku konferenciju pod nazivom „IKT sektor i obrazovanje“, koju će organizovati STKBiH sa svojom IKT Asocijacijom.

Dronovi - bespilotni sistemi u zrakoplovstvu

Bosna i Hercegovina će u narednom periodu morati urediti propise koji reguliraju oblast upotrebe dronova. Važeći Zakon o zrakoplovstvu Bosne i Hercegovine daje okvir za regulaciju upotrebe ovakvih sistema

Bespilotni sistemi u zrakoplovstvu, poznatiji pod popularnim nazivom dronovi, su mali zrakoplovi bez pilota kojima se upravlja sa tla i/ili koji su u većoj ili manjoj mjeri automatizirani. Države koje su odnedavno prepoznale dobrobiti, sa jedne, ali i mogućnost zloupotrebe ovakvih bespilotnih sistema, sa druge strane, usvojile su legislativu o upotrebi dronova. Samim tim se stvara pravna praznina u legislativi Bosne i Hercegovine u vezi s korištenjem dronova u privatne ili komercijalne svrhe. Napredak tehnoloških dostignuća koji pronalaze primjenu u praktičnoj i civilnoj upotrebi nameću obavezu regulatoru da prepozna, definiše i uredi oblast korištenja visokosofisticiranih sistema te tehnoloških dostignuća.

Transport kao jedna od najvažnijih privrednih grana u sistemu privrede mora pratiti trendove razvoja ostalih

privrednih grana koje su međusobno povezane. Bez napretka tehnike i tehnologije u transportu, svijet kakav danas poznajemo ne bi bio ni približno isti. Transport kao djelatnost vrši direktan utjecaj na mnoge sisteme u svijetu i zato je cilj da se visokosofisticirana tehnološka dostignuća permanentno razvijaju kako bi se postigao što veći stepen optimizacije međusobno povezanih sistema privrede. Definitivno jedna od takvih tehnologija su i bespilotni sistemi u zrakoplovstvu, tzv. dronovi.

U samom nastanku dronovi su bili namijenjeni isključivo za vojne svrhe, ali se nije trebalo dugo čekati da čovjek uvidi njihovu prednost u civilnoj, odnosno komercijalnoj upotrebi te da se krene sa njihovom primjenom u praksi.

Iako, na prvi pogled, civilni dronovi asociraju na još jedan tip skupih igrački, riječ je o vrlo ozbiljnoj i brzorastućoj industriji budućnosti. Dronovi se

već danas koriste u brojne komercijalne i nekomercijalne svrhe, kao što su mediji (filmovi, televizija, novinarstvo, snimanje iz zraka), zaštita i spašavanje (požarišta, poplave, lavine, interventne situacije, potrage za nestalim osobama i sl.), nadzor ugroženih životinjskih vrsta, snimanje nekretnina, rudarstvo i arheologija, zaštita prirodnih parkova i prirodnih životinjskih staništa, borba protiv krivolova (kopno i more), naučna istraživanja, primarna zaštita (dostava lijekova i medicinske opreme), marketing i reklame, kritična infrastruktura (ceste, industrija, energetska infrastruktura), poljoprivreda (stanje usjeva, oprušavanje), građevinska industrija (mapiranje i nadzor), industrija osiguranja (utvrđivanje činjenica u vezi s nastupom osiguranog rizika) i dr. Sve gore navedeno je samo dio mogućnosti upotrebe drona kao napredne tehnologije.

Kratki prikaz odredbi pravne regulative upotrebe dronova po pojedinim državama iz bližeg i daljnjeg okruženja Bosne i Hercegovine

Država	Maksimalna težina	Maksimalna visina leta	Udaljenost od ljudi	Udaljenost od aerodroma	Dozvola za dron/ za operatera	Osiguranje
Mađarska	2/25 kg	130 m	30 m	/	Za dron od 2 do 25 kg težine	Obavezno za operatera
Rumunija	20 kg	300 m	Zabranjen let iznad grupe ljudi	/	Za dron preko 15 kg težine	Obavezno za dron preko 20 kg
Bugarska	/	/	/	/	/	/
Makedonija	/	120 m	50 m	1 km	Potrebna za operatera	Obavezno za operatera
Crna Gora	20 kg	150 m	150 m	/	Potrebna u oba slučaja	Obavezno za operatera
Bosna i Hercegovina	/	/	/	/	/	/
Hrvatska	5/25/150 kg	/	30 m	3 km	Potrebna u oba slučaja	Obavezno za dron
Slovenija	0,5/5/25/ kg	150 m	30 m	1,5 km	/	Obavezno za dron

Bitno je za istaknuti kako gotovo sve letačke operacije dronovima koje se koriste u komercijalne svrhe pokazuju nekoliko osnovnih karakteristika. Prije svega, u značajnoj mjeri se smanjuju troškovi u odnosu na klasične metode, ljudski faktor je zamijenjen automatiziranim sistemima i pokazatelji su na strani preciznije provjere kvaliteta gotovih proizvoda, ubrzavaju se procesi i daju preciznije informacije te konačno dobijaju vjerodostojniji ulazni podaci za analize po procesima.

Većina letačkih operacija dronovima koje se danas koriste u komercijalne svrhe izvode se na periferiji gusto naseljenih područja, kao što su naftovodi i ostala energetska infrastruktura, obradive površine, snimci iz zraka, vodotoci rijeka i morske površine, mapiranje interesantnih infrastruktura i sl. Uskoro možemo očekivati bitne promjene te pojavu brojnih dronova iznad naseljenih područja, što čini izvođenje operacije leta dronom zahtjevnijom u smislu propisa koji reguliraju privatnost, imovinu, sigurnost na tlu i u zraku. Primjera radi, neke podružnice eBay, Sydney eBay, eksperimentiraju sa „#DroneAFriend“ dostavom paketa, razvijaju se sistemi tzv. „Workhorse“ i „Horesfly“, odnosno, radi se na razvoju specijaliziranog kamiona za prijevoz poštanskih paketa koji će ujedno služiti

ti kao pokretna platforma za obavljanje letačkih operacija dronovima u svrhu ispomoci poštanskoj službi prilikom dostavljanja paketa na određenom području. Predviđanja su kako će komercijalna vrijednost ugovora o dostavljanju paketa upotrebom dronova, jednom kada se sistem u cijelosti osposobi za komercijalnu upotrebu, dostići impresivnih 4,5 miliona dolara. Francuska La Poste testira dronove za istu upotrebu, a identični testovi provode se i u Njemačkoj (DHL). Slično razmišlja i Amazon, koji kroz uslugu „Prime Air“ namjerava dostavljati pakete do 2,5 kg, koji čine 85% dostava, u krugu od šesnaest kilometara od najbližeg skladišta, unutar trideset minuta. Google, kroz program „Project Wing“, radi na dostavljanju paketa, ali i medicinskih pomagala i lijekova, što je uslovljeno legislativom odobrenja za pružanja ovakvih usluga u državama interesantnim za ove kompanije.

Bosna i Hercegovina će u narednom periodu morati urediti propise koji reguliraju oblast upotrebe dronova. Važeći Zakon o zrakoplovstvu Bosne i Hercegovine daje okvir za regulaciju upotrebe ovakvih sistema te je regulator kreirao Nacrt pravilnika o upotrebi dronova koji već nekoliko godina prolazi razne faze ali do sada nije donesen. Direkcija za civilnu avi-

jaciju Bosne i Hercegovine (BHDCA) Ministarstva komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine je Planom za izradu i donošenje propisa BHDCA za 2019. godinu predviđjela četvrti kvartal kao planirani termin za donošenje ovog pravilnika.

U tabeli iznad možete pronaći kratki prikaz odredbi pravne regulative upotrebe dronova po državama iz bližeg i daljnjeg okruženja Bosne i Hercegovine. Kratki presjek prikazuje kriterije za upotrebu dronova po težini, visinama leta, udaljenostima od ljudi, potrebnim dozvolama za dron ili operatera drona te osiguranja od neželjenih posljedica upotrebe dronova.

Svjedočimo digitalnoj transformaciji društva ili društava, tvrdi se da je 4. industrijska revolucija na krilima informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) u poodmakloj fazi, tako da su mogućnosti upotrebe bespilotnih sistema u zrakoplovstvu tek u počecima a samo nebo je granica do koje se može stići kroz razvoj ovakvih sistema.

Pripremio: Irnis Delija ■

Carinski postupci i procedure za prijevoznike u domaćem i međunarodnom cestovnom prijevozu

VTKBiH kontinuirano prati zakonsku legislativu i sve promjene u vezi sa Zakonom o carinskoj politici Bosne i Hercegovine i, samim tim, zastupa bosanskohercegovačke prijevoznike, članove Komore kod nadležnih organa Bosne i Hercegovine

Zakon o carinskoj politici BiH, koji je u primjeni od 1. 1. 2005. godine, provodi Uprava za indirektno oporezivanje BiH, a određene odredbe carinskih propisa mogu da se primjenjuju i van carinskog područja BiH na osnovu propisa kojima se regulišu te oblasti ili na osnovu međunarodnih konvencija. S tim u vezi, carinski postupci i procedure za prijevoznike u domaćem i međunarodnom cestovnom prijevozu su od izuzetnog značaja te ćemo im posvetiti određenu pažnju.

Carinski propisi primjenjuju se jedinstveno na carinskom području BiH koje obuhvata teritoriju BiH, uključujući teritorijalne vode, unutrašnje vode i vazdušni prostor BiH. Carinsko područje BiH ograničeno je carinskom linijom koja je identična s granicom BiH.

Za izvozno carinjenje potrebne su razne izvozne dozvole pa carinskim vlastima treba predati određenu dokumentaciju, odnosno podatke. Za uvozno carinjenje treba predati isprave potrebne za puštanje robe u slobodan promet te platiti carinu na uvoz.

Carinjenje robe se obavlja prema carinskim tarifama prema kojima se sortira roba koja se treba cariniti, a one su određene zakonskim propisima. Određivanje carinske osnovice je izuzetno bitno prilikom carinjenja i u uskoj je vezi sa tarifom, jer su to dvije stavke koje najviše određuju cijenu carine koju treba platiti za neku robu. Na visinu carine koju treba platiti utiče količina robe, kvalitet, vrijednost i porijeklo.

Carinjenje robe se vrši prilikom svakog izvoza/uvoza na graničnim prijelazima ili posebnim mjestima namijenjenim za carinjenje robe. Carina

predstavlja svojevrsan porez koji se plaća državi u koju se uvozi roba određene vrijednosti. Može se reći da je to zaštita domaće proizvodnje i instrument za održavanje konkurentnosti domaćih proizvoda. Svaka država značajan dio svojih budžetskih prihoda ubire naplaćivanjem carine. Carinjenje obavljaju carinski organi ili carinarnica. U procesu carine nalagodavac zastupa sam sebe ili to čini ovlašteni špediter u njegovo ime. Carinski sistem mora biti dobro uređen i zaštićen, ali i kontrolisan zbog sprječavanja kriminalnih i krivičnih djela kojima je carinjenje izuzetno podložno.

U carinskom sistemu predviđena je kategorija carinskih postupaka, odnosno svako carinsko dozvoljeno postupanje i upotreba robe gdje učesnici u postupku stiču prava i obaveze u vezi sa robom predstavljaju carinske postupke. Carinski postupak se odvija prilikom carinjenja robe. Carinski postupak obuhvata: stavljanje robe u slobodan promet, tranzit, carinsko skladištenje, aktivno oplemenjivanje, preradu pod carinskom kontrolom, privremeni uvoz, pasivno oplemenjivanje, izvoz. Njihova zajednička karakteristika je da su to carinski dozvoljeni postupci, a ne vrste carinjenja ili faze carinskog nadzora.

Treba napomenuti da je zajednički uslov za ove postupke da se oni mogu voditi samo na osnovu odobrenja carinskog organa koje mora da sadrži uslove propisane za njegovu primjenu. Novi carinski dozvoljeni postupak može započeti samo ako se okonča prethodno dozvoljeni carinski postupak. Postupak se smatra okončanim kad se odobri novi carinski dozvoljeni postupak za

robu koja je bila predmet prethodnog postupka ili koja je dobijena preradom, odnosno oplemenjivanjem i kada se podnošenjem nove isprave razduži deklaracija, podnijeta za prethodni postupak.

Carinski postupak može biti redovan carinski postupak, pojednostavljen i poseban carinski postupak.

Redovan postupak carinjenja sastoji se iz sljedećih faza: podnošenje carinske prijave i propisanih isprava, prijem carinske prijave, pregled robe, svrstavanje robe po carinskoj tarifi, utvrđivanje carinske osnovice, obračunavanje i naplata carine. Redovan carinski postupak se koristi kada se na robu čija se vrsta, količina, vrijednost i kvalitet ne mogu utvrditi u tzv. skraćenom (pojednostavljenom) postupku.

Pojednostavljeni carinski postupak podrazumijeva da se neke nebitne i manje važne stavke iz carinske prijave mogu izostaviti, a sve u cilju bržeg i efikasnijeg obavljanja poslova carinjenja. Posebni pojednostavljeni postupci za postupak provoza propisuju se u provedbenim propisima zakona o carinskoj politici određene države.

Pojednostavljenje carinskih procedura znači uštedu vremena i troškova posrednicima. Pojednostavljene carinske procedura već se duže vrijeme koriste u BiH. Jednu od tih procedura koriste firme koje imaju status ovlaštenog izvoznika iz BiH. To konkretno znači da firme koje imaju status ovlaštenog izvoznika na fakturama mogu potvrditi da je riječ o robi s porijeklom iz BiH, bez ograničenja vrijednosti. Status ovlaštenog izvoznika ima mnogo prednosti. Ovlašteni izvoznik uživa veliko povjerenje u zemljama EU, zemlje uvo-

znice obično ne zahtijevaju naknadne provjere takvih izjava, izvoznicima se smanjuju troškovi i skraćuje vrijeme čekanja (ne treba podnositi zahtjev za izdavanje uvjerenja o kretanju EUR.1 i ne plaća se administrativna taksa) i realizuje se prvi u nizu pojednostavljenih postupaka izvoznog carinjenja.

Na osnovu člana 15. Zakona o Upravi za indirektno oporezivanje („Službeni glasnik BiH”, broj 89/05) i člana 61. stav (2) Zakona o upravi („Službeni glasnik BiH”, broj 32/02), donesena je Instrukcija o uslovima i načinima sticanja statusa ovlaštenog izvoznika iz Bosne i Hercegovine.

Status ovlaštenog izvoznika iz BiH u zemlju ugovornicu – Republiku Tursku, sve zemlje EU, odnosno zemlje članice CEFTA 2006 (Republiku Hrvatsku, Republiku Srbiju, Republiku Crnu Goru, Republiku Sjevernu Makedoniju, Republiku Albaniju, Republiku Moldaviju i UNMIK) može dobiti svaki izvoznik koji ispunjava sljedeće uslove:

- da je izvoznik ujedno i proizvođač robe ili je s proizvođačem u posebnim poslovnim odnosima (špediteri ne mogu biti ovlašteni izvoznici),
- da ima česte otpreme robe porijeklom iz BiH (deset i više puta mjesečno),
- da je u prethodnom periodu davao vjerodostojne i pravilne informacije da bi dobio uvjerenja o kretanju za robu koju izvozi,
- da je njegovo dotadašnje ispravno postupanje garancija da dodijeljeno povlasticu neće zloupotrijebiti i da je spreman u svakom trenutku dostaviti sve dokaze o statusu porijekla izvoznog proizvoda. Carinski organi će provjeriti da li knjigovodstveno vođenje zaliha omogućava identifikaciju porijekla,
- da uredno izmiruje svoje carinske i porezne obaveze,
- da poznaje pravila o porijeklu koja su trenutno na snazi koja se tiču sporazuma navedenih u ovom članu, odnosno da ima zaposlenu osobu više ili visoke stručne sprema koja poznaje pravila porijekla,
- da zaposlena osoba prođe provjeru znanja o pravilima porijekla.

Pojednostavljeni carinski postupak na osnovu fakture

Kako bi se izašlo u susret kompanijama koje često izvoze robu iz Bosne i Hercegovine, uvedeno je pojedno-

stavljeno prijavljivanje robe na osnovu fakture. Konkretno, izvoznici kojima se odobri ovo pojednostavljenje ne moraju podnositi jedinstvenu carinsku ispravu (JCI) za svaku pošiljku robe koju prati određena faktura, već se carinska procedura obavi na osnovu fakture, a onda se u određenom periodu podnosi zbirna carinska prijava za sve fakture.

Na osnovu člana 15. Zakona o Upravi za indirektno oporezivanje („Službeni glasnik BiH”, br. 89/05) i člana 61. stav (2) Zakona o upravi („Službeni glasnik BiH”, br. 32/02), doneseno je Uputstvo o pojednostavljenom carinskom postupku na osnovu fakture.

Ovim Uputstvom bliže se propisuju uslovi, postupak odobravanja i postupak provedbe pojednostavljenog prijavljivanja robe za odobreni carinski postupak na osnovu fakture kao trgovačkog dokumenta, uz pregled robe i provedbu tog postupka na graničnom prijelazu.

Pojednostavljeni postupak po fakturi je pojednostavljeno prijavljivanje odobrene robe na graničnom prijelazu za odobreni carinski postupak podnošenjem, umjesto redovne carinske prijave, fakture koja sadrži sve podatke potrebne za stavljanje robe u taj postupak, uz naknadno podnošenje dodatne prijave.

Pojednostavljeni carinski postupak prijavljivanja robe na osnovu nepotpune carinske prijave

Uprava za indirektno oporezivanje već odranije primjenjuje takozvanu nepotpunu carinsku prijavu. Ovo predstavlja pojednostavljenu carinsku proceduru u kojoj postoji mogućnost da se obavi određena carinska procedura, iako u datom momentu ne postoje svi neophodni originalni dokumenti, sa obavezom da se originalni dokument, koji iz određenog razloga nije bio dostupan prilikom obavljanja carinjenja, naknadno dostavi. Ova procedura je uvedena kako bi se ubrzao protok roba i skratilo vrijeme čekanja

Na osnovu člana 15. Zakona o Upravi za indirektno oporezivanje („Službeni glasnik BiH”, broj 89/05) i člana 61. stav (2) Zakona o upravi („Službeni glasnik BiH”, broj 32/02), doneseno je Uputstvo o provedbi pojednostavljenog postupka prijavljivanja robe na osnovu nepotpune carinske prijave.

Ovim Uputstvom bliže se propisuju

uslovi, postupak odobravanja i provedbe pojednostavljenog prijavljivanja robe za određene carinske postupke na osnovu nepotpune carinske prijave, podnošenje dodatne carinske prijave i druga pitanja u vezi s pojednostavljenim postupkom po nepotpunoj prijavi.

Pojednostavljeni postupak na osnovu nepotpune prijave može se koristiti samo kod prijavljivanja robe za sljedeće carinske postupke: stavljanje u slobodan promet, unutrašnju obradu, privremeni uvoz, obradu pod carinskom kontrolom i carinsko skladištenje, u slučajevima i pod uslovima propisanim gore navedenim Uputstvom.

Pojednostavljeni postupak lokalno (kućno) carinjenje pri izvozu/uvozu

Jedna od procedura koja je uveliko doprinijela lakšem poslovanju izvoznim orijentisanim kompanijama jeste takozvano kućno carinjenje ili povlastica da se roba carini u krugu firme umjesto na carinskom terminalu. Dokumentarni i fizički pregled se vrši kao kod redovnih procedura, samo je mjesto izvođenja drugo. Cjelokupan carinski postupak obavlja se u krugu firme koja ima status odobrenog izvoznika i nema više potrebe da se sa robom natovarenom na kamione ide u carinske terminale i tamo gubi vrijeme i novac. Za odobrenje kućnog carinjenja, firma mora redovno prijavljivati robu za izvozne postupke te evidencijom omogućiti efikasnu kontrolu. Izvozna kompanija također mora imati odgovornu osobu koja poznaje postupak lokalnog izvoznog carinjenja, imati prihvatljiv sistem arhiviranja dokumentacije i evidencija te carinskim organima za potrebe kontrole omogućavati fizički i elektronski pristup do svojih carinskih i transportnih dokumenata.

U cilju unapređenja efikasnosti obavljanja carinskih postupaka i procedura za prijevoznike u domaćem i međunarodnom cestovnom prijevozu je potrebno obezbijediti da svi poslovi i zadaci koje obavljaju carinski i drugi nadležni ograni budu prilagođeni potrebama poslovne zajednice, kako bi se osigurao nesmetan protok roba u saobraćaju na domaćem i međunarodnom tržištu.

Pripremila: Hilva Pezo ■

Inicijativa za osiguranjem sistema povrata dijela akcize na naftu i naftne derivate koji se koriste kao pogonsko gorivo u cestovnom prijevozu

Moglo bi se reći da se pozicija u kojoj se nalazi cestovni prijevoz u Bosni i Hercegovini mijenja, ali sa lošega na gore. Ne postoji niti jedna oblast kojoj se sa toliko strasti pristupilo njenom uređivanju i reguliranju, kao da su u toku kvalifikacije za svjetsko prvenstvo u hiperprodukciji nefunkcionalne transportne legislativne. Balkan je navikao na propise u kojima „desna ruka ne zna šta radi lijeva“, ali model izgradnje transportne legislativne po receptu 100 grama iskustva iz bivše nam države, 100 grama ličnog (ne)razumijevanja stvari, 200 grama copy/paste propisa koje imaju komšije i 100 grama evropske legislativne, trebao bi pod hitno prestati za dobrobit svih nas.

Ad hoc mjere nisu novost, ali moraju biti dobro odvagane, sa unaprijed izanaliziranim učincima, kako pozitivnim tako i negativnim. Obično se one donose bez šireg sagledavanja njihovog dejstva i bez potrebne, već pripremljene korektivne mjere, koja bi ublažila nastale poremećaje.

Inicijativa za uspostavljanjem sistema povrata dijela akcize na naftu i naftne derivate koji se koriste kao pogonsko gorivo u cestovnom prijevozu, a koju je pokrenulo Udruženje međunarodnih cestovnih prijevoznika tereta Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine, koja se trebala shvatiti kao korektivna mjera nakon povećanja akciza na gorivo, kao da nije naišla na razumijevanje, najprije stručnih službi Uprave za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine (koje su obrađivale predmetnu inicijativu), a zatim i Upravnog odbora Uprave za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine.

Bez namjere da špekuliram brojem prijevozničkih firmi koje su dio prijevoznih sredstava „prebacile“ u zemlje okruženja (jer su ti podaci dostupni

nadležnim organima, uključujući i Upravu za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine), mogu ustvrditi da se radi o značajnom broju i procesu koji ne jenjava. Odlazak vozačkog kadra je općepoznat, a u pojedinim firmama se može čuti da vozače moraju držati ko malo vode na dlanu, što nije bilo ni u doba radničkog samoupravljanja...

Neupućeni bi pitali kakve sad veze imaju akcize sa odlaskom vozača ili prebacivanjem firmi u druge države, ali itekako imaju, jer u oblasti cestovnog prijevoza pogonsko gorivo učestvuje sa oko 40-50% u ukupnim transportnim troškovima. Zato svako povećanje cijena goriva pravi potpunu pometnju u poslovanju, jer nema mogućnosti transferiranja ove vrste troška kroz povećanje cijene prijevoza. Stoga je nužno osigurati sistem povrata dijela akcize na gorivo u cestovnom prijevozu kako bi se ublažili udari na ovu granu privrede. Toga je bilo potpuno svjesno i Udruženje kada je pokrenulo ovu inicijativu, jer je povećanje akciza na go-

rivo, pored ograničavanja rada koje vozačima nameću šengenska pravila, hroničnog problema malih kontingenta dozvola koje Bosna i Hercegovina razmjenjuje sa drugim državama, visokih troškova zadržavanja na graničnim prijelazima, stalnih investicija u pogledu nabavke vozila višeg ekološkog standarda bez bilo kakve subvencije (kao što je, npr., Hrvatska po ovom osnovu osiguravala svojim prijevoznicima) i dr., bila mjera koja sama po sebi traži korektivnu mjeru ili gušenje ove oblasti privrede.

Naravno, Udruženje je imalo u vidu i činjenicu da Bosna i Hercegovina ima obavezu usklađivati svoju legislativu sa propisima Evropske unije, pa samim tim i poštovati Direktivu Vijeća 2003/96/EZ o restrukturiranju sistema Zajednice za oporezivanje energenata i električne energije kojom se usklađuju najniži nivoi oporezivanja energenata i električne energije (minimalnom iznosu akcize na 1000 litara derivata). U samoj Direktivi, koju Bosna i Hercegovina

treba transponirati i koju ne može direktno primjenjivati, predviđeni su periodi prilagodbe za veliki broj država članica, gdje je pojedinim državama taj period prilagodbe i do 8 godina, u kojem je dopuštena minimalna visina akcize umjesto 330 EUR/1000 litara, svega 245 EUR/1000 litara (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:02003L0096-20040501&from=HR>).

Dakle, države članice Evropske unije su imale dug period prilagodbe pa nije jasno zašto bi se Bosna i Hercegovina,

koja ima obavezu prilagođavati svoju legislativu i koja još uvijek nije ni u poziciji otvaranja bilo kojeg poglavlja akamoli da je članica EU, odrekla perioda adaptacije, svjesna da to njena privreda ne može „progutati“.

Copy/paste onoga kako je ovo uređeno u Republici Hrvatskoj (članici EU koja mora primijeniti EU legislativu) ili Republici Srbiji (koja je već zatvorila određena pregovaračka poglavlja) nije prihvatljivo niti potrebno, jer je Direktiva Vijeća 2003/96/EZ o restrukturiranju sistema Zajednice za opore-

zivanje energenata i električne energije kojom se usklađuju najniži nivoi oporezivanja energenata i električne energije dostupna i istu trebamo primijeniti u skladu sa privrednim i drugim prilikama svojstvenim Bosni i Hercegovini. Stoga hitno treba uspostaviti sistem povrata dijela akcize na pogonsko gorivo u cestovnom prijevozu (primjenjujući obavezu uspostavljanja minimalnog iznosa od 245 EUR/1000 litara kao što su to imale u gore navedenom prijelaznom periodu države članice EU), a prema sljedećem:

Obračun akcize i povrata dijela akcize na gorivo u prijelaznom periodu	€/1000 l	KM/litar
Visina akcize na dizelsko gorivo u Bosni i Hercegovini	357,90	0,70
Minimalna visina trošarine propisana Direktivom 2003/96 EZ i njenim dopunama, i to u prijelaznom periodu za države članice EU	245,00	0,48
Razlika	112,90	0,22
Potrebno vršiti povrat dijela akcize na pogonsko gorivo u cestovnom prijevozu od 0,22 KM/litar, odnosno 220 KM/1000 litara		

Po okončanju prijelaznog perioda, povrat dijela akcize potrebno je obračunavati po sljedećem:

Obračun akcize i povrata dijela akcize na gorivo u prijelaznom razdoblju	€/1000 l	KM/litar
Visina akcize na dizelsko gorivo u Bosni i Hercegovini	357,90	0,700
Minimalna visina trošarine propisana Direktivom 2003/96 EZ i njenim dopunama, i to u prijelaznom periodu za države članice EU	330,00	0,645
Razlika	27,90	0,055
Potrebno vršiti povrat dijela akcize na pogonsko gorivo u cestovnom prijevozu od 0,055 KM/litar, odnosno 55 KM/1000 litara		

Naravno, ne treba zanemariti ni činjenicu da se i pored izdvajanja 0,40 KM po litru goriva za autoputeve i druge puteve kroz akcizu na gorivo pri registraciji, naprimjer, jednog tegljača sa poluprikolicom i dalje mora uplatiti naknada u iznosu od 1335,00 KM, također za puteve.

Razumljivo, prema odredbama Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Bosne i Hercegovine i Evropske unije i njenih država članica, potrebno je postepeno prilagođavanje legislative Bosne i Hercegovine, a to, u svakom slučaju, ova inicijativa Udruženja međunarodnih cestovnih prijevoznika tereta Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine i njena primjena u cijelosti zadovoljava.

Zijad Sinanović ■

Trendovi u vanjskotrgovinskoj razmjeni u prvom kvartalu 2019. godine

Bosna i Hercegovina je u prvom kvartalu 2019. godine ostvarila izvoz u vrijednosti od 2.854.712.000 KM, te je ostvareno smanjenje izvoza od 0,41% u odnosu na isti period prethodne godine.

Uvoz u Bosnu i Hercegovinu u prvom kvartalu 2019. godine iznosi 4.699.988.000 KM, što je više za 4,47% u odnosu na isti period prethodne godine.

Ovakve promjene rezultirale su pokrivenošću uvoza izvozom od 60,7%, što je manje za 4,73% u odnosu na prvi kvartal 2018. godine. Ukupan obim vanjskotrgovinske razmjene je povećan za 2,54% i njegova vrijednost iznosi 7.554.700.000 KM.

Vanjskotrgovinskog deficit je povećan i iznosi 1.854.276.000 KM.

Porast izvoza iz BiH u odnosu na isti period prethodne godine ostvaren je u svim zemljama najznačajnijim partnerima u izvozu jednocifrenim stopama rasta, osim u Hrvatsku (gdje je porast izvoza iznosio preko 10%) i Austriju (više od 11% u odnosu na prošlu godinu). Pad izvoza u Tursku iznosio je preko 21%, na Kosovo preko 85%, Kinu 26% itd.

Kada je u pitanju uvoz, zabilježen je pad uvoza iz Njemačke od oko 1,5%,

dok su ostali značajniji trgovinski partneri uglavnom nastavili sa rastom uvoza proizvoda u BiH. Od regionalnih partnera pad uvoza je ostvaren iz Crne Gore (preko 24%) i Kosova (preko 40%), dok je Albanija povećala uvoz u BiH za gotovo 100% u odnosu na prošlu godinu.

Najznačajniji partner u vanjskotrgovinskoj razmjeni BiH je EU sa kojom učestvujemo 75,4% izvoza i 67,6% uvoza.

Na tržište EU izvezeno je robe u vrijednosti od 2,15 milijardi KM a uvezeno robe u vrijednosti od 3,17 milijardi KM. Izvoz je povećan za 2,45% a uvoz za oko 7%.

Najznačajniji partner po obimu razmjene iz Evropske unije je Hrvatska. U prvom kvartalu 2019. godine, u poređenju sa istim periodom prethodne godine, došlo je do povećanja ukupnog izvoza proizvoda u Hrvatsku za 10,49%, dok je uvoz povećan za 13,36%.

Za tri mjeseca tekuće godine ukupan izvoz iz BiH prema Hrvatskoj iznosio je blizu 373 miliona KM, od čega je najviše izvezeno:

- Električna energija - 76,02 miliona KM
- Aluminij sirovi - 41,14 miliona KM

- Tkanine - 15,87 miliona KM
- Sjedala - 13,48 miliona KM
- Drvo - 12,81 miliona KM

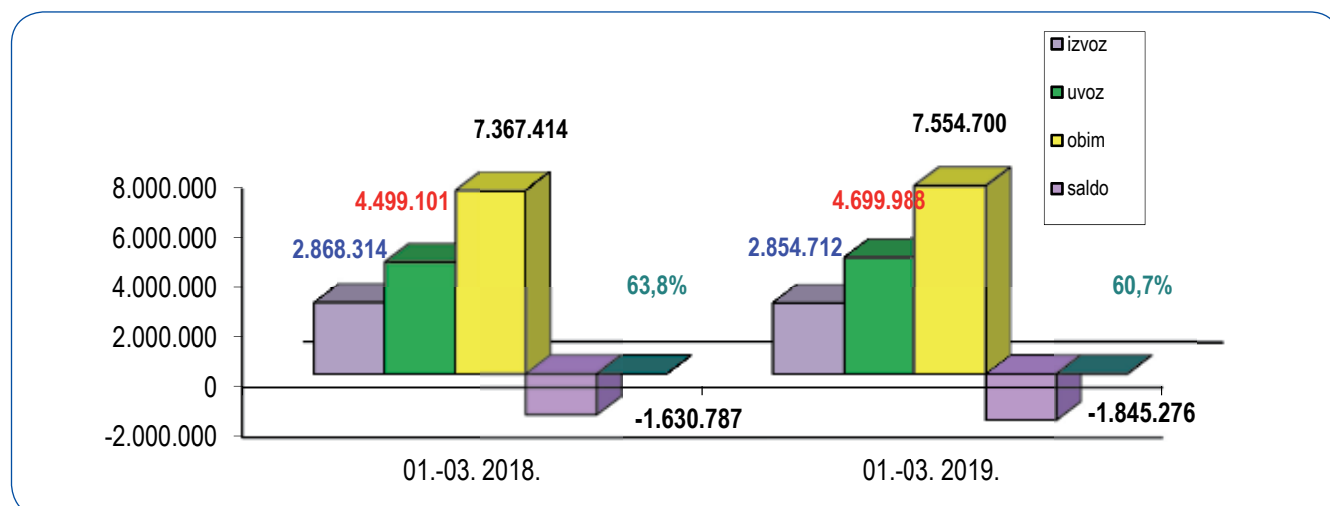
U prvom kvartalu 2019. godine iz Hrvatske je na tržište BiH uvezena vrijednost robe bila blizu 761 miliona KM. Najviše se uvezlo:

- Naftna ulja i ulja bit. min - 215,79 miliona KM
- Električna energija - 60,71 miliona KM
- Čokolada i ostali prehrambeni proizvodi koji sadrže čokoladu - 21,12 miliona KM
- Lijekovi - 10,17 miliona KM
- Prehrambeni proizvodi (tarifa 2106) - 8,98 miliona KM

Nakon EU, CEFTA 2006 u razmjeni sa BiH učestvuje sa 16,10% izvoza i 14,5% uvoza. Na tržište CEFTA-e za tri mjeseca 2019. godine je iz BiH izvezena roba u vrijednosti od 460 miliona KM i izvoz je u odnosu na isti period prethodne godine povećan za 1,51%. Sa područja CEFTA-e uvezli smo robe u vrijednosti od 680 miliona KM, što je za 3,57% više u odnosu na isti period prethodne godine.

Najznačajniji vanjskotrgovinski partner iz CEFTA regiona po obimu razmjene je Srbija sa kojom smo dosegli pokrivenost uvoza izvozom od preko 50%.

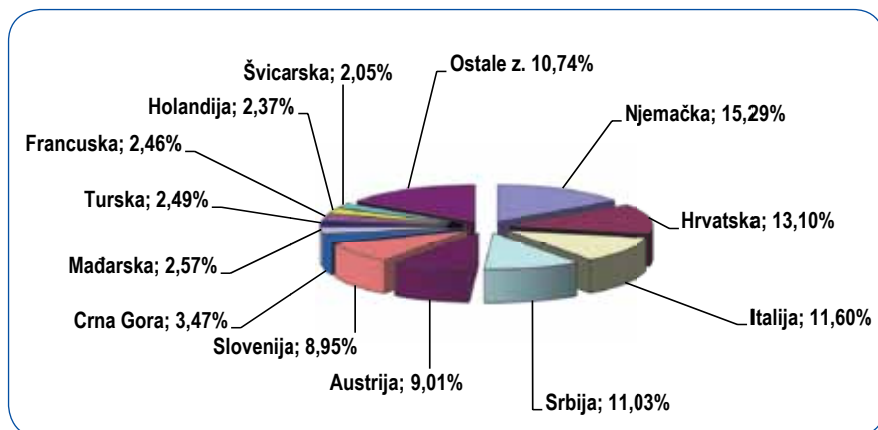
Vanjskotrgovinska razmjena BiH 1-3. 2019. / 1-3. 2018.:

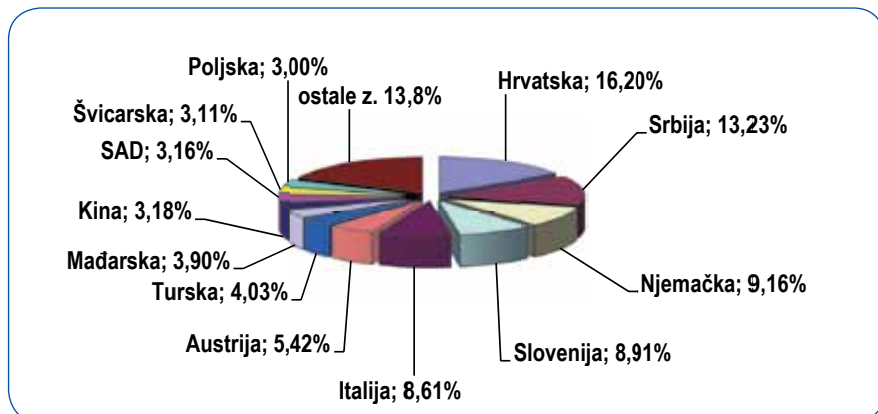
Carinska politika Kosova se implicirala na način da se izvoz u 2018. godini smanjio u odnosu na 2017. godinu za nešto više od 13%. Izvoz se počeo smanjivati od uvođenja takse u 10. mjesecu 2018. godine, a procjenjuje se da se izvoz smanjuje oko 10 do 12 miliona

KM mjesečno. Projekcija za 2019. godinu je nažalost negativna i predviđa se da će se izvoz iz BiH nastaviti smanjivati jer je neisplativ za naše izvoznike u ovakvim uvjetima. U prvom kvartalu izvoz na Kosovo je smanjen za 86% a uvoz za oko 40%.

Učešće najznačajnijih vanjskotrgovinskih partnera u izvozu BiH

Najznačajniji vanjskotrgovinski partneri BiH u uvozu

Vrijednost izvoza i uvoza u prvom kvartalu 2019. godine

DRŽAVA	BiH (u 000 KM)			
	IZVOZ	UVOZ	SALDO	POKRIVENOST
Njemačka	436.604	430.288	6.316	101,47%
Austrija	257.276	254.942	2.334	100,92%
Italija	331.050	404.760	- 73.709	81,79%
Slovenija	255.428	418.621	- 163.193	61,02%
Holandija	67.527	126.478	- 58.951	53,39%
Srbija	315.017	622.021	- 307.004	50,64%
Hrvatska	373.848	761.220	- 387.372	49,11%
Mađarska	73.411	183.373	- 109.962	40,03%
Švicarska	58.437	146.138	- 87.701	39,99%
Turska	71.155	189.404	- 118.249	37,57%
Poljska	39.124	140.813	- 101.689	27,78%
SAD	13.495	148.721	- 135.226	9,07%
Ostale zemlje	562.340	873.210	- 310.870	64,40%
UKUPNO	BiH	2.854.712	4.699.988	60,74%

Na tržište Srbije u prvom kvartalu izvezli smo robe u vrijednosti od oko 315 miliona KM, što je za 7,35% više u odnosu na prošlu godinu. Sa područja Srbije uvezli smo robe u vrijednosti oko 622 miliona KM i time povećali uvoz za 4,09% u odnosu na isti period prethodne godine.

Vanjskotrgovinski deficit sa Srbijom iznosi preko 307 miliona KM.

Sektorska struktura izvoza pokazuje povećanje izvoza i smanjenje uvoza agroindustrijskih proizvoda u razmjeni sa Srbijom, dok se razmjena u ostalim sektorima kretala uglavnom istovremeno sa povećanjem izvoza i uvoza.

U prvom kvartalu 2019. godine na tržište Srbije najviše se izvezlo:

- Koks i polukoks od kamenog ugljena - 59,69 miliona KM
- Električna energija - 41,25 miliona KM
- Toplo valjana žica od željeza - 21,79 miliona KM
- Drvo (obrađeno po dužini) - 9,23 miliona KM
- Šipke od željeza ili nelegiranog čelika - 11,76 miliona KM

Iz Srbije za tri mjeseca 2019. godine smo najviše uvezli:

- Naftna ulja i ulja od bitumenskih minerala - 47,13 miliona KM
- Električna energija - 21,40 miliona KM
- Ulje sjemena suncokreta - 19,44 miliona KM
- Sjeme suncokreta - 15,71 miliona KM
- Kukuruz - 15,66 miliona KM

Na učešće EFTA-e i ostalih zemalja spada 8,4% izvoza i 17,9% uvoza. Najznačajniji partner EFTA-e je Švicarska sa kojom se gotovo i obavlja sva vanjskotrgovinska razmjena sa BiH.

Za tri mjeseca 2019. godine uvoz iz Švicarske je povećan za 5,58%, dok je izvoz povećan za 7,69%.

Iz BiH na tržište Švicarske izvezeno je ukupno 58,43 miliona KM, od čega najviše:

- Električna energija - 22,34 miliona KM
- Konstrukcije - 3,61 miliona KM
- Ostali namještaj i njegovi dijelovi - 3,60 miliona KM
- Sjedala - 2,93 miliona KM
- Voće i orašasti plodovi - 2,05 miliona KM

Ukupna vanjskotrgovinska razmjena BiH po sektorima (u KM)

	1-3. 2018.		1-3. 2019.		porast u %	
	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz
Agroindustrijski sektor	711.815.891	193.339.758	724.049.795	189.354.664	1,72	-2,06
Mineralna goriva (ugalj, koks, plin, nafta) i el. energija	624.850.831	282.056.527	676.440.209	257.588.637	8,26	-8,67
Hem. farm. proizvodi, đubriva, plastika, kaučuk, guma...	719.138.546	320.679.642	746.752.865	338.635.173	3,84	5,60
Kamen, kreč, cement, beton, keramika i proizvodi	96.196.836	30.945.450	106.606.744	46.699.543	10,82	50,91
Koža, krzno, tekstil i proizvodi	520.904.451	407.494.150	499.427.960	393.356.501	-4,12	-3,47
Drvo, papir i namještaj	237.103.545	541.336.652	270.320.197	501.238.277	14,01	-7,41
Rude, metali i proizvodi	517.885.550	551.037.731	552.635.875	549.896.673	6,71	-0,21
Mašine, aparati, mehanički uređaji, kotlovi, vozila, oružje	1.017.773.235	513.194.440	1.069.605.540	545.336.560	5,09	6,26
Ostali razni proizvodi	53.431.832	28.229.388	54.149.035	32.606.175	1,34	15,50
UKUPNO	4.499.100.718	2.868.313.738	4.699.988.219	2.854.712.202	4,47	-0,47

Sa švicarskog tržišta uvezeno je ukupno 146,14 miliona KM, od čega najviše:

- Aluminij u sirovim oblicima - 36,30 miliona KM
- Umjetni korund - 29,91 miliona KM
- Lijekovi - 17,05 miliona KM
- Ljudska, životinjska krv (tarifa 3002) - 12,57 miliona KM
- Osobni automobili - 10,58 miliona KM

U tzv. „ostalim tržištima“ ili „trećim zemljama“ najznačajniji vanjskotrgovinski partner za BiH je Turska, a zatim Rusija. Došlo je do smanjenja izvoza u Tursku, SAD i Kinu, dok je izvoz u Rusiju blago povećan u odnosu na prošlu godinu (za oko 2%).

U prvom kvartalu 2019. godine obim razmjene sa Turskom iznosio je 260 miliona KM. Izvoz u Tursku u prvom kvartalu iznosio je 71,15 miliona KM i manji je u odnosu na prethodnu godinu za 21,38%. Uvoz iz Turske povećan je za 18,58% i iznosio je oko 189 miliona KM. Pokrivenost uvoza izvozom smanjena je za 19% i iznosila je 37,6%.

Na tržište Turske u prvom kvartalu 2019. godine najviše se izvezlo:

- Ulje od sjemena suncokreta - 23,24 miliona KM
- Bombe, granate, torpeda, mine, rakete i sl. - 11,95 miliona KM
- Goveđe meso, svježe ili rashlađeno - 10,19 miliona KM
- Sjedala - 9,59 miliona KM
- Otpaci od željeza i čelika - 9,50 miliona KM

U prvom kvartalu 2019. godine iz Turske se najviše uvezlo:

- T majice, majice bez rukava i sl. - 6,4 miliona KM
- Toplo valjana žica od željeza - 5,95 miliona KM
- Agrumi svježi ili suhi - 4,82 miliona KM
- Kostimi, kompleti, jakne, sakoi... - 4,32 miliona KM
- Šipke od željeza ili nelegiranog čelika - 3,88 miliona KM

Poražavajući podatak je da agroindustrija bilježi pad izvoza od nešto više dva procenta, gdje su značajnu ulogu imale smanjen izvoz živih životinja, mesa, proizvoda mlinske industrije itd. Treba napomenuti da pred poljoprivredom u BiH i u predstojećem periodu kao važan prioritet ostaje potreba kreiranja agrarne politike i uvođenje onih instrumenata koji će omogućiti dinamičko restrukturiranje poljoprivrednog sektora.

Elektroenergetski sektor bilježi pad izvoza i rast uvoza, uglavnom zbog većih količina uvoza nafte i naftnih derivata. Izvoz električne energije bilježi rast izvoza za 10% i uvoza za 120% u odnosu na prethodnu godinu.

Tekstilna industrija je ostvarila blagi pad izvoza i uvoza, a drvni sektor, kao jedan od vodećih sektora naše privrede, ostvario je rast uvoza i pad izvoza. Padu izvoza doprinijelo je smanjenje izvoza tarifne grupe 94 - namještaj, posteljina, madraci u iznosu od oko 40 miliona KM.

Metalna industrija i dalje ima vodeću ulogu u vanjskotrgovinskoj razmjeni BiH. Naše firme i dalje opstaju i povećavaju svoj izvoz unatoč nepostojanju dugoročne strategije za ovaj sektor. Izvoz ruda i proizvoda od metala je neznatno smanjen, dok je izvoz namjenske industrije nastavio rasti. Međutim, u ovom kvartalu je zabilježen pad izvoza oružja i municije za oko 65%, odnosno oko 29 miliona KM.

Na koncu, možemo zaključiti da podaci o vanjskotrgovinskoj razmjeni Bosne i Hercegovine u prvom kvartalu 2019. godine pokazuju blagi pad izvoza uzrokovan, prije svega, smanjenjem ekonomske aktivnosti prerađivačke industrije, uz, nažalost, povećanje uvoza, uzrokovano povećanjem domaće potražnje.

Uzročnik visokog deficita u vanjskotrgovinskoj bilanci je upravo struktura proizvoda kojima se trguje, s obzirom na to da se uglavnom izvoze proizvodi niže dodane vrijednosti, dok struktura uvoza pokazuje da se uvozi roba više dodane vrijednosti. Stoga je više nego neophodno raditi na razvoju postojećih i novih izvoznih proizvoda u Bosni i Hercegovini, kao i vršiti adekvatnu promociju izvoza iz BiH, uz neizostavno potrebnu podršku svih relevantnih institucija u Bosni i Hercegovini.

Belma Hasić ■

Usluge EEN mreže su provjerene, brze i besplatne

Poštovani čitaoci,

Vanjskotrgovinska / Spoljnotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, kao koordinator Evropske preduzetničke mreže (EEN) u Federaciji Bosne i Hercegovine, u saradnji sa partnerima iz konzorcija (Sarajevska regionalna razvojna agencija, Sarajevo, Univerzitet u Sarajevu, INTERA Tehnološki Park, Mostar, BIT Centar, Tuzla, Razvojna agencija Unsko-sanskog kantona, Bihać i Zenička razvojna agencija, Zenica), u ovom broju INFOKOMA, pored odabranih ponuda inostranih kompanija iz baze koja evidentira EEN PROFILE POSLOVNE SARADNJE, objavljuje i ponude iz baze koja evidentira EEN PROFILE IZ OBLASTI ISTRAŽIVANJA I RAZVOJA, kao i ponude iz baze koja evidentira EEN TEHNOLOŠKE PROFILE onih privrednih i istraživačko-tehnoloških subjekata koji su iskazali interes za saradnju sa kompanijama iz Bosne i Hercegovine.

Sve ponude koje su prezentirane iz baze poslovne saradnje EEN mreže su odabrane po kriterijima koji su prihvatljivi za izvozno orijentirane kompanije iz Bosne i Hercegovine, od-

nosno Federacije Bosne i Hercegovine, što znači da se uzimaju u obzir samo one poslovne ponude (profili) koje povećavaju izvozni kapacitet malih i srednjih preduzeća iz Bosne i Hercegovine.

Ako želite stupiti u kontakt s preduzećima čije ponude su objavljene ili ako želite da se ponuda / profil Vašeg preduzeća nađe u bazi podataka EEN mreže, kontaktirajte nas putem e-maila koji je naveden na svakoj ponudi/profilu. Procedura je vrlo jednostavna:

- Ispunite obrazac / profil za poslovnu / istraživačku / tehnološku saradnju;
 - Ponuda / profil Vašeg preduzeća se unosi u EEN bazu podataka;
 - Vaš ponuda / profil se dalje objavljuje u poslovnim magazinima / internet stranicama EEN centara / kontakt tačaka u zemljama u kojima tražite poslovnog partnera.
- Usluge EEN mreže su provjerene, brze i besplatne.

Partneri BITNET konzorcija u Federaciji Bosne i Hercegovine

Putem dolje datog linka možete SAMI pronaći opciju search (Partnering opportunities) i pregledati sve ponude / zahtjeve inostranih privrednih entiteta (business entities):
<http://een.ec.europa.eu/tools/services/SearchCenter/Search/ProfileSimpleSearch?shid=32db25cb-726f-43b0-8b5f-7742d0935799>

Smjernice za izvoz proizvoda od prerađenog voća i povrća iz zemalja zapadnog Balkana u Evropsku uniju

U okviru projekta pod nazivom „Povećanje izvoznog potencijala malih i srednjih preduzeća zemalja zapadnog Balkana“, koji su implementirali GIZ (Njemačka organizacija za međunarodnu saradnju) i KIF, a pod pokroviteljstvom Otvorenog regionalnog fonda za jugoistočnu Evropu – Vanjska trgovina (ORF FT), u kojem učestvuje i Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, publikovane su Smjernice za izvoz proizvoda od prerađenog voća i povrća iz zemalja zapadnog Balkana u Evropsku uniju

Mala i srednja preduzeća (SMEs) na zapadnom Balkanu suočavaju se s poteškoćama u pristupu novim izvoznim tržištima. Jedan od preduslova je prilagođavanje proizvoda i standarda kvalitete onima ciljnih tržišta. Osim toga, tržišne informacije i kanali distribucije potrebni su za uspješan izvoz. Regionalna preduzeća suočavaju se s vanjskim i unutrašnjim preprekama. Često, uglavnom zbog finansijskih i unutrašnjih ograničenih kapaciteta, MSP-ima nedostaje izvozni know-how (čak i osnovne informacije o kriterijima, procedurama i koracima za izvoz) i ovise o vanjskoj podršci, kao što su konsultantske usluge.

Izvozna tržišta, posebno u evropskim zemljama, puna su nepoznanica

za izvoznike, jer postoje mnogi zahtjevi, kao što su (evropski) standardi, certifikati, zahtjevi kvalitete, pakovanje itd. Dodatni problemi za izvoznike iz zemalja zapadnog Balkana su stalne promjene u trendovima.

Pravila međunarodne trgovine, propisi Evropske unije i postupci uvoza, standardi kvalitete u privatnoj industriji, kao i dodatne izvedbe ili oznake kvalitete (koji nisu nužno zakonski potrebni, ali postaju de facto uslovi pristupa tržištu) mogu biti teška zapreka za kompanije koje žele ulazak na EU i druga međunarodna tržišta. U mnogim slučajevima, proizvodi moraju biti testirani i certifikovani kako bi se osigurala usklađenost sa zahtjevima uvoznika - kako bi se dokazalo da su ispunjeni zahtjevi EU i standardi kvalitete privatne

industrije. Kao posljedica toga, izvoznici iz zemalja zapadnog Balkana ne samo da trebaju odgovarajuću tehnologiju proizvodnje, prerade, rukovanja, trgovanja, marketinga i znanja već i odgovarajuće pravne i institucionalne okvire, nadležnu kontrolu i reviziju.

Više o ovoj temi, dokumentima i drugim relevantnim informacijama, zainteresovani za izvoz preradevina od voća i povrća u Evropsku uniju mogu saznati u dokumentu koji je dostupan na internetskoj stranici VTKBiH, na linku <http://www.komorabih.ba/wp-content/uploads/2019/04/Guideline-for-Export-of-Processed-FV-to-EU-BHSweb.pdf>.

Kako do tržišta EU

Cilj ovog dokumenta jeste predstaviti potencijalnim izvoznicima iz zemalja zapadnog Balkana (Bosna i Hercegovina, Albanija, Kosovo*, Sjeverna Makedonija, Crna Gora, Srbija) sve potrebne preduslove, uključujući dokumente i druge relevantne informacije, za izvoz preradevina od voća i povrća u Evropsku uniju.

ICC vodič za izvoz / uvoz

Unapređenje i razvijanje usluga STK BiH prema članicama, pogotovo u svjetlu pružanja što kvalitetnijih informacija i praktičnih savjeta vezanih za realizaciju uvoza / izvoza, predstavlja jedan od osnovnih zadataka STK BiH.

Prilikom održavanja različitih seminara na ovu i sličnu temu, primijećeno je da poslovni subjekti nemaju na raspolaganju dovoljno praktičnih informacija vezanih za svakodnevno uvozno / izvozno poslovanje.

Stoga je STK BiH, u saradnji s vrhunskim stručnjacima iz Međunarodne trgovačke komore (ICC), obezbjedila i prilagodila Vodič za izvoz / uvoz koji pruža sažeta uputstva i referentni alat za rad trgovačkih stručnjaka, kao i studenata.

Ovo temeljno, revidirano i prošireno 4. izdanje uključuje up-to-date pokrivenost ključnim temama kao što su:

- Incoterms® 2010 - Koja Incoterms® pravila su trenutno važeća, a koji su zastarjela? Koji Incoterms® se koristi za opšti prevoz i koji za pomorski saobraćaj?

- Ugovori za izvoz - Koji dokumenti se koriste za izradu i ispunjavanje izvoznih-uvoznih

ugovora? Kako se ispravno koriste predračun, narudžbenica, tovarni list, akreditiv itd.?

- Rješavanje sporova i ADR - Koja je razlika između međunarodne parnice i međunarodne trgovačke arbitraže? Kako da se

stranke saglase za arbitražu u skladu s ICC sudom međunarodne arbitraže (ICA)? Koji su postupci u ICA-i?

- UCP 600 - Koja pravila važe za akreditive? Šta je s akreditivima na stand by-u? Potražnja jamstva? Zašto posebna pravila važe za elektronske dokumente i elektronske akreditive?

- Međunarodni prevoz - Koje su različite vrste prevoza pružalaca usluga dostupne za izvoz / uvoz? Koja je razlika između špeditera i konsolidatora ili NVOCC? Kako se ispravno osigurava teret za maksimalnu pokrivenost?

- Međunarodni poslovni ugovori - Kako se pregovara sa međunarodnom agencijom za licenciranje, distributerstvo,

franšize ili licenciranje zaštitnog znaka? Koji su ICC model ugovori? Koje biste još međunarodne poslovne ugovore trebali znati?

- E-commerce - Šta izvoznici i uvoznici trebaju znati o Internetu i e-trgovini?

- Intelektualno vlasništvo - Kako da izvoznici i uvoznici zaštite svoja prava intelektualnog vlasništva u inostranstvu?

Knjiga ICC-a „Vodič za izvoz / uvoz - Globalni standardi međunarodne trgovine“ sadrži praktična pojašnjenja sljedećih poglavlja, od kojih navodimo samo značajnija:

- Uvod u izvoz / uvoz; Pregled uvozno / izvoznih transakcija; dokumenti; Fokus na Incoterms 2010; Međunarodno trgovač-

ko pravo; Model međunarodnog kupoprodajnog ugovora; Međunarodno rješavanje sporova: međunarodna arbitraža i ADR; ICC arbitraža i usluge rješavanja sporova; Uvod u međunarodno plaćanje; Fokus na dokumentovane kredite; Obezbeđivanje međunarodnih transakcija (garancije, obveznice); ICC modeli ugovora; Međunarodni transport; E-trgovina i međunarodna trgovina; Međunarodno poslovanje i intelektualno vlasništvo; Carina i ATA karneti...

Međunarodna trgovačka komora (ICC), sa sjedištem u Parizu, je vodeća svjetska nevladina organizacija za promovisanje i samoregulaciju međunarodne trgovine. ICC je razvio set pravila, propisa i drugih sredstava za međunarodnu trgovinu, uključujući i poznati Incoterms 2010®, ICC sud međunarodne arbitraže, Jedinstvena pravila za dokumentarne akreditive (UCP 600), međunarodne Standby prakse (ISP98), Jedinstvena pravila za potražnju jamstva i ICC model ugovora, između ostalog.

Poklon knjiga: Incoterms® 2010

Uz naručeni primjerak knjige „Vodič za izvoz / uvoz“ dobijate poklon knjigu Incoterms® 2010 - Pravila Međunarodne trgovačke komore za upotrebu domaćih i međunarodnih trgovačkih termina. Pravila Incoterms® definišu odgovornosti kupaca i prodavaca prilikom isporuke robe na osnovu kupoprodajnih ugovora. To su mjerodavna pravila koja utvrđuju kako se cijena i rizici raspoređuju među ugovornim stranama. Incoterms pravila se redovno uvrštavaju u kupoprodajne ugovore širom svijeta i postala su dio dnevnog jezika u trgovanju.

Drvo, arhitektura i dizajn

Poslovni forum privrednika iz BiH i Austrije

Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine u okviru Evropske preduzetničke mreže, u saradnji sa Centrom za internacionalizaciju i Drvnim klasterom Štajerske (Austrije), organizirala je Poslovni forum Bosne i Hercegovine i Austrije na temu „Drvo, arhitektura i dizajn“. Forumu, održanom 15. 3. 2019. godine u Sarajevu, prisustvovalo je preko 80 učesnika.

Uvodnom dijelu, prisutnima su se obratili Enes Ališković, direktor Agencije za promociju izvoza Bosne i Hercegovine Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine, i Višnja Koščak, predstavica Drvnog klastera Štajerske, nakon čega su održane prezentacije („Potencijali poslovne sredine i investicionih prilika Bosne i Hercegovine i Austrije” - Slavica Korica, izvršna direktorica za promociju i analizu Agencije za unapređenje stranih investicija u Bosni i Hercegovini; „Održiva gradnja drvetom u urbanim sredinama” - Karlheinz Boiger, arhitekta u Hohensinn Architekturi; „Trendovi i

uloga drveta u oblasti produkt dizajna” - Salih Teskeredžić, dizajner i profesor na Akademiji likovnih umjetnosti Sarajevo; „Gradnja drvetom – sa odgovornošću prema budućim naraštajima dobri primjeri iz Slovenije” - Bruno Dujich, CBD i „Značaj drveta u arhitekturi i uređenju enterijera” - Marleen Viereck, Viereck Architekten ZT-GmbH).

Bosna i Hercegovina sa Austrijom ostvaruje značajnu vanjskotrgovinsku razmjenu i to je jedna od rijetkih zemalja sa kojom imamo suficit.

U protekloj godini razmjena između dviju zemalja je iznosila oko dvije milijarde KM, od čega se više od milijardu

i 32 miliona KM odnosi na izvoz BiH, dok je 988 miliona KM uvoz iz Austrije. Kada je riječ o drvoprerađivačkom sektoru, sa Austrijom ostvarujemo pozitivne rezultate i u tom segmentu imamo veći izvoz nego uvoz.

Cilj Poslovnog foruma bio je da se u drvoprerađivačkom sektoru zajednički, udruživanjem arhitekata, dizajnera i proizvođača dvije zemlje, saradnja dovede na viši nivo. Zadnjih godina, BiH je posebno napravila iskorak u proizvodnji dizajniranih proizvoda od punog drveta koji postižu dobre rezultate ne samo u Austriji nego i u cijeloj Evropi. Prema riječima direktora Ališkovića, naš cilj je da takve vrste

proizvoda koji imaju višu dodatu vrijednost budu integrisane u uređenje hotela i sličnih objekata, ne samo na našem nego i na evropskom tržištu.

Drveni klaster Štajerske, čije je sjedište u Grazu, okuplja oko 150 firmi iz oblasti šumarstva i drvne industrije, uključujući i eksperte koji se bave drvnom gradnjom. Predstavnica tog klastera Višnja Koščak je kazala da je Austrija predvodnik kada je riječ o modernoj gradnji drvetom, ne samo na nivou Evrope nego i globalno. Dodala je da i BiH i Austrija raspolažu značajnim šumskim bogatstvom koje predstavlja jedan od najvrjednijih resursa, a što se tiče kadrova i drvoprerađivača, BiH i Austrija imaju najbolje eksperte koji, osim znanja i vještina, imaju ljubav i tradiciju gradnje drvetom i prerade drvnih proizvoda. Posebno je istakla želju da se u arhitekturi u konstruktivnom smislu priča o drvetu, da se predstave visokotehnološke mogućnosti koje daje drvo u izgradnji visokih stambenih zgrada, sportskih i turističkih objekata te uvežu arhitekte i kompanije iz BiH i Austrije kako bismo mogli ponuditi takve proizvode. Drvni klasteri, prema njenim riječima, odličan su instrument za uvezivanje i pomoć firmama prilikom inovacija i nastupa na inostranim tržištu. Dizajner i profesor na Akademiji likovnih umjetnosti Sarajevo Salih Teskeredžić je kazao da su mnoge naše kompanije, oslanjajući se na tradiciju rada s drvetom, postigle izuzetne rezultate na evropskoj sceni kada se radi o dizajniranom namještaju. Prema njegovim riječima, potrebno je razvijati vještine a ne se samo oslanjati na prirodne resurse koji su svugdje ograničeni. Nakon plenarnog dijela upriličeni su i poslovni susreti privrednika bosanskohercegovačkih i austrijskih firmi koji su ocjenjeni kao veoma uspješni.

Mesiha Selmanović ■

Vanjskotrgovinska razmjena BiH sa Austrijom

Vodeći izvozni proizvodi 2018. - top 5:

- Električne mašine i oprema i njihovi dijelovi; aparati za snimanje ili reprodukciju zvuka; televizijski aparati za snimanje ili reprodukciju slike i zvuka i dijelovi i pribor za te proizvode
- Nuklearni reaktori, kotlovi, mašine te aparati i mehanički uređaji; njihovi dijelovi...
- Aluminij u sirovim oblicima
- Ostali proizvodi od željeza ili čelika

Vodeći uvozni proizvodi 2018. - top 5:

- Električne mašine i oprema i njihovi dijelovi; aparati za snimanje ili reprodukciju zvuka; televizijski aparati za snimanje ili reprodukciju slike i zvuka i dijelovi i pribor za te proizvode
- Nuklearni reaktori, kotlovi, mašine te aparati i mehanički uređaji; njihovi dijelovi...
- Vozila, osim tračničkih vozila i njihovi dijelovi i pribor
- Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa...
- Ostali proizvodi od željeza ili čelika

Sporazumi BiH i Austrije

Bosna i Hercegovina je sa Republikom Austrijom potpisala Sporazum o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja, Sporazum o promociji i uzajamnoj zaštiti ulaganja i Sporazum o unapređenju i zaštiti investicija.

Bosna i Hercegovina je 16. juna 2008. godine sa Evropskim zajednicama i njihovim državama članicama potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju koji je stupio na snagu 1. juna 2015. godine. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju reguliše političke, ekonomske i trgovinske odnose između BiH i EU. U skladu sa SSP-om, između Bosne i Hercegovine i Evropske unije uspostavljeno je područje slobodne trgovine. Godine 2016. potpisan je Protokol uz Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Bosne i Hercegovine, s jedne strane, i Evropskih zajednica i njihovih država članica, s druge strane.

Devet godina učešća Bosne i Hercegovine na sajmu *imm cologne*

U periodu od 14. do 20. januara 2019. godine, na Međunarodnom sajmu namještaja i interijera *imm cologne* u Kelnu, Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine realizirala je još jednu kvalitetnu prezentaciju naše zemlje i njene industrije namještaja na tržištima Njemačke i EU.

Udekadi kontinuiranog prisustva na *immu*, izlagači paviljona Bosne i Hercegovine su prošli faze od ponovne pojave na tržištu i postupnog stjecanja reputacije dobavljača kvalitetnog namještaja po željama kupaca, pa sve do izvanrednih dostignuća firmi koje sada individualno izlažu dizajniran namještaj visoke cjenovne kategorije, a nekada su bile dio grupnog štanda BiH. Kroz ovaj *izložbeni inkubator*, VTKBiH je do sada podržala 69 nastupa firmi iz cijele BiH.

Budžet za realizaciju ove aktivnosti osiguran je iz sredstava Komore, a dijelom kroz Protokol o raspodjeli sredstava za sajmove između MVTEOBiH i VTKBiH te grant USAID WHAM projekta. Kako je evidentno da je ovaj projekat značajno doprinio afirmaciji i poboljšanju imidža Bosne i Hercegovine na izvoznim tržištima te rastu izvoza, VTK je već izdvojila sredstva i izvršila zvaničnu prijavu prostora za štand Bosne i Hercegovine na *imm cologne* 2020.

Rekordan broj izlagača iz Bosne i Hercegovine

Na štandu Bosne i Hercegovine izlagalo je 8 kompanija: BOKSIT a. d. Milići, BOSNIAN BEECH BOARD d. o. o. Visoko, DOMUS ARREDI d. o. o. Zenica, FEF Export Import d. o. o. Sarajevo, FORMINO d. o. o. Teslić, H.M.M. d. o. o. Gradačac, MALAK JANJ d. o. o. Donji Vakuf i SENEX d. o. o. Čelić. Izložen je namještaj od punog drveta za trpezarije, dnevne i spavaće sobe, tapecirani namještaj za HoReCa tržište te namještaj za kupaonice.

Kroz ostvarene kontakte zaprimljene su narudžbe za prodaju proizvoda u vrijednosti od oko 25.000 eura te 45 zahtjeva za ponudama čija se vrijednost procjenjuje na nekih 1.590.000 eura. Upravo vrijednost zahtjeva za ponudama pokazuje da postoji veliki interes kupaca za konkretnim vrstama i količinama proizvoda te da se kroz daljnje kontakte i razvoj poslovnih aranžmana tokom ove godine može očekivati značajna prodaja i izvoz. Pola godine

nakon održanog sajma, Komora će provesti follow-up anketu i analizirati postignuća kompanija proizašla iz ostvarenih kontakata.

Osim grupnog nastupa 8 bh. kompanija, u prestižnim halama izlagalo je još 10 bh. firmi: Artisan Tešanj, Gazzda Sarajevo, MS & Wood Fojnica, Zanat Konjic, Arteco/ Insan Tešanj, Standard Furniture Factory Sarajevo, WoodLab Sarajevo, hejmo... Gradačac, Woodteam Ilijaš i Ema Konjuh Intl. Sarajevo.

Sa ukupno 18 izlagača i preko 1.200 m² zakupljenog izlagačkog prostora, ovo je rekordan nastup Bosne i Hercegovine na sajmu *imm cologne* i vodeći po broju izlagača u odnosu na zemlje regije.

Ovakva prezentacija potencijala države zaslužila je i veliku pažnju domaćih i inozemnih medija. U tom smislu, Vanjskotrgovinska komora BiH je angažirala javni servis RTRS da pr prati nastup i pripremi poseban prilog za seriju emisija o interijeru koji se nedjeljom emitiraju na ovoj televiziji. Sajam je

Sa ukupno 18 izlagača i preko 1.200 m² zakupljenog izlagačkog prostora, ovo je rekordan nastup Bosne i Hercegovine na sajmu *imm cologne* i vodeći po broju izlagača u odnosu na zemlje regije.

medijski propratio i Deutsche Welle direktnim javljanjem na Facebook DW, u programu TV N1 te prijenosom na bh. portalu Klix.ba.

Vanjskotrgovinska komora BiH je pripremila brošuru o bh. izlagačima koja je objavljena u decembarskom izdanju vodećeg austrijskog stručnog časopisa iz oblasti uređenja interijera WOHNKULTUR.

Tradicija je važna

Nije slučajno da je projektni tim prvog organiziranog nastupa Bosne i Hercegovine na sajmu imm cologne 2011. godine za slogan nastupa odabrao sintagmu *Tradition for Future*. Nakon dugogodišnjeg prekida veza, gubitka kupaca i pozicije na tržištu Evrope, zadatak je bio ponovo predstaviti tržištu Evrope našu zemlju i njene potencijale, istodobno ističući pozitivne tradicije u industriji namještaja i radu sa drvetom.

Slogan se pokazao adekvatnim i, nakon devet godina izlaganja, paviljon Bosne i Hercegovine i cjelokupan nastup naše zemlje prihvaćen je kao veoma pozitivna priča, o čemu svjedoče ostvareni poslovni rezultati, povratak na tržište i osvajanje novih niša kupaca (high-end namještaj).

Ove godine na sajmu je primjetno isticanje tradicije kompanija, godine osnivanja i sličnih simbola pouzdanosti, kontinuiteta, kvaliteta... Tako smo na štandovima poznatih brendova mogli vidjeti natpise poput: *HTL – the global sofa specialist since 1976*, *Polstemöbel Oelsa 1869 – 2019 Tradition seit 150 Jahren*, *NATUZZI Editions - the name of comfort since 1959*, *MINOTI – 70 years* itd.

Na današnjem tržištu kojim dominira utrka cijenama nauštrb kvaliteta iznimno je važno kupcu uliti povjerenje u vlastiti proizvod i brend. To prepoznaju i bosanskohercegovačke firme pa je spomena vrijedan iskorak kompanije Namještaj/Solidwood Gradačac koja je nastupila uz potpuno novi, inovativan koncept i brend *hejmo...*, zasluživši u svojoj hali mjesto *trendsettera*. Oni su s ponosom istakli tradiciju kompanije sloganom ***Common language of living since 1956***.

Konačno, da je tradicija važna ali budućnost isto tako, najbolje pokazuje saradnja naših kompanija sa domaćim dizajnerima s ciljem kreiranja originalnih proizvoda i poslovnih koncepata kako bi anticipirali zahtjeve kupaca na svjetskom tržištu.

Lejla Međedović ■

Industrija namještaja u Njemačkoj: činjenice i brojke za 2019. godinu

Najnovija analiza poznatog izdavača stručnih publikacija iz domena namještaja i interijera Ferdinand Holzmann Verlag iz Hamburga daje nam uvid u aktuelne pokazatelje i kretanja industrije namještaja prema kojima njemački proizvođači namještaja zauzimaju prvo, a italijanski drugo mjesto u Evropi po visini ukupnog prihoda. Eurozona je za Njemačku najvažnije izvozno tržište (sa 74,7% od ukupnog izvoza), posebno kada se radi o kuhinjskom namještaju u kojem Njemačka ima primat, pri čemu je kuhinjski namještaj od drveta jedan od najprodavanijih proizvoda sa rastućim trendom potražnje na izvoznim tržištima.

Sa ukupnim prihodom od 22 milijarde eura u prva tri kvartala 2018. godine, njemačka industrija namještaja na vrhu je evropske liste. U posljednje dvije dekade, tj. od ranih devedesetih godina, broj njemačkih proizvođača namještaja je opao za 31,8%. Unatoč tome, dugoročne strukturalne promjene u ovoj industriji (smanjenje broja velikih kompanija i konsolidacija tržišta, snažniji zaokret ka izvozu, razvoj online prodaje itd.) doprinijele su da ona ipak ostvaruje uspješan prosječan rast od 7,2% u spomenutom periodu, sa trenutnim udjelom izvoza u ukupnoj prodaji od preko 32%.

Najviši udio izvoza u ukupnoj prodaji ima kuhinjski namještaj (38,9%), a najniži sektor madraca (14,5%). Inače se značajan pad proizvodnje dogodio u sektoru madraca i nosača istih, što se može pripisati rastu tržišta za divan-krevete i box-spring krevete.

Snažan rast bilježe i sektori tapeciranog namještaja, ostalog gotovog namještaja te dijelova za namještaj. Poseban rast prodaje uočljiv je kod drvenog namještaja (komode) za spavaće sobe (10,6%) i netapeciranih sjedala sa metalnim okvirima (19,9%) za kojima je potražnja bila veća nego za onima sa drvenim okvirom. Predviđa se nastavak trenda potražnje za stolicama od različitih i kombiniranih materijala, jer one svoju primjenu sve više nalaze u zoni dvojakе namjene - gdje su kuhinja i dnevna soba funkcionalno integrirane u jedinstven prostor, ponekad zahvatajući i zonu eksterijera (patio, terasa ili balkon).

U skladu sa navedenim trendovima stanovanja, svoju primjenu u proizvodnji namještaja kao alternativa drvetu sve više imaju plastika, različiti inovativni i kompozitni materijali (rast proizvodnje u prosjeku 20%), dok namještaj baziran isključivo na drvetu (sa iznimkom kreveta i komoda za spavaće sobe te uredskog namještaja od drveta) doživljava pad proizvodnje.

Mada Njemačka industrija namještaja i dalje stoji na vrhu evropske liste, i ona u zadnje vrijeme bilježi negativan rast prihoda od prodaje. Nakon veoma uspješnog perioda između 2014-2016. godine, prihodi su blago padali za -0,3% u 2017. te za -0,4% u 2018. godini. Što se tiče izvozne prodaje koja je u 2017. još uvijek rasla za 1,1%, i ona je pretrpjela manji pad od -1,6% u 2018. godini. Jedan od mogućih razloga negativnih pokazatelja rasta je i evidentan cjenovni *rat* između kanala online prodaje i tradicionalne maloprodaje koji ostavlja posljedice na stanje u cijeloj industriji namještaja Njemačke.

Kompanije iz namjenske industrije BiH na sajmu IDEX 2019

U Abu Dabiju (Ujedinjeni Arapski Emirati) je u periodu od 17. do 21. februara 2019. godine održan sajam IDEX 2019 koji predstavlja jedan od najvećih i najznačajnijih sajmova naoružanja i vojne opreme u svijetu i jedinstvenu platformu za uspostavljanje i jačanje odnosa sa kompanijama – kupcima, ali i predstavnicima oružanih snaga iz cijelog svijeta

Sajam IDEX se organizuje svake druge godine u Abu Dhabi National Exhibition Centreu (ADNEC) u Abu Dabiju. Ove godine je na sajmu izlagalo više od 1.300 izlagača iz cijelog svijeta, a približno 105.000 posjetilaca iz 142 zemlje imalo je priliku vidjeti ponudu i bh. izlagača, kao i razgovarati o mogućnostima saradnje sa predstavnicima firmi koje su izlagale i/ili boravile u poslovnoj posjeti sajmu.

Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine je organizovala zajednički nastup bosanskohercegovačkih kompanija iz oblasti namjenske industrije na sajmu IDEX 2019. Na nacionalnom paviljonu naše zemlje, izložbene površine 59,5 m², predstavile su se kompanije Igman d. d. Konjic, Pretis d. d. Vogošća i Unis Ginex d. d. Goražde, pod zajedničkim motom *Defence Industry of Bosnia and Herzegovina*.

Pored kompanija koje su izlagale na zajedničkom štandu VTKBiH, samostalno je izlagala kompanija Tehnički remont Bratunac, dok su kompanije BNT Novi Travnik, Binas Bugojno, TTU Tuzla i Unis Grupa Sarajevo učestvovala kao posjetitelji.

Ukupna vanjskotrgovinska razmjena BiH za namjensku industriju

	2017.		2018.		porast u %	
	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz
Oružje i municija; njihovi dijelovi	14.125.367	193.864.023	12.470.585	205.070.665	-11,71	5,78

* Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH obuhvataju izvoz i uvoz roba prema ICD-u i UCD-u po carinskim procedurama.

Bosanskohercegovačke izlagače posjetio je ambasador Bosne i Hercegovine u Ujedinjenim Arapskim Emiratima Šerif Mujkanović, kao i delegacija Ministarstva odbrane i Oružanih snaga BiH koju je predvodio zamjenik ministra odbrane za politiku i planove Sead Jusić.

Osim toga, upriličen je sastanak u Privrednoj komori Abu Dabija na kojem se govorilo o dosadašnjoj saradnji i razmjeni delegacija privrednika, kao i daljnjoj međusektorskoj saradnji.

Štand BiH je bio izuzetno posjećen, kako od predstavnika pojedinačnih firmi tako i zvaničnih državnih delegacija mnogih zemalja. Na osnovu preko 250 ostvarenih sastanaka sa novim i posto-

jećim kupcima, distributerima i veleprodavcima može se s pravom reći da postoji značajan interes za proizvodima koje nude bh. kompanije, ali će rezultati sastanaka biti poznati tek u narednom periodu. Mnogobrojni posjetitelji sajma su veliko interesovanje pokazali za svim izloženim proizvodima zajedničkog štanda (ekspoziti municije, projektila, granata itd.).

Predstavnici bh. kompanija koje su nastupile na zajedničkom štandu su se zahvalili Vanjskotrgovinskoj komori BiH na angažmanu i uspješnoj organizaciji te izrazili želju za učešćem na novom sajmu namjenske industrije.

Nejira Softić ■

Proizvodi sedam kompanija iz BiH predstavljani na prestižnom sajmu PROWEIN 2019

PROWEIN je jedna od najvećih i najznačajnijih specijaliziranih izložbi vina i alkoholnih pića u Evropi, na kojoj se susreću distributeri i predstavnici vodećih maloprodajnih lanaca. Sajam godišnje posjeti preko 60 hiljada posjetilaca iz 133 zemalja, od čega su 94% stručni posjetoci, koji imaju priliku upoznati se sa proizvodnim programom više od 6.870 izlagača iz 64 zemalja

Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, uz podršku Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, već četvrti put zajedno organizirala je zajednički nastup bh. kompanija na najprestižnijem sajmu vina i alkoholnih pića na svijetu PROWEIN.

Na ovogodišnjem sajmu, održanom od 17. do 19. marta u Dizeldorfu (Njemačka), izlagalo je sedam kompanija iz Bosne i Hercegovine, i to: Podrumi Andrija d. o. o. – Čitluk, Komrad d. o. o. (Vinski podrum Anđelić) – Trebinje, Hepok d. d. – Mostar, Podrumi Manastira Tvrdoš d. o. o. – Trebinje, Vinogradi Nuić d. o. o. – Ljubuški, Vina Zadro – Čapljina te Podrumi Vukoje 1982 d. o. o. – Trebinje.

Navedene kompanije su imale priliku da na prostoru uređenog štanda od 36 m² predstave svoje proizvode zainteresiranim kupcima, prezentiraju „Vinsku regiju Hercegovina“, kao i bosanskohercegovačke sorte i brendirane proizvode u ovom segmentu proizvodnje.

Štand izlagača iz Bosne i Hercegovine posjetio je znatan broj agencija za ocjenjivanje kvaliteta proizvoda, organizatora inozemnih sajmova žestokih pića i vina, kao i predstavnici privrednih komora i granskih udruženja iz zemalja okruženja, EU i šire, te marketing agencija i predstavnika sajma Messe Duesseldorf. Štand su posjetili i generalni konzul Bosne i Hercegovine u Frankfurtu Lučijano Kaluža i konzulica Maja Dimitrijević.

Izlagači iz Bosne i Hercegovine, jednako kao i organizatori njihovog učešća na sajmu, zadovoljni su posjećenošću i degustacijom njihovih proizvoda na sajmu, kao i organiziranom promoci-

Promocija regije

Sajam PROWEIN pruža šansu za organiziranje štandova zemalja u sklopu kojih je moguće promovirati i pojedine regije određene zemlje prepoznatljive po svojim sortama, što pojedinim zemljama otvara mogućnost za promociju većeg broja regija na štandu.

Tiokom nastupa bh. vinara na sajmu u Dizeldorfu, posebna pažnja je posvećena promoviranju i brendiranju regije Hercegovina, kao područja prepoznatljivog po uzgoju grožđa od kojeg se proizvode kvalitetna vina.

jom. Prve rezultate od učešća na sajmu PROWEIN 2019 kompanije očekuju tek u drugoj polovini godine, kada bi mogli imati prve rezultate održanih sastanaka sa posjetiocima na sajmu.

Inače, bosanskohercegovački izlagači svjesni su obaveza koje trebaju ispuniti kada je u pitanju izvoz vina iz Bosne i Hercegovine na inozemno tržište. Domaći proizvođači i izvoznici, kako sirovine za proizvodnju tako i finalnih proizvoda, očekuju pomoć svih nadležnih institucija i tijela u Bosni i

Hercegovini u cilju razvoja proizvodnje kvalitetnih finalnih proizvoda, koji bi olakšao i podržao domaću proizvodnju vina i žestokih pića. Istodobno, bh. izvoznici očekuju podršku nadležnih institucija u našoj zemlji u promociji njihovih proizvoda na inozemnom tržištu na kojem postoji šansa za plasman ovih proizvoda, ali i potražnja potrošača na tom tržištu za ovim proizvodima.

BIOFACH

– ulaznica u svijet organskog

Vodeći svjetski sajam za organsku hranu BIOFACH i Međunarodni sajam prirodne i organske kozmetike VIVANESS, ovogodišnju su manifestaciju u izložbenom centru u Nirnbergu podigli stepenicu više

Više od 51.500 posjetilaca, od kojih je preko 50% stiglo izvan Njemačke, bili su impresionirani bogatstvom i raznolikošću proizvoda na sajmu na kojem je svoje proizvode predstavilo blizu 3.300 izlagača iz 98 zemalja širom svijeta. Osim toga, posjetioци su imali priliku otkriti novosti, najnovije trendove i inovacije iz cijelog svijeta kada je u pitanju organska proizvodnja. Pored Njemačke, najviše posjetilaca bilo je iz Italije, Austrije, Francuske i Španije. S druge strane, oko 9.500 delegata i učesnika prisustvovalo je brojnim diskusijama, forumima, konferencijama i ostalim manifestacijama u okviru sajamskog kongresa koji je potvrdio svoju poziciju kao najveća međunarodna platforma za prenos znanja i umrežavanje.

Organizatori su istakli da je atmosfera na ovogodišnjem sajmu u svih deset izložbenih dvorana bila nevjerojatna te da je od samog početka entuzijazam za ovaj sektor bio opipljiv a nivo energije fantastičan. Istakli su, također, da tržište trenutno nastavlja sa vrlo dinamičnim razvojem te da su još zadovoljniji što izlagači i posjetioци imaju BIOFACH i VIVANESS na svojim kalendarima kao najvažniji sajam organskog i forum za razmjenu ideja.

Bogat sadržaj na kongresu: prezentacije o stanju i trendovima na tržištu

Učesnici na BIOFACH i VIVANESS kongresu ove godine pokazali su poseban interes za sesije o tržišnoj statistici. VIVANESS kongres je okupio 143 učesnika na prezentaciji „Tržište prirodne

i organske kozmetike u 2018: činjenice, brojke i tržišne prognoze“, dok je događaj na BIOFACH kongresu pod nazivom „Njemačko organsko tržište u 2018: činjenice, brojke i analiza“ okupio oko 250 predstavnika industrije. Prosječan broj učesnika na ukupno 139 pojedinačnih sesija i događaja na kongresu u 2019. godini je bio 68, dok je u 2018. godini prosječno učestvovalo 60 osoba.

Nagrade za najbolje nove proizvode

I ove su godine posjetioци glasali za svoje favorite na oba sajma u takmičenju za nagradu „Najbolji novi proizvod“ u sedam kategorija. Sjajni pobjednici VIVANESS-a bili su:

– proizvođač **SPEICK Naturkosmetik** u kategoriji „Njega lica“

sa svojim proizvodima *Crni sapun sa aktivnim ugljenom* i *SPEICK SUN* u kategoriji „Specijalne kozmetike/njege“;

– proizvođač *Weleda* sa svojim proizvodima *Body Butter*, *Lip Butter* i *Light* iz serije *Skin Food* u kategoriji „Njega tijela“;

– proizvođač *URTEKRAM* sa svojim *Green Matcha* tretmanom za zaštitu kose u kategoriji „Njega kose“;

– proizvođač *Benecos* sa svojim proizvodom *Benecos Natural Foundation Stick* u kategoriji „Dekorativna kozmetika“;

– proizvođač *DENTTABS* sa svojim tabletama za njegu zuba sa i bez fluorida i bambusovom četkicom za zube u kategoriji „Opći hemijski proizvodi“;

– proizvođač *Coscoon Cosmetics* sa svojom *crème solide* kremom za tijelo u kategoriji „Wellness proizvodi“.

Käserebellen GmbH je bio jedan od sretnih dobitnika na BIOFACH-u sa svojim polutvrdim sirom *Organic Pumpkin Rebel* u kategoriji „Sveži proizvodi“, dok je *Schrožberger Milchbauern* sa svojim sladoledom sa keksom bio najbolji u kategoriji „Zamrznutih proizvoda“. U kategoriji „Suhi, kuhani i pečeni proizvodi“ nagradu je odnijela

pasta sa morskim plodovima i bijelim lukom kompanije *Georg Thalhammera*, dok je u kategoriji "Suhi proizvodi, grikalice i slatkiši" izlagač *Landgarten* posjetio impresionirao svojim proizvodima čokoladnog badema sa ukusom ruže i limuna, čokoladnog jagodičastog voća i čokoladne višnje. Vafel *HANS Coffee & Berry* iz *HANS Brainfooda* osvojio je nagradu za najbolji novi proizvod BIOFACH-a u kategoriji „Ostali suhi proizvodi“, dok se u kategoriji pića pobjednikom pokazao proizvođač *Nutraceut* sa svojim *BIOHASKAP® 100%* čistim organskim sokom.

Šesti nastup bosanskohercegovačkih proizvođača

Šestu godinu za redom Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine organizira zajednički nastup na ovom prestižnom sajmu bh. proizvođača iz sektora ljekovitog i aromatičnog bilja, gljiva, šumskih plodova, eteričnih ulja i meda.

Među izlagačima se ove godine na zajedničkom štandu predstavilo 8 proizvođača: *Andelić d. o. o. Trebinje* (organska proizvodnja eteričnih ulja i začina), *Bosnaplod d. o. o. Brčko* (organska proizvodnja sokova i džemova), *Novi Dan d. o. o. Mostar* (organska prerada smilja i proizvodnja eteričnih ulja), *Frost d. o. o. Ljubuški* (organska proizvodnja eteričnih ulja i hidrolata), *Halilović d. o. o. Ilijaš* (organska proizvodnja eteričnih ulja, hidrolata i čajeve), *Heko d. o. o. Bugojno* (organska proizvodnja jagodičastog voća, prerada gljiva i šumskih plodova), *Malo Sunce d. o. o. Mostar* (organska proizvodnja eteričnih ulja i hidrolata) i *Pego d. o. o. Čitluk* (organska proizvodnja eteričnih ulja).

Naši izlagači su u toku sajma održali preko 200 poslovnih sastanaka sa novim i postojećim kupcima, distributerima i veleprodavcima, a kupci su podjednako interesovanje pokazali za svim izloženim proizvodima (jagodičasto voće, povrće, gljive, eterična ulja, sokovi i džemovi).

Prvi dan sajma, bh. izlagače su posjetili generalna konzulica BiH u Minhenu *Ruzmira Tihić-Kadrić* i konzul Republike Hrvatske u Njemačkoj *Mladen Nimac*.

Tarik Kovač ■

VANJSKOTRGOVINSKA KOMORA BOSNE I HERCEGOVINE
СПОЉНОТРГОВИНСКА КОМОРА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
FOREIGN TRADE CHAMBER OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

- ➔ PROMOCIJA IZVOZA
- ➔ ZASTUPANJE INTERESA ČLANOVA
- ➔ STRUKOVNA UDRUŽENJA
- ➔ EDUKACIJA
- ➔ ČLANSTVO U MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA
- ➔ JAVNI DOKUMENTI

Certifikati za sistem upravljanja prema
EN ISO 9001:2015 i 14001:2015

Saradnja BiH i NR Kine

Ove godine Kina je učestvovala na 22. međunarodnom sajmu privrede u Mostaru kao zemlja partner. Na nacionalnom paviljonu od preko 2.000 m² predstavljeno je oko 50 kineskih kompanija, a oko 200 prisutnih predstavnika ovih kompanija učestvovalo je na forumu i ostalim događajima u okviru sajma

Kina, najveća azijska zemlja i četvrta u svijetu po površini teritorije, unutar čijih granica postoji veoma raznolika i složena zemlja, puna je suprotnosti:

- topografskih – od mjesta sa najvećom nadmorskom visinom do mjesta koje je među onima sa najnižom nadmorskom visinom na Zemlji;
- reljefnih – od gotovo neprobojnih planinskih terena do prostranih obalnih nizina;
- klimatskih – od ekstremno suhih, pustinjskih uslova na sjeverozapadu do tropskih monsunu na jugoistoku itd.

NajsPECIFIČNIJA karakteristika po kojoj ljudi u ostatku svijeta prepoznaju Kinu je sigurno brojnost stanovništva, odnosno Kina je najmnogoljudnija zemlja svijeta.

Sa više od 4.000 godina zabilježene istorije, Kina je jedna od malobrojnih civilizacija koje su ekonomski i kulturno napredovale u najranijim fazama svjetske civilizacije.

Ekonomski pregled

Kineska ekonomija je doživjela zapanjujući rast posljednjih nekoliko decenija, koji je omogućio zemlji da postane dru-

ga najveća ekonomija svijeta. Od kasnih sedamdesetih godina, Kina je dramatično povećala interakciju svoje ekonomije sa svijetom i postala je dominantna figura u svjetskoj trgovini. I spoljna trgovina Kine i bruto društveni proizvod ostvarili su stalan i brz rast, posebno od kada su firme u stranom vlasništvu počele koristiti Kinu kao izveznu platformu za robu proizvedenu u Kini.

Godine 1978. - kada je Kina pokrenula program ekonomskih reformi - zemlja je zauzimala deveto mjesto po nominalnom bruto domaćem proizvodu, sa 214 milijardi dolara, da bi 40 godina kasnije (po podacima Međunarodnog monetarnog fonda za 2018. godinu) Kina dostigla drugo mjesto po BDP-u, čija vrijednost iznosi 14 biliona dolara, odmah iza Sjedinjenih Američkih Država, čiji je BDP 19,4 biliona dolara. Treće mjesto zauzima Japan sa BDP-om od 5,1 biliona dolara. Podaci pokazuju rast BDP-a Kine za oko 2 biliona dolara samo za posljednju godinu dana.

Od uvođenja ekonomskih reformi 1978. godine, Kina je postala svjetsko proizvodno središte, gdje na sekundarni sektor (industrija i građevinarstvo) otpada najveći procenat BDP-a. Međutim, posljednjih godina, kineska modernizacija je pokrenula terciarni

sektor koji je postao najznačajnija kategorija u BDP-u. U međuvremenu, udio primarnog sektora u BDP-u se značajno smanjio od otvaranja zemlje prema svijetu.

Kina je najveći svjetski proizvođač riže i jedan od glavnih izvora pšenice, kukuruza, duvana, soje, kikirikija i pamuka, a takođe je jedan od vodećih proizvođača svinja, peradi, jaja, ovaca, kao i proizvoda ribolova. Zemlja je jedan od najvećih svjetskih proizvođača brojnih industrijskih i mineralnih proizvoda i jedna od zemalja sa najbogatijim mineralnim resursima na svijetu. Industrija je nadmašila sve ostale sektore po ekonomskom rastu i stepenu modernizacije, a posebno se ističu mašinska i metalurška industrija. U sektoru roba široke potrošnje, glavni naglasak je na tekstilu, odjeći, prehrambenim preradevinama i igračkama, što i čini dobar dio kineskog izvoza.

Kineska digitalna ekonomija takođe doživljava procvat. Njen rast se kretao od udjela od 1% u globalnom tržištu e-trgovine (prije deset godina) do današnjeg udjela od 42%.

Međunarodni monetarni fond u svojim izvještajima iz aprila 2019. godine predviđa kineskoj ekonomiji rast od 6,3% za 2019. godinu. Međutim, kao glavne rizike koji bi mogli negativno uticati na rast navodi:

- usporavanje globalnog rasta i trgovine (ako postane izrazitije i dugotrajnije, zasigurno će uticati i na azijsko-pacifičku regiju);
- neizvjesnosti u trgovinskoj politici (posebno postizanje trgovinskog sporazuma između Kine i SAD-a i njegovih uslovi);

Po površini (9.596.960 km²) je četvrta zemlja na svijetu (iza Rusije, Kanade i SAD-a). Prostire se na oko 5.250 km od istoka prema zapadu i 5.500 km od sjevera prema jugu.

Oko 1,390 milijardi stanovnika ili petina svjetske populacije.

– pooštavanje globalnih finansijskih uslova (ako bi se rizik od negativnih efekata materijalizovao i finansijsko tržište ušlo u uopštenu epizodu rizika).

Kineska trgovinska struktura

Kina ostvaruje neprekidne trgovinske suficite od 1993. godine. Otvaranje zemlje, masovni investicioni programi vlade i sticanje uloge glavnog proizvodnog središta podstakli su i rast trgovine zemlje, posebno nakon pridruživanja Svjetskoj trgovinskoj organizaciji u 2001. godini. Ukupna trgovina se umnožila za skoro 100 puta za samo tri decenije, a 2013. godine Kina je nadmašila Sjedinjene Američke Države kao najveću trgovinsku naciju na svijetu.

Podaci Ministarstva trgovine Narodne Republike Kine pokazuju da je Kina u 2018. godini ostvarila izvoz u vrijednosti od 2.487,4 milijarde dolara (što predstavlja povećanje od 9,9% u odnosu na prethodnu godinu), a uvoz u vrijednosti od 2.135,64 milijarde dolara (povećanje od 15,8% u odnosu na prethodnu godinu). Trgovinski suficit je iznosio 351,76 milijardi dolara.

Najznačajniji uvozni proizvodi Kine su: električne i druge mašine i oprema, mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije, rude, pepeo, vozila, plastika i proizvodi od nje, or-

ganske hemikalije i dr.

Najznačajniji izvozni proizvodi Kine su: električne i druge mašine i oprema, namještaj, plastika i plastični proizvodi, vozila, tekstil i odjeća, proizvodi od čelika i željeza itd.

Kina je potpisala brojne bilateralne i multilateralne trgovinske sporazume i time otvorila nova tržišta za svoje proizvode.

Po podacima Svjetske trgovinske organizacije za 2017. godinu, Kina je prva u svijetu po vrijednosti izvoza (2,494 biliona dolara), a druga (poslije SAD-a) po vrijednosti uvoza (2,134 biliona dolara).

Inicijativa „16+1“

Za Bosnu i Hercegovinu je od izuzetnog značaja učešće u inicijativi Kina +16. Naime, NR Kina je pokrenula inicijativu „16+1“ (Kina + 16) u cilju intenziviranja i širenja saradnje sa 11 država članica EU i 5 balkanskih zemalja (Albanijom, Bosnom i Hercegovinom, Bugarskom, Hrvatskom, Češkom

Republikom, Estonijom, Mađarskom, Letonijom, Litvanijom, Makedonijom, Crnom Gorom, Poljskom, Rumunijom, Srbijom, Slovačkom, Slovenijom) u oblasti trgovine i investicija, transporta, finansija, poljoprivrede, nauke i tehnologije, zdravstva, obrazovanja i kulture.

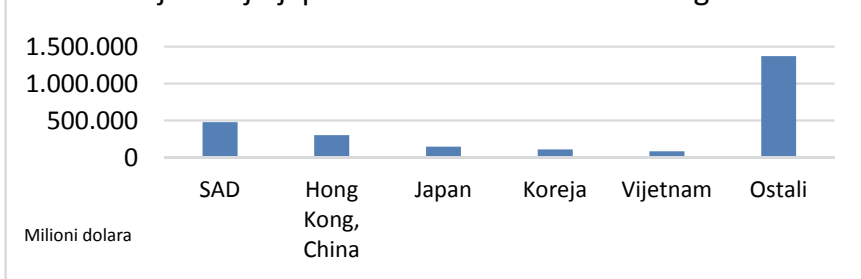
U okviru pomenute inicijative, BiH je realizovala brojne aktivnosti u cilju unapređenja saradnje sa ostalim zemljama članicama inicijative, a posebno sa Kinom, među koje spadaju: predstavljanje bh. firmi i njihovih proizvoda iz oblasti prehrambene industrije i vina na zajedničkom štandu na sajmu China-CEEC Expo u Ningbu (već 4 godine za redom), poslovni forumi BiH – NR Kina sa bilateralnim sastancima bh. i kineskih kompanija, učešće bh. proizvođača eteričnih ulja na konferenciji CHINAEASA i sajmu eteričnih ulja, kao i uzvratna posjeta kineskih kompanija BiH, učešće BiH na sastancima šefova vlada Kine i zemalja centralne i istočne Evrope i na ekonomsko-trgovinskim forumima koji se organizuju pod okriljem ovih sastanaka i dr.

Poslovni forum „China and Central and Eastern Europe Countries Business and City Cooperation Forum“

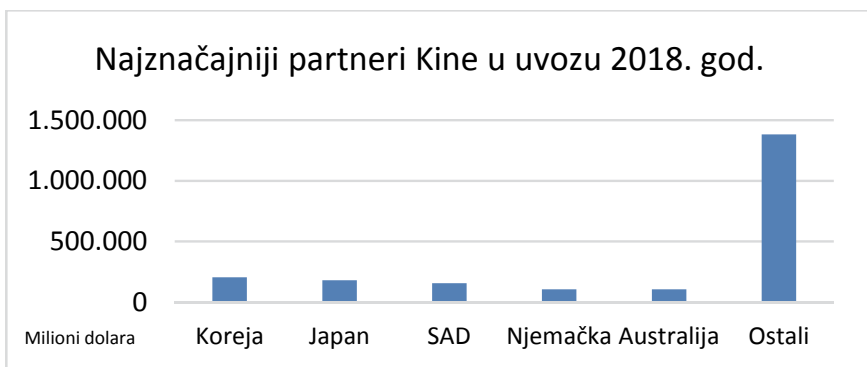
Posljednji u nizu događaja usmjerenih ka jačanju ekonomskih odnosa zemalja članica inicijative „16+1“, promociji trgovinskih i investicionih prilika te sektora sa najviše potencijala za buduću saradnju BiH i ostalih zemalja centralne i istočne Evrope sa Kinom je Poslovni forum „China and Central and Eastern Europe Countries Business and City Cooperation Forum“, održan 9. 4. 2019. godine u okviru 22. međunarodnog sajma privrede u Mostaru, a u organizaciji Spoljnotrgovinske komore Bosne i Hercegovine i Kineske komore za međunarodnu trgovinu (CCOIC) i Kineskog savjeta za promociju međunarodne trgovine (CCPIT).

Ove godine Kina je učestvovala na 22. međunarodnom sajmu privrede u Mostaru kao zemlja partner. Na nacionalnom paviljonu od preko 2.000 m² predstavljeno je oko 50 kineskih kompanija, a oko 200 prisutnih predstavnika ovih kompanija učestvovalo je na forumu i ostalim događajima u okviru sajma.

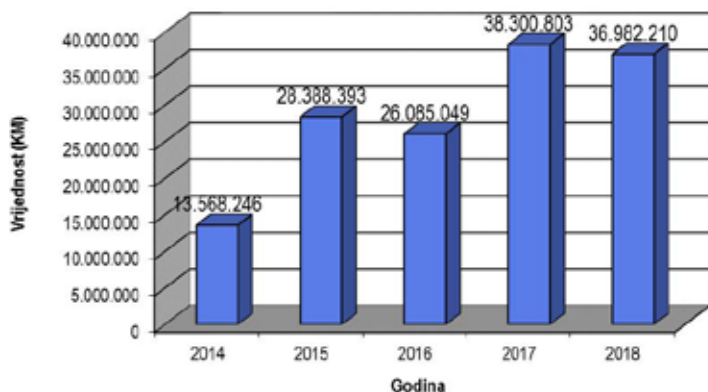
Najznačajniji partneri Kine u izvozu 2018. god.

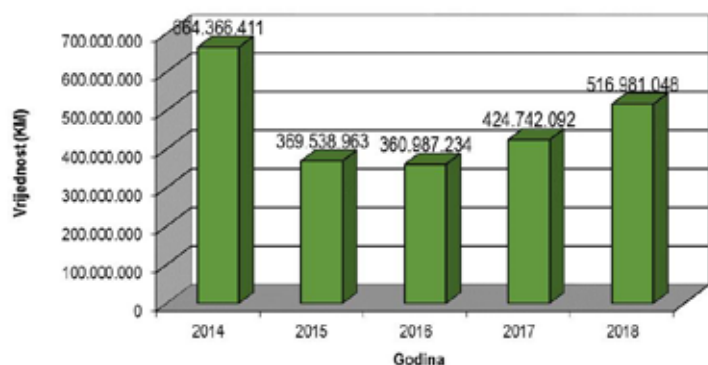
Najznačajniji partneri Kine u uvozu 2018. god.

Izvoz BiH u Kinu (2014-2018. godina)

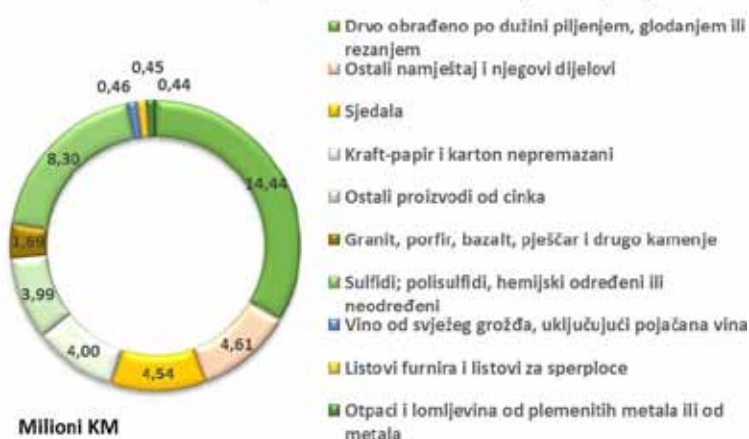
Uvoz BiH iz Kine (2014-2018. godina)

Vodeći izvozni proizvodi iz BiH u Kinu (2018. god)

Vodeći uvozni proizvodi iz Kine u BiH (2018. god)

Na plenarnom dijelu foruma prisutnima su se obratili predstavnici kineskih institucija, kompanija, udruženja i Ambasade NR Kine u BiH, predstavnici institucija iz BiH i zemalja regiona (FIPA-e BiH, Privredne komore Crne Gore, Hrvatske gospodarske komore), kao i predsjednik STKBiH Nemanja Vasić. Bh. privrednici su imali priliku uspostaviti inicijalni kontakt sa kineskim privrednicima na forumu, ali i proširiti razgovore na večernjem prijemu čiji je domaćin bila kineska strana.

Na osnovu dosadašnjih aktivnosti Spoljnotrgovinske komore Bosne i Hercegovine usmjerenih na povezivanje privrednika dviju zemalja, pokazalo se da su u skorije vrijeme najveći interes za saradnju sa partnerima iz Kine iskazale bh. kompanije iz prehrambenog sektora, vina, eteričnih ulja i ljekovitog bilja, te da su ove kompanije već uspostavile kontakt sa kompanijama iz NR Kine i polako ostvaruju izvoz na kinesko tržište.

Od narednih aktivnosti treba pomenuti da je Ministarstvo inostranih poslova BiH najavilo STKBiH novu posjetu kineske delegacije, kada bi se trebao organizovati poslovni forum sa b2b sastancima bh. i kineskih kompanija, o čemu će bh. privrednici biti blagovremeno informisani.

Spoljnotrgovinska razmjena Bosne i Hercegovine sa Kinom

Ukoliko posmatramo podatke o spoljnotrgovinskoj razmjeni BiH i NR Kine za 5 posljednjih godina, odmah se primjećuje da BiH ima ogroman spoljnotrgovinski deficit, odnosno da je u cijelom posmatranom periodu vrijednost uvoza BiH iz Kine znatno veća od vrijednosti izvoza BiH u Kinu. Pokrivenost uvoza izvozom se kreće u rasponu od 2,14% (2014. godina) do 9,02% (2017. godina). Na grafikonima je dat pregled vrijednosti izvoza BiH u Kinu i uvoza BiH iz Kine, kao i najznačajniji izvozni i uvozni proizvodi u spoljnotrgovinskoj razmjeni BiH i Kine u 2018. godini.

Pripremila: Ivana Knežević ■

Poslovni forum zemalja srednje i istočne Europe i Kine

Na marginama 8. sastanka na vrhu zemalja srednje i istočne Europe i Kine, Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta Republike Hrvatske, u suradnji s Hrvatskom gospodarskom komorom, organiziralo je Poslovni forum za poduzetnike iz Kine i 16 europskih zemalja pod nazivom „9. poslovni forum zemalja srednje i istočne Europe i Kine” koji se održao 12. travnja 2019. godine u hotelu Rixos Libertas u Dubrovniku

Važnost Poslovnog foruma pokazao je i rekordan broj sudionika (oko 1.000). Glavni cilj Poslovnog foruma bilo je poboljšanje međusobnih odnosa i jačanje gospodarske suradnje, s posebnim naglaskom na pružanje prilika tvrtkama kako bi upoznale nove potencijalne partnere i ulagače, predstavile svoje proizvode i usluge te saznale nešto više o novim trendovima.

U svom govoru, predsjednik Vlade Republike Hrvatske Andrej Plenković je istaknuo da je najvažniji trgovinski partner vodećim svjetskim gospodarstvima Kina. Vrijednost europskog izvoza u Kinu pet puta je veća u zadnjih 15 godina, dok je uvoz iz Kine četiri puta veći. Treba imati na umu da je kinesko gospodarstvo približno osam puta veće od ukupnog gospodarstva svih 16 zemalja srednje i istočne Europe koje su sudionice ovog Poslovnog foruma. Unatoč negativnom utjecaju svjetske krize, svih 16 zemalja ima značajan porast razmjene s Kinom. U zadnjem desetljeću ukupna vrijednost izvoza 16 zemalja srednje i istočne Europe u Kinu povećala se za približno pet puta, dok se uvoz iz Kine u ovih 16 zemalja istodobno povećao oko 2,3 puta.

Značajan dio službenog otvaranja Poslovnog foruma bilo je predstavljanje te ujedno zajedničko pokretanje internetske stranice Koordinacijskog mehanizma 16+1 za malo i srednje poduzetništvo (<https://ceec-china-sme.org/>). Stranicu su pokrenuli simboličnim pritiskom gumba predsjednik Vlade Republike Hrvatske Andrej Plenković i predsjednik Državnog vijeća Narodne Republike Kine Li Keqiang.

Sukladno dokumentu Smjernice iz Budimpešte, usvojenom tijekom sastanka na vrhu predsjednika vlada krajem studenog 2017. godine u Budimpešti, Republika Hrvatska preuzela je osnivanje Koordinacijskog mehanizma za malo i srednje poduzetništvo. Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta preuzelo je nadležnost za Koordinacijski mehanizam 16+1 za malo i srednje poduzetništvo, a internetska stranica predstavlja središnju točku za razmjenu informacija i povezivanje institucija koje se bave malim i srednjim poduzetništvom, kao i samih gospodarstvenika. Internetska stranica Koordinacijskog mehanizma postavljena je kako bi omogućila lakšu komunikaciju i suradnju između kompanija i institucija zemalja članica Inicijative 16+1. Na taj se način, ujedno, potiče jača ekonomska suradnja između zemalja, kao i rast investicija. Također, poduzetnicima je omogućen pregled relevantnih politika i razvojnih planova svake pojedine države članice Inicijative, a pomoći će im u organizaciji međusobnih posjeta i sudjelovanju na međunarodnim sajmovima.

Nakon službenog otvaranja Forum, uslijedila su izlaganja na temu gospodarske suradnje u formatu 16+1.

U drugom dijelu Forum održane su četiri tematske panel rasprave:

1. Inovacije i industrija kao pokretači gospodarskog rasta,
2. Mogućnosti za kreativne industrije i turizam,
3. Investicije i infrastruktura,
4. Izvoz i e-trgovina.

Na panelima su sudjelovali predstavnici javnog i privatnog sektora iz

Hrvatske i ostalih 16 zemalja srednje i istočne Europe te Kine.

U sklopu panela „Investicije i infrastruktura” predstavljen je Katalog investicijskih prilika koji sadrži 65 javnih i privatnih investicijskih projekata koji traže ulagače i/ili partnere. Katalog je dostupan na internetskoj stranici (<http://investcroatia.gov.hr/>) koju je Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta RH pokrenulo kao središnji i pouzdan izvor podataka za pripremu i realizaciju investicija u Republici Hrvatskoj.

Također, tijekom Poslovnog foruma održani su individualni sastanci predstavnika kineskih i europskih tvrtki, kao i dodatni paralelni B2B sastanci koje je organizirala Bank of China. Imajući u vidu da je Vanjskotrgovinska komora BiH jedna od članica Poslovnog vijeća Kina+16, na Poslovnom forumu su, pored predstavnika Vanjskotrgovinske komore BiH, sudjelovali i predstavnici kompanija Ljbilje, Logosoft, Hit Coloseum i Axelyos.

Skup je bio prilika za bolje regionalno povezivanje, dobivanje novih poslovnih ideja i informacija za gospodarstvenike, sklapanje novih poslovnih partnera i upoznavanje s pozitivnim praksama. Događaj je bio značajan jer se prisutnima pridružio i Aleksis Cipras, premijer Grčke. S obzirom na pridruživanje Grčke, Inicijativa 16+1 u budućnosti nosi naziv Inicijativa 17+1, a domaćin sljedećeg summita će biti Narodna Republika Kina.

Andela Rajić ■

Toyota proizvodni sistem/ Toyota Production System (TPS)

Temu za članak sam odabrao jer sam siguran da će svi oni koji ga budu čitali dobiti mnogo konkretnih ideja za unapređenje poslovanja i, što je mnogo važnije, početi razmišljati na način koji će ih sigurno voditi putem unapređenja kvaliteta proizvoda/usluga i većeg profita, ali i društveno odgovornog poslovanja.

Jedan od primjera vrhunski organizirane kompanije koja se već decenijama nalazi u vrhu najboljih kompanija u svijetu i predstavlja primjer („benchmark“) drugima je Toyota, japanska kompanija koja u svojim fabrikama automobila lociranim širom svijeta konstantno „podiže ljestvicu“ u proizvodnji, razvoju proizvoda i izvrsnosti procesa. Toyota je poznata u svijetu autoindustrije kao tvorac tzv. „Lean“ proizvodnje. Toyotin „Lean“ sistem proizvodnje je započeo globalnu revoluciju u proizvodnim, ali i uslužnim djelatnostima. Rezultat ovog načina poslovanja je izuzetna poslovna priča o uspjehu, pri čemu Toyota zarađuje više profita od bilo kojeg drugog proizvođača (automobila) i osvaja nagrade za poslovno liderstvo širom svijeta.

Od Toyote možete naučiti kako značajno povećati brzinu bilo kojeg poslovnog procesa, ugraditi kvalitet u sistem radnih mjesta, eliminirati ogromne troškove „skrivenog otpada“ i pretvo-

riti svakog zaposlenika u kontrolora kvaliteta.

Možda najbolje o poslovnoj filozofiji kompanije govori Toyotin interni dokument u kojem se navodi: *„Mi prihvatamo izazove sa duhom kreativnosti i hrabrošću da ostvarimo vlastite snove bez gubitka motivacije ili energije. Mi prilazimo našem poslu sa živošću i optimizmom i iskrenim uvjerenjem u vrijednost našeg doprinosa. Mi nastojimo da odlučujemo o svojoj sudbini. Mi djelujemo na način da se oslanjamo na sebe, vjerujući u naše vlastite sposobnosti. Mi prihvatamo odgovornost za svoje ponašanje kao i za održavanje i unapređenje vještina koje nam omogućavaju da proizvodimo dodanu vrijednost.“* (Taiichi Ohno)

U središtu Toyota proizvodnog sistema (Toyota Production System - TPS) je eliminiranje „otpada“, odnosno svih aktivnosti koje ne dodaju vrijednost na proizvod/ uslugu. Polazna tačka je zapravo ono šta želi kupac/klijent, odnosno preispitivanje proizvodnog procesa sa tačke gledišta kupca/klijenta, imajući

„Toyota je podjednako stanje svijesti kao i automobilska kompanija“

(USA Today)

u vidu interni (unutar organizacije) i eksterni (izvan organizacije) fokus. TPS prepoznaje 8 vrsta otpada koji se mogu identificirati ne samo u proizvodnji nego i u, npr., razvoju proizvoda, uredu i sl.

Vrste otpada su:

1. *Prekomjerna proizvodnja* - proizvodnja za koju ne postoji narudžba pa se osoblje nepotrebno angažira, povećavaju zalihe itransportni troškovi, a sve zbog prekomjernog inventara.
2. *Čekanje* - radnici služe samo da gledaju automatiziranu mašinu ili stoje oko mašine i čekaju slijedeći korak obrade, alat, materijal, mašinski dio ili se žale da nemaju posla zbog nedostataka materijala, kašnjenja u procesima, prekida rada opreme i sl.
3. *Suvišan transport* - nepotrebno pomjeranje materijala, opreme, proizvoda ili ljudi sa jednog mjesta na drugo; veže transportna sredstva i ostale resurse, a moguća su oštećenja materijala, opreme i proizvoda.
4. *Prekomjerna obrada ili pogrešna*

“Let the flow manage the process, not the managers administer the flow”

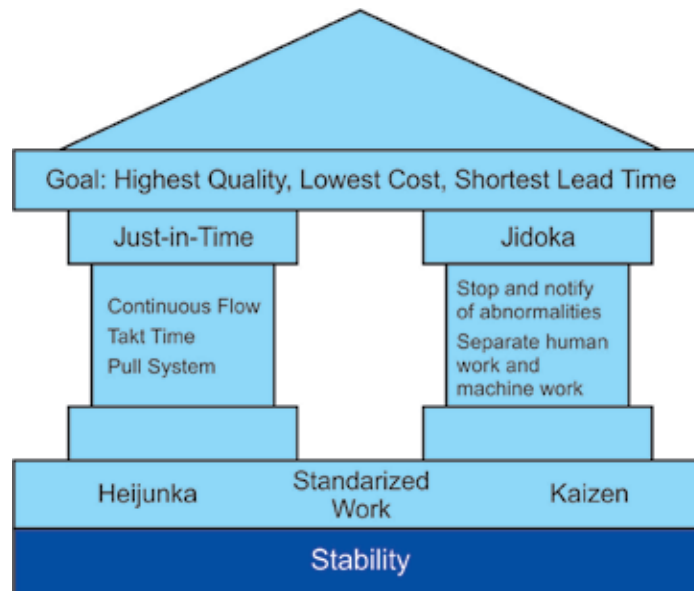
Taiichi Ohno, Toyota manager

obrada - preduzimanje nepotrebnih radnji za obradu dijelova; nedovoljna obrada zbog lošeg alata i dizajna proizvoda koja uzrokuje nepotrebno kretanje i oštećenja proizvoda. Otpad se također generira kada se proizvode proizvodi višeg kvaliteta nego što je neophodno.

5. *Prekomjeren inventar* - prekomjerne sirovine ili gotovi proizvodi koji uzrokuju duže vrijeme proizvodnje („Lead Time“), zastarijevanje, oštećenje robe, nepotreban transport i troškove skladištenja. Dodatni inventar sakriva probleme kao što su neravnomjerna proizvodnja, kasne isporuke dobavljača, oštećenja, zaostoji u radu mašina i sl.
6. *Suvišno kretanje* - kretanje radi dobijanja materijala, alata, sredstava, informacija i sl.
7. *Oštećenja/greške* - proizvodnja oštećenih dijelova ili prepravljane istih; trošak pronalazanja grešaka; greške u procesima, uključujući administrativne (npr. greška u narudžbenici, planu proizvodnje, radioničkom crtežu...).
8. *Neiskorištena kreativnost zaposlenih* - gubljenje vremena, ideja, vještina, poboljšanja i mogućnosti za učenje nedovoljnim angažiranjem ili slušanjem svojih zaposlenika.

Smatra se da je prekomjerna proizvodnja ključni otpad s obzirom na to da uzrokuje većinu drugih. U srcu TPS-a je tzv. „One-Piece Flow“ (radi se na „jednom komadu proizvoda“ koji prolazi kroz sve faze proizvodnje tako da u slučaju greške ili kvara staje cijela proizvodnja dok se uzrok kvara ili greške ne otkloni), umjesto masovne proizvodnje pri čemu se stvara nepotrebnii inventar, što otežava pronalazjenje greške i u konačnici ostavlja mogućnost velike količine škarta, oštećenja i sl. Pored toga, striktno se poštuje princip „Just in Time“ (JIT), odnosno isporuka proizvoda/usluge u tačno definirano vrijeme, niti prije niti kasnije. U tom smislu, potrebno je proizvoditi u skladu sa zahtjevima kupca. Idealan slučaj za „One-Piece Flow“ bi bio proizvesti jednu jedinicu proizvoda u vremenu tempom koji diktira kupac, odnosno koji odgovara zahtjevu kupca („Takt Time“).

Bitno je napomenuti da u centru ovog koncepta nije samo efikasna proizvodnja, odnosno eliminiranje otpada nego je neophodno voditi računa da se ne kreiraju stresne i nesigurne radne prakse. Taiichi Ohno je napisao:

Slika 1: Toyota proizvodni sistem - struktura

„Svaka metoda za skraćanje broja radnih sati da bi se smanjili troškovi mora, naravno, da se poduzima odlučno, ali nikada ne smijemo zaboraviti da je sigurnost temelj svih naših aktivnosti. Postoji vrijeme kada se aktivnosti poboljšanja ne smiju raditi na štetu sigurnosti. U takvim slučajevima, vraćamo se na početnu tačku i ponovo razmatramo svrhu predmetne operacije. Nikada nemojte biti zadovoljni sa „nečinjenjem“. Preispitujte i redefinirajte vaš cilj da biste postigli progres.“¹

Može se reći da JIT počiva na kontinuiranom toku proizvodnje („takt time“) i tzv. „Pull“ sistemu, odnosno proizvodnji koju inicira zahtjev kupca.

„Jidoka“ (inteligentna automatizacija) - učinite probleme vidljivim znači da se u svakom trenutku kada se uoči problem proizvodnja zaustavlja kako bi se isti što prije riješio i nastavila proizvodnja. Pored toga, potrebno je razdvojiti ljudski rad od rada mašina kako bi se problemi lakše rješavali.

Osim toga „Heijunka“ ukazuje na neophodnost da se proizvodnja učini ravnomjernom, a „Keizen“ označava kontinuirano poboljšanje koje se primjenjuje u cijeloj organizaciji na način da se razvija kultura kontinuiranog poboljšanja koja se snažno oslanja na standardizaciju procesa i radnih praksi (slika 1).

¹ Iz neobjavljenog internog Toyota dokumenta „High Quality with Safety: Kanban and Just-in-Time“, Taiichi Ohno

Toyotini principi upravljanja su obično organizirani u 4 široke kategorije, odnosno obično se govori o 4 kategorije: „Philosophy“, „Process“, „People and Partners“ i „Problem Solving“ (4P).

Dugoročna filozofija kompanije („Long-Term Philosophy“) podrazumijeva da se rukovodeće odluke donose na bazi dugoročne poslovne filozofije, čak i na štetu postizanja kratkoročnih finansijskih dobiti.

U tom smislu, neophodno je raditi, razvijati i usklađivati cijelu organizaciju prema zajedničkom cilju koji se ne fokusira samo na stjecanje profita. Ovaj način razmišljanja je osnova za sve ostale principe.

Izuzetno je važno da se stvara vrijednost za kupce, društvo i privredu što, u stvari, predstavlja polaznu tačku. Zato je potrebno provjeriti da svaka funkcija u kompaniji ima mogućnost da ovo postigne, odnosno daje rezultat u ovom pravcu.

Dakle, budite odgovorni i radite na način da se oslanjate na sebe i vjerujte u vlastite sposobnosti. Prihvatite odgovornost za svoje ponašanje i održavajte i poboljšavajte vještine koje vam omogućavaju da proizvedete dodanu vrijednost.

„Process“ podrazumijeva eliminiranje svih vrsta otpada, dakle tok procesa koji omogućava da se problemi lako uočavaju, korištenje „Pull“ sistema da bi se izbjegla prekomjerna proizvodnja, ravnomjeren raspored radnog opterećenja („Heijunka“), zaustavljanje proizvodnje kada se uoči problem sa kvalitetom

(„Jidoka“), standardiziranje zadataka za kontinuirano poboljšanje, korištenje vizuelne kontrole tako da problemi nisu sakriveni i korištenje samo pouzdane, potpuno ispitane tehnologije.

Nažalost, za većinu kompanija Lean transformacija se završi u ovoj fazi.

Jedan od ključnih principa u TPS-u je „kreiranje kontinuiranog toka procesa kako bi se problemi izbacili na površinu“, što znači da je potrebno redizajnirati radne procese kako bi se postigla visoka dodana vrijednost, odnosno kontinuiran tok. Težite da svedete na nulu vrijeme za bilo koji radni zadatak koji nije aktivan ili čeka nekoga da na njemu radi. Kreirajte tok u kome se materijali i informacije kreću brzo tako da povežu procese i ljude da se problemi mogu odmah uočiti.

Koristite „Pull“ sistem da biste izbjegli prekomjernu proizvodnju, što znači da saradnicima u toku proizvodnog procesa treba obezbijediti sve što žele, kada to žele i u količini koju žele. Dopunjavanje materijala koje inicira potrošnja je osnovni princip „Just-in-Time“. Minimizirajte skladišni inventar na način da pravite male količine svakog dijela/proizvoda i često dopunjavajte ono što je potrošeno. Reagirajte na dnevne promjene kupaca/korisnika usluga radije nego da se oslanjate na kompjuterske planove i sisteme da pratite beskoristan inventar.

Ravnomjerno rasporedite radno opterećenje („Heijunka“). Eliminiranje otpada je samo 1/3 jednačine da biste napravili Lean uspješnim. Eliminiranjem preopterećenja ljudi i opreme i neizbalansiranosti u proizvodnom planu je jednako važno za kompanije koje žele implementirati Lean principe. Kompanije često ovo ne razumiju. Dakle, radite na balansiranju radnog opterećenja u svim proizvodnim ili uslužnim procesima.

Izgradite kulturu zaustavljanja procesa/proizvodnje kako bi se riješili uočeni problemi da bi dobili pravi kvalitet iz pravog puta. Obezbijedite kvalitet za kupca. Potrebno je koristiti sve dostupne moderne metode za osiguranje kvaliteta. Ugradite u svoju opremu sposobnost da detektira probleme i da se (odmah) zaustavlja. Razvijte vizuelni sistem koji bi upozorio tim ili vođe projekta da mašina ili proces treba pomoć. Mašine sa ljudskom inteligencijom („Jidoka“) su osnova za „ugrađivanje“ kvaliteta u proizvod ili uslugu. Ugradite u svo-

ju organizaciju sisteme podrške koji brzo rješavaju probleme i obezbijedite kontramjere. Ugradite u vašu kulturu filozofiju zaustavljanja ili usporavanja da biste dobili kvalitet odmah prvi put kako biste unaprijedili produktivnost u dugoročnom smislu.

Standardizirani zadaci su osnova kontinuiranog poboljšanja i ovlašćivanja zaposlenih. Koristite stabilne i ponovljive metode svugdje kako biste održali predvidljivost, odgovarajući vremenski okvir i redovne izlaze iz vaših procesa i usvojite akumulirano znanje putem standardizacije trenutnih najboljih praksi. Poboljšavajte trenutne standarde i to uključite u novi standard tako da, kada jedna osoba napusti kompaniju, možete prenijeti znanje drugoj osobi.

Koristite vizuelne kontrole tako da problemi nisu sakriveni, odnosno koristite jednostavne vizuelne indikatore da pomognete ljudima da odmah odrede da li su oni u standardnim uvjetima ili odstupaju od njih. Izbjegavajte koristiti kompjuterski ekran kada odvrća pažnju radnika od radnog mjesta. Dizajnirajte jednostavne vizuelne sisteme na mjestu gdje se obavlja posao da podržite „Flow“ i „Pull“. Skratite vaše izvještaje na jedan list papira kad god je to moguće, čak i za vaše najvažnije finansijske odluke.

Koristite samo pouzdane, u cijelosti ispitane tehnologije koje služe vašim ljudima i procesima. Koristite tehnologije da podrže ljude, a ne da ih zamjene. Najčešće je najbolje razraditi proces manuelno prije dodavanja tehnologije da ga podrži. Nova tehnologija je često nepouzdana i teško se standardizira te zbog toga ugrožava „Flow“. Dokazan proces koji funkcioniра, uopćeno govoreći, ima prednost nad novom i ne-

ispitanom tehnologijom. Provedite realna ispitivanja prije uvođenja nove tehnologije u poslovne procese, proizvodne sisteme ili proizvode. Odbijte ili modificirajte tehnologije koje su u konfliktu sa vašom kulturom ili koje mogu poremetiti stabilnost, pouzdanost ili predvidljivost. U svakom slučaju, ohrabrite svoje ljude da razmotre nove tehnologije kada razmatraju nove pristupe poslu. Brzo implementirajte cjelovito razmotrenu tehnologiju ako se dokazala u probama i ako može poboljšati tok procesa.

S obzirom na ograničen prostor za pisanje ovog tematskog članka, u jednom od narednih brojeva Infokoma govorit ćemo o ostalim principima na kojima počiva TPS, odnosno o potrebi da se razvijaju lideri koji žive poslovnu filozofiju kompanije, poštivanju i pružanju podrške dobavljačima, kao i o kontinuiranom organizacijskom učenju, odnosno tome kako transformirati preduzeće u „učecu“ organizaciju.

Svi ovi principi čine cjelinu i samo kada su svi na svom mjestu, sistemi poput TPS/„Lean“ proizvodnje mogu funkcionirati i dati izvrsne poslovne rezultate. Kada bismo pokušali izdvojiti nekoliko riječi koje najbolje opisuju TPS i „Lean Production“, to bi vjerovatno bile dugoročna vizija, jednostavnost, istrajnost i ulaganje u najvrjedniji resurs svake organizacije - ljude.

Pripremio:
mr. sci. Senad Hromić ■

Category Management

Mjerljivi benefiti za kompaniju implementacijom Category Managementa (CM) bit će: povećanje profitabilnosti, smanjenje troškova, povećanje prihoda, povećanje efikasnosti, kvalitetnije upravljanje ljudskim resursima, efikasnije upravljanje maržama, kvalitetnije upravljanje cijenama itd.

Category Management je poslovni proces u kojem kompanije, u saradnji sa partnerima dobavljačima, rade na stvaranju veće vrijednosti za kupca, koji je u središtu pažnje, uz istovremeno poboljšanje poslovnih rezultata.

Početak 1990-ih svi koji su se bavili Category Managementom bili su orijentirani isključivo na razumijevanje brojčanih podataka o artiklima i njihovom kretanju u kategoriji. Krajem 1990. proizvođači počinju pružati trgovcima podatke o artiklima koji su većim dijelom posvećeni ponašanju kupaca.

Novo razdoblje u Category Managementu postaje više orijentirano na ponašanje potrošača (consumer centric), a manje na proizvode (product-centric):

- kroz segmentiranje i targetiranje (ciljanje) kupaca kako bi se postiglo to da pravi proizvodi budu na pravom mjestu na polici za prave kupce u pravim prodavaonicama
- kroz klustere prodavaonica prema prodajnom potencijalu brandova i kategorija
- kroz istraživanje potencijala između ostvarene i potencijalne prodaje u kategoriji
- kroz marketing plan za svaku skupinu potrošača

„Ako ne postoji fair share udjela kategorije u odnosu na vrijednost na tržištu možda se radi o nerazumijevanju potrošača i njihovih kategorija.”

Vizija Category Managementa:

Predviđanje i zadovoljavanje potreba potrošača:

- kroz optimizaciju asortimana, cijena, prostora i promocija
- u isto vrijeme maksimiziranje profitabilnosti proizvoda i prostora

Ciljevi Category Managementa:

- provođenje strategije kompanije/strategije formata

- orijentacija na kupca
- učinkovito upravljanje prodavaonicom
- prijedlog vrijednosti:
- ugodno iskustvo kupovine
- kvalitetni proizvodi i prihvatljive cijene
- povećavanje učestalosti kupovine i košarice
- iznadprosječni rezultati u ključnim kategorijama
- povećati produktivnost prostora
- standardiziranje layouta prodavaonica (unutar formata)

ASK Consulting

ASK Consulting d. o. o. u svom portfoliju nudi razne usluge poslovnog savjetovanja, odnosno optimizaciju u upravljanju i unapređenju poslovnih procesa u kompanijama, kao što su:

- uspostavljanje učinkovitije i efikasnije organizacione strukture,
- upravljanje finansijskim rezultatom (finansijskim i nefinansijskim ciljevima),
- unapređenje upravljanja učinkovitošću menadžera i zaposlenika (ocjena radnog učinka, sustav nagrađivanja, edukacija),
- unapređenje upravljanja prodajom,
- kvalitetnije upravljanje troškovima,
- učinkovitije upravljanje dobavljačima (nabavkom) i logistikom,
- upravljanje projektima,
- kvalitetno upravljanje kreditnim aranžmanima,
- upravljanje obvezama i potraživanjima,
- digitalni marketing kao kanal promocije i prodaje,
- uspostava i unapređenje loyalty programa,
- upravljanje kompetencijama,
- komunikacija i izvještavanje, a sve sa ciljem ostvarenja bolje profitabilnosti, veće efikasnosti i zadovoljstva klijenata i zaposlenika.

- ojačati kupovnu moć i učinkovitost kroz harmonizaciju asortimana (manje SKU-a)
- rad u strukturiranim, standardiziranim i učinkovitim procedurama

Uloge kategorija u Category Managementu:

- Destinacija: 5-10% ukupnog broja kategorija u portfoliju. Cilj: biti ciljano mjesto kupovine svakom potrošaču, su-

djelovati u stvaranju imidža kompanije kao mjesta najbolje kupovine konzistentne, superiorne dodatne vrijednosti za kupca.

- Preferirana: 55% ukupnog broja kategorija u portfoliju. Cilj: biti jedno od ciljanih mjesta kupovine kategorije i pomoći kompaniji da razvije svoju prodaju donoseći konzistentno, konkurentnu ciljanu vrijednost.

- Convenience: 20% ukupnog broja

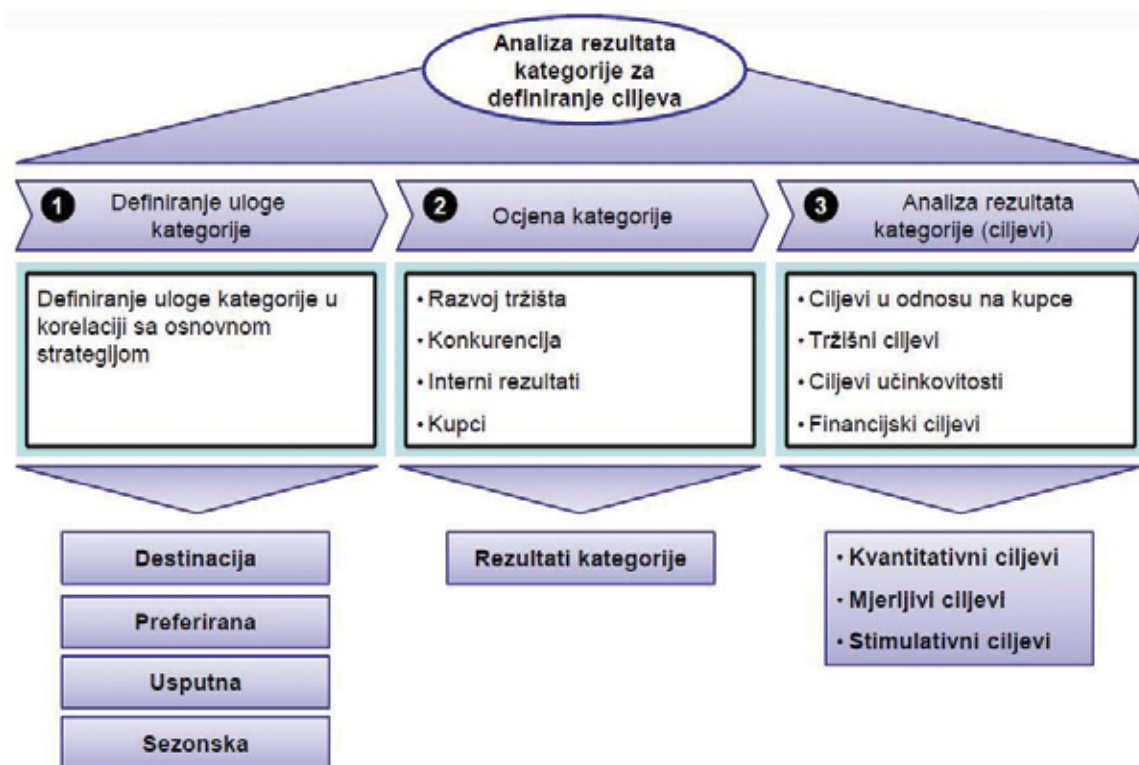
kategorija u portfoliju. Cilj: biti pružatelj usluge i pomoći kompaniji da ojača punu uslugu i asortiman, pružajući izvrsnu vrijednost za novac.

- Sezona/Povremeno: 15-20% ukupnog broja kategorija u portfoliju. Cilj: biti bitan pružatelj usluge, pomoći ojačati kompaniju kao mjesto izbora, pružati konkurentnu vrijednost za novac.

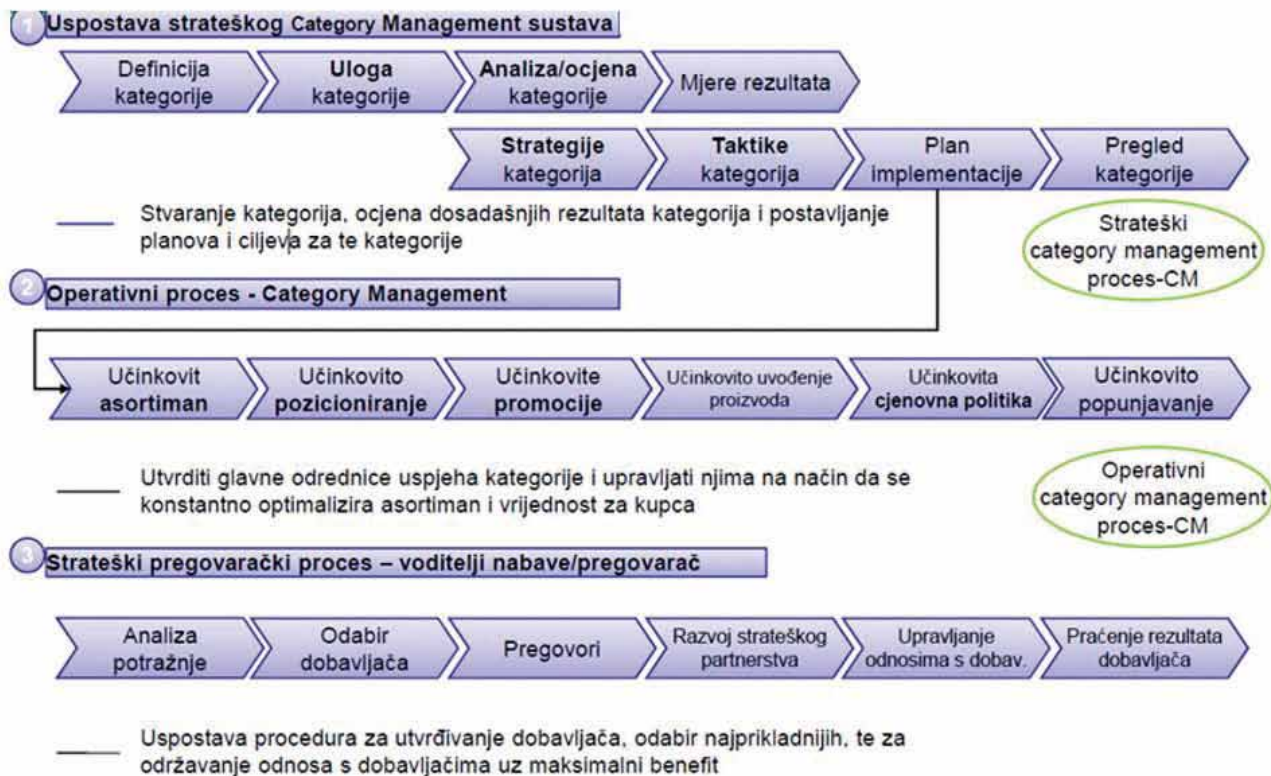
Ključne strategije kategorija u Category managementu:

- Promet: kategorije kojim je strategija privlačenje kupaca da kupuju u što većoj količini.
- Transakcija: kategorije kojim je strategija povećanje vrijednosti korpe samog kupca.
- Profit: kategorije kojim je strategija povećanje marže i profita.
- Odbrana: kategorije kojim je strategija odbrana tržišnog udjela i volumena. Otežati konkurenciji ostvarivanje destinacijske uloge na toj kategoriji.
- Oprez: kategorije kojim je strategija unaprijediti imidž i graditi „customer awareness“.
- Cash flow: kategorije kojim je strategija poboljšati cash flow (najviše determinirani od strane dobavljača i dogovorenih rokova plaćanja).

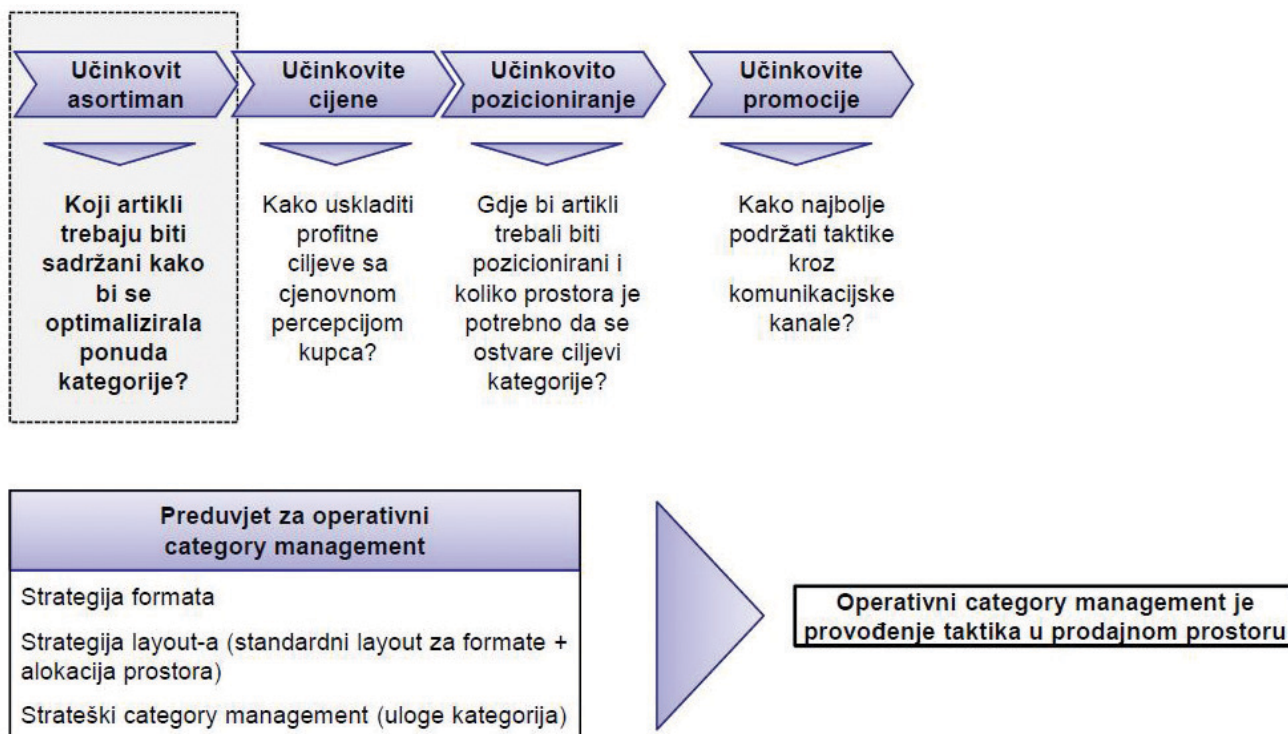
Proces implementacije Category Managementa (definiranje ciljeva)

Proces provedbe cjelokupnog procesa Category Managementa

Operativni procesi Category Managementa

Benefiti Category Managementa su: kvalitetniji asortiman kroz optimizaciju, bolje upravljanje asortimanom kroz strukturiran pristup kategorizaciji, bolja iskorištenost potencijala kompa-

nije kroz formiranje strategije, uloga, taktika i ciljeva, bolji uvjeti od dobavljača, prilagođavanje cijena sa konkurencijom, uvid u tržište kroz dubinsku analizu, bolja cjenovna konkurentnost i

bolje upravljanje promocijama.

Tekst pripremio
Dr. sc. Suad Mahmić
ASK Consulting d. o. o.

Bez čega najbrže ostanete na skladištu (I dio)

Kažu da je prostor stvar bez koje najbrže ostanete na skladištu. Prostor je glavni resurs skladišta i otuda i njegovo ime. Iz mojeg iskustva, rijetke su takozvane green-field investicije koje grade skladišta od nule i imaju priliku sve napraviti kako treba. Pa ipak, i tada se znaju raditi *gluposti* jer većina investitora misli da je skladište jednostavno za projektirati: napravite četiri zida i ulaz.

Ovdje ćemo nešto reći o tome koji sve dijelovi skladišta moraju biti predviđeni kako bi skladište zadovoljilo svoju modernu funkciju i bilo efikasno i produktivno.

Ured

Najčešće, ured je dio skladišta koji se radi posljednji i obično se odredi neki ćošak koji na kraju ostane prazan ili bude na mjestu koje je puno bolje za manipulaciju ili nešto korisnije. Zato ured u kojem skladištari dobivaju naloge i gdje se održavaju kratki sastanci mora biti dostupan, ali ne na mjestu koje smeta ili sužava prostor za odlaganje ili izlaz, odnosno ulaz robe.

Moj je prijedlog da se ovaj dio predviđa i projektira unaprijed i da to bude mjesto u skladištu koje se naslanja na neki vanjski zid kako bi bilo moguće ući u ured i sa vanjske strane skladišta. To bi, po mogućnosti, bilo malo povišeno mjesto (ispod se može držati neka roba) sa pogledom na samo skladište i njegove operacije.

Mjesto za vozače

U mnogim skladištima sam vidio kako vozači lutaju uokolo, što je u suprotnosti sa sigurnosnim i svim pravilima koje možete zamisliti. Kao prvo, skladište je prepuno transportne opreme i viličara koje mogu ozlijediti neovlaštenu osobu koja tu ne bi smjela biti. Kao drugo, teško je kontrolirati takve osobe i može doći do krađa ili oštećenja robe. I kao treće, takve osobe smetaju skladištarima i oni su zbog toga manje produktivni.

Obično se to pravda činjenicom da je vani hladno a ljudi nemaju gdje biti ili da se radi o poznatim ljudima koji tu već dugo rade i kojima se vjeruje. Međutim, skladište je opasno mjesto i u njega mogu imati pristup samo oni koji tamo rade i koji su propisno odjeveni. Mjesto za vozače je zato važna stavka o kojoj moramo voditi računa od samog

početka gradnje skladišta. Može se pozicionirati pored ili unutar ureda, s tim da bude odvojen od zaposlenika, grijan i, po mogućnosti, s aparatom za kavu ili vodu.

Mjesto za punjenje baterija za viličare

Skladišta danas ne mogu funkcionirati bez viličara koji pak sve više koriste električni pogon zbog manjeg zagađenja i potrošnje energije. Isto tako, moderna skladišta rade u dvije pa i tri smjene i potrebno je da imaju zamjenske baterije koje su uvijek na punjenju. Međutim, ponekad se zbog slabog projektiranja mjesto za punjenje baterija nađe na najatraktivnijem mjestu gdje se roba odlaze za otpremu ili se komisionira i sl. To se može dogoditi iz dva razloga. Prvo, jer

se nekome to mjesto činilo zgodno u vrijeme kada se o tome odlučivalo i nije se previše razmišljalo o posljedicama koje će to imati na skladišne operacije. Drugo, tu su se nalazile glavne instalacije za struju pa je bilo „logično” da se tu postavi mjesto za punjenje baterija.

Skladište je kao stan ili apartman u kojem treba staviti svaku stvar na svoje mjesto kako bi služilo svojoj svrsi. Moj prijedlog je, stoga, da se stanica za punjenje pozicionira na mjesto na kojem će najmanje smetati osnovnim operacijama u skladištu (prolazi, manipulacija i komisioniranje) pa, ako je potrebno treba instalacije premjestiti do takvog mjesta.

Kada govorimo o pozicioniranju glavnih dijelova skladišta kao što je prostor za prijem i odlaganje, komisio-nirnica, prostor za izdavanje, pakirnica itd., onda moramo voditi računa da ti dijelovi imaju neki funkcionalni slijed. To znači da dijelovi skladišta koji neposredno slijede moraju biti blizu dijelova koji su prethodili aktivnosti koja se obavlja na tom mjestu. Dakle, proces je taj koji je glavni kriterij za odluku o pozicioniranju dijelova skladišta.

Prostor za spremanje

Prostor za odlaganje i spremanje robe je središnje mjesto u tradicionalnom skladištu a kapacitet skladišta se defini- ra prema veličini prostora za spremanje robe. Ovaj prostor se može sastojati od nekoliko različitih zona, kao što su:

- regalno skladište za odlaganje čitavih paleta,
- automatizirano visoko regalno skladište koje je dostupno samo

robotima,

- polično skladište koje se sastoji od polica,

- zona načetih paleta - neka skladišta imaju posebno zonu načetih paleta s koje se komisionira,

- zona s temperaturnim režimima - takvih zona može biti nekoliko jer različita roba ima različite temperaturne zahtjeve,

- zona sa carinskim nadzorom - zona na kojoj se nalazi roba za koju još nisu plaćene carinske ili porezne pristojbe.

Važna stvar kod skladišta je da je ovaj prostor iskorišten kvalitetno i u najvećoj mogućoj mjeri. Kada govorimo o iskoristivosti skladišta, ono se posmatra u tri dimenzije pa je bitno da se visina skladišta iskoristi što je najbolje moguće. Iz tog razloga se preporuča da se regali podignu koliko god to visina skladišta dopušta i da se police postave na nekoliko razina ili galerija. Isto tako, prostor iznad dokova i ulazno-izlaznih platformi treba također biti iskorišten. Vrijedi pravilo da je optimalna iskoristivost skladišta na 80-90%, ali ne preko toga jer se nakon toga počinju javljati zastoji i teškoće u manipulaciji koji smanjuju efikasnost skladišta.

Prostor za manipulaciju

Prostor za manipulaciju robe se sastoji od nekoliko dijelova:

- prolazi i transportni putovi
- prostor za komisioniranje
- cross-docking zona

Prolazi i transportni putovi - Zašto kada govorimo o prostoru za manipulaciju započinjemo od prolaza i tran-

sportnih putova? Već sam bezbroj puta naglasio da usprkos tome što nam riječ skladište, tradicija ili logika kaže - osnovna funkcija modernog skladišta nije skladištenje robe nego efikasan izlaz i isporuka robe. U tom smislu, prolazi i transportni putovi kroz skladište i u skladištu su krvotok skladišta i oni moraju biti dovoljno prohodni i široki za prolaz, mimoilaženje i odlaganje, odnosno izuzimanje robe. Prolazi imaju istu funkciju kao i ceste u gradu - moraju omogućiti nesmetani promet. Isto tako, kod prometovanja po skladištu moraju postojati određena pravila pa se tako mora znati da li je neki prolaz jednosmjernan ili dvosmjernan i da li se kreće uvijek sa jednog kraja i završava na drugom kraju skladišta. Mora postojati pravilo koji tip viličara ide u koji dio skladišta i po kojoj ruti.

Kod dizajniranja skladišta, kao i kod projektiranja kuće ili stana, treba voditi računa da prolazi budu poveznice a ne svrha sama za sebe jer oni ne daju vrijednost skladištu. Također, treba paziti da nema previše presijecanja putova, odnosno mjesta na kojima se križaju udaljeni dijelovi skladišta i da, ako se već moraju križati, to nije s velikom frekvencijom. Već smo spomenuli da dijelove skladišta treba slagati tako da slijede proces te da nema prevelikog prometa sa jednog dijela skladišta na drugo. Naprimjer, treba izbjegavati situacije da se regalno skladište s kojega se istovremeno komisionira roba mora prevoziti preko cijelog skladišta na konsolidaciju na drugi dio skladišta i pritom prijeći preko svih izlaznih dokova koji mogu biti zatrpani složenom robom za izlaz. Ako je to slučaj, onda treba predvidjeti dovoljno širok transportni put na kojem se mogu dva viličara nesmetano mimoći.

U sljedećem nastavku ćemo opisati ostale dijelove skladišta i dati preporuke i savjete kako dizajnirati prostor u skladištu.

Antonio Zrilić
LOGIKO CONSULTING

*Autor je osnivač kompanije **Logiko Consulting** te stručnjak za dizajniranje i projektiranje procesa i layouta skladišta, distributivnih centara i proizvodnih pogona. Za više informacija i dogovor oko eventualnih savjeta, konzaltinga ili edukacije i coachinga slobodno kontaktirajte na +385 1 6602 557 ili info@logiko.hr*

Značaj standarda zanimanja za privredne subjekte

Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, u saradnji sa Agencijom za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Bosne i Hercegovine (APOSO), organizirala je seminar na temu "Značaj standarda zanimanja za privredne subjekte"

Pređavači na seminaru, održanom 24. 5. 2019. godine u prostorijama Komore u Sarajevu, bili su dr. Siniša Gatarić, zamjenik direktora i rukovodilac PJ Banja Luka, i Dušan Sarajlić, šef Odsjeka za VET i LLL Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH.

Dr. Siniša Gatarić je prisutnim predstavio rad APOSO-a te istakao važnost institucionalne saradnje Agencije, komorskog sistema BiH i obrazovnih institucija, s ciljem davanja doprinosa kako bi nastavni planovi i programi bili u skladu sa potrebama tržišta rada. Istakao je da je vidljiv problem velike praznine u kvalitetu obrazovanja pa je organiziranje ovakvih seminara od izuzetne važnosti kako za privredu tako i za obrazovni sistem.

„Bitno je definisati pravi ishod učenja koji je u skladu sa potrebama tržišta rada, imajući u vidu da tržište rada utiče na kreiranje standarda zanimanja, a oni pak na izradu standarda kvalifikacija i nastavne planove i programe“, kazao je Gatarić i dodao da je institucionalna saradnja veoma dobra ali da je treba unapređivati. S tim u vezi, najavio je potpisivanje Sporazuma o saradnji između APOSO-a i VTKBiH.

U ime Vanjskotrgovinske komore BiH, prisutnim se obratila dr. sci. Elma Kovačević-Bajtal, direktorica Sektora za edukaciju, koja je kazala da je Bosna i Hercegovina u periodu velikih i svakodnevnih promjena koje, pored ostalog, obilježava reforma obrazovanja ali i nove poslovne okolnosti, kao što su ubrzan razvoj tehnologije, digitalizacija ali „nažalost, i ogroman odliv radne

snage. Upravo zato, kako je rekla, izuzetno je važan aktivni rad svih učesnika na povezivanju politike obrazovanja sa politikom zapošljavanja. Jedan do načina tog usklađivanja je i rad na pripremi standarda zanimanja, u čijoj pripremi učestvuje više aktera. Pored poslovnih asocijacija, kao što su komore, škole i ministarstva, bitni akteri su i predstavnici preduzeća.

„Prije svega, važno je razumjeti potrebe tržišta rada i, u skladu s tim, tokom pripreme kvalifikacija staviti naglasak na zadovoljavanje novonastalih potreba poslodavaca shodno tekućim tržišnim promjenama. Konkretno, razvoj tehnologije određene privredne grane treba uzimati u razmatranje pri analizi potreba za radnicima u proizvodnom procesu, ali imati na umu i činjenicu porasta potreba za stručnjacima za informacijske tehnologije. Da bi strukovno obrazovanje i kvalifikacije bile u skladu sa promjenama na tržištu rada, potrebno je redovno ažurirati standarde zanimanja. Tim prije što nam iskustva drugih govore da nije lako doći do mišljenja poslodavaca kao važnog inputa za osmišljavanje tih standarda“, kazala je Kovačević-Bajtal i istakla da je Komora kroz svoje svakodnevne aktivnosti u stalnom kontaktu sa svojim članicama, imajući u vidu koliko je važno njihovo učešće u ovoj oblasti jer su konsultacije s poslodavcima ključni input standardizacije zanimanja.

Dušan Sarajlić, šef Odsjeka za VET i LLL APOSO-a, održao je predavanje na temu „Razvoj standarda zanimanja“.

„Tehnološki, privredni, društveni i ekonomski razvoj traže: kvalifikovanu

i kompetentnu radnu snagu sa relevantnim znanjima i vještinama, razvoj novih ili reviziju postojećih zanimanja i neposredniju saradnju/povezanost svijeta rada i obrazovanja“, kazao je Sarajlić. Također je polaznicima seminara omogućio uvid u Teorijski model za VET kurikulum orijentisan na ishode učenja; Diferencirani pristup razvoju kurikuluma; Proces razvoja kurikuluma za IVET (SSO), zanimanja kvalifikacije; Polazne osnove za razvoj kvalifikacija/programa obuke/kurikuluma u SSO BiH i Aktivnosti VET Odsjeka Agencije u vezi sa razvojem standarda zanimanja.

Na seminaru je istaknuto da se standardima zanimanja identificiraju i opisuju dužnosti i aktivnosti potrebne za obavljanje poslovnih aktivnosti, odnosno određuju znanja, vještine ili kompetencije neophodne za izvršavanje poslovnih zadataka i obaveza.

Pored toga, naglašeno je da je razvijeni standard zanimanja, odnosno „popis stručnih kompetencija“ preduslov za razvoj kvalifikacija, odnosno zahtijevanih ishoda učenja i osnova za razvoj nastavnih planova i programa, te programa obuke kako bi se osigurali adekvatni kadrovi na tržištu rada.

Seminaru su prisustvovali predstavnici privatnog sektora, javnog sektora i organizacija za podršku biznisu.

Ftalati u igračkama i proizvodima za djecu

Šta su ftalati?

Ftalati (organski kemijski spojevi, esteri ftalate kiseline i alifatskih alkohola) su skupina kemikalija koje se uglavnom koriste kao plastifikatori, tj. tvari dodane u plastiku kako bi povećale njihovu fleksibilnost, izdržljivost i dugovječnost. Koriste se prvenstveno za omekšavanje polivinil klorida (PVC), a prisutni su u stotinama potrošačkih proizvoda, kao što su:

- kozmetika i proizvodi za osobnu njegu, uključujući parfeme, lak za kosu, sapun, šampon, lak za nokte

- proizvodi za široku potrošnju, uključujući igračke, tuš zavjese, ambalažu za hranu, plastičnu foliju, podove, namještaj

- ostali proizvodi za kućanstvo, uključujući deterdžente, ljepila, maziva, otapala, insekticide

- medicinska oprema, npr. vrećice za krv i intravenozne tekućine, kateteri, cijevi

Brojni su načini izloženosti ftalati-ma. Ftalati mogu biti: udahnuti (disanje u zraku koji je kontaminiran ftalati-ma), ingestirani (jedući i pijujući hranu koja je omotana ili pohranjena u posudama koje sadrže ftalate) ili apsorbirani (npr. primjer putem kozmetike). Djeca mogu ftalate unijeti u organizam putem igračka koje često stavljaju u usta.

Ftalati su povezani s različitim zdravstvenim problemima. Pojedini ftalati mogu izazvati alergije, štetno djelovati na plod i plodnost te remetiti rad hormonskog sustava.

Koji su ftalati zabranjeni?

Prema Odluci o ograničavanju stavljanja na tržište igračka i proizvoda za djecu koji sadrže ftalate („Službeni glasnik BiH”, broj 04/10), zabranjena je upotreba šest ftalata. U igračkama i proizvodima za djecu zabranjeni su:

- di-(2-etilheksil) ftalat (DEHP)
- dibutil ftalat (DBP)
- benzil butil ftalat (BBP)

U igračkama i proizvodima za djecu koje djeca mogu staviti u usta zabranjeni su:

- diisononil ftalat (DINP)
- diizodecil ftalat (DIDP)
- di-n-oktil ftalat (DNOP)

Navedeni ftalati se ne smiju upotrebljavati kao supstance ili sastavni dijelovi preparata, u koncentracijama većim od 0,1% mase plastificiranog materijala.

Stanje na tržištu Bosne i Hercegovine

Budući da je niz studija ukazalo na toksična svojstva ftalata i moguće štetne posljedice po zdravlje djece, Agencija za nadzor nad tržištem, u suradnji s nadležnim inspekcijama entiteta i Brčko distrikta, kontinuirano provodi aktivnosti nadzora igračka na sadržaj ftalata. Za sedam godina (2010., 2011., 2012. te za razdoblje od 2015. do 2018.) su uzeta s tržišta Bosne i Hercegovine i laboratorijski analizirana na sadržaj ftalata 204 uzorka dječjih igračka i proizvoda za djecu izrađenih od plastične mase. Od ukupno 204 analizirana uzorka, njih 109 (53,43%) je ocijenjeno nesukladno. Najveći postotak nesukladnih uzoraka utvrđen je 2015. godine (71%), slijedi 2016. godina kada je utvrđeno da 61% ispitanih dječjih igračka sadrži ftalate u količini većoj od dozvoljene. U 2018. godini je izvršena kontrola 25 modela igračka, od kojih je 10 (40%) sadržavalo nedozvoljene ftalate te je s tržišta BiH u ovoj godini povučeno i uništeno 1.153 komada igračka i proizvoda za djecu. Ukupno, za sedam godina s tržišta BiH je povučeno i uništeno 17.626 komada igračka i proizvoda za djecu. Dobiveni rezultati najbolje ilustriraju važnost kontrole prisutnosti ftalata u dječjim

igračkama te će Agencija za nadzor nad tržištem Bosne i Hercegovine i dalje nastaviti provoditi ove aktivnosti u cilju zaštite zdravlja i sigurnosti djece.

Zakonodavstvo EU

Korištenje ftalata DEHP, DBP i BBP te DINP, DIDP i DNOP u igračkama i proizvodima za djecu ograničeno je unosom 51. i 52. u Pravitku XVII. Uredbe (EZ) br. 1907/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 18. prosinca 2006. o registraciji, evaluaciji, autorizaciji i ograničavanju kemikalija (REACH).

Također, Europska komisija je, u cilju poboljšanja zaštite potrošača od otrovnih tvari, u srpnju 2018. poduzela mjere za ograničavanje stavljanja na tržište proizvoda koji sadrže četiri ftalata: DEHP, DBP, BBP i DIBP. Prema predloženom ograničenju, ova četiri ftalata, pojedinačno ili u bilo kojoj kombinaciji, ne smiju biti prisutni u predmetima koje koriste potrošači ili su namijenjeni za upotrebu u zatvorenom prostoru, u koncentraciji jednakoj ili većoj od 0,1% mase bilo kojeg plastificiranog materijala. Europski parlament i Vijeće imaju tri mjeseca da razmotre ovu mjeru prije nego što je Komisija usvoji. Ograničenje će tada biti objavljeno u Službenom listu Europske unije i primjenjivat će se 18 mjeseci nakon stupanja na snagu za proizvode proizvedene kako unutar tako i izvan EU.

Budući da se do sada zabrana/ograničenje spomenutih ftalata odnosila samo na igračke i proizvode za djecu, ova odluka Europske komisije trebala bi pridonijeti boljoj zaštiti potrošača.

Lidija Lovrić, dipl. ing. kem.

*Stručni savjetnik
Agencija za nadzor nad tržištem BiH*

vitinka

Kompanija Vitinka je najveći proizvođač mineralne izvorske vode i osvježavajućih bezalkoholnih napitaka u zemlji. Savremeni proizvodni pogoni, visoki standardi kvaliteta i društveno odgovorno poslovanje donijeli su ovoj kompaniji epitet jedne od najuspješnijih bh. kompanija koja, poslije domaćeg, nastavlja da osvaja i tržišta zemalja u regionu.

Snažan domaći brend

Poslovna priča preduzeća koje danas broji preko 200 zaposlenih počela je, sada već daleke, 1974. godine i uspješno traje i danas, a svi pokazatelji govore kako ono ima veoma izvjesnu budućnost. Te godine u Kozluku kod Zvornika, otvorena je današnja fabrika mineralne vode i bezalkoholnih pića, a pored mineralne vode, koja je u vrijeme osnivanja fabrike bila jedini proizvod, danas se u fabrici u Kozluku proizvodi i puni više različitih gaziranih osvježavajućih bezalkoholnih pića.

Pored fabrike u Kozluku, gdje je i sjedište kompanije, Vitinka svoj proizvodni pogon ima i u Raševu, gdje se vrši flaširanje negazirane, prirodne izvorske vode Vivie u onom obliku i stanju u kome je izašla ispod kamena, ne remeteći balans sastojaka u njoj.

U svom portfoliju Vitinka danas ima osam brendova koje je dugo i pažljivo gradila na osnovu vrhunskog kvaliteta, modernog dizajna i kreativne komunikacije. Snagu brendova potvrđuju brojne nagrade i priznanja osvojena na domaćim i regionalnim sajmovi-

ma, priznanja nezavisnih istraživačkih agencija, ali i dugogodišnja vjernost kupaca. Vitinkini proizvodi postali su neizostavni dio svake porodice, svakog domaćinstva.

Stalne inovacije i investicije - imperativ u poslovanju

Put do današnje tržišne pozicije nije bio lak već pun izazova. Od 2013. godine, kada je za generalnog direktora imenovan Todor Panić, kompanija Vitinka doživjela je niz transformacija kako u organizacionom tako i u proizvodnom smislu. Postavljanjem visokih standarda kao prioriteta u poslovanju, stalnim investiranjem u razvoj i neumoljivom kontrolom kvaliteta, Vitinka je danas to što jeste.

Osluškujući potrebe tržišta, Vitinka

konstantno radi na razvoju novih proizvoda, širenju proizvodnih linija, ali i redizajnu i modernizaciji njihovog izgleda. Svojevrсна prekretnica na Vitinkinom putu do današnje pozicije jeste 2014. godina kada je urađen kompletan redizajn ambalaže. Svi dotadašnji brendovi dobili su potpuno novi vizuelni identitet.

Originalna boca i jedinstvena estetika novih etiketa predstavljale su snažan korak naprijed koji je dodatno istaknuo već poznati vrhunski kvalitet proizvoda. Zahvaljujući tome, Vitinkini proizvodi su danas izuzetno prepoznatljivi i konkurentni na tržištu.

U junu ove godine, u fabrici Vivie u Raševu kod Zvornika, svečano je obilježeno puštanje u rad novog pogona koji je opremljen najmodernijom tehnologijom i pratećim sadržajem koji u potpunosti odgovara standardima EU. Ovo

je jedna od najvećih i najznačajnijih investicija kojom je skoro udvostručen kapacitet proizvodne linije ove fabrike.

Nagrade i priznanja - potvrda kvaliteta

Svi proizvodi kompanije Vitinka su nosioci brojnih nagrada koje potvrđuju kvalitet proizvoda.

Na nedavno održanom

Međunarodnom sajmu poljoprivrede u Novom Sadu, Vitinka je četvrti put zaredom proglašena apsolutnim pobjednikom. Naime, Vitinka je osvojila Veliki šampionski pehar za vrhunski kvalitet svojih proizvoda za 2019. godinu, a zlatnim peharima posebno su nagrađeni brendovi Vivia, Vita Bijelo voće, Nara i Exotic Kruška.

Ovo su samo neke od nagrada i priznanja koje je Vitinka osvojila u proteklom periodu. Sve ove nagrade su

potvrda kvaliteta, ali i obaveza i motivacija za kompaniju da isto tako nastavi i u budućnosti, uz snažna unapređenja i razvoj poslovanja.

Za Vitinku je ovo važna godina u koju je ušla izuzetno snažno. Od kraja prošle godine do danas lansirano je pet novih proizvoda - Vita Bijelo voće, Vivia Run and more, Exotic Dunja Smokva, Ričard the Rooster Eukaliptus i Ričard the Rooster Guarana - a u najavi je još mnogo noviteta do kraja godine.

Odgovornost prema zajednici

Odgovornost i briga prema zajednici i sredini u kojoj posluje su jedan od glavnih zadataka kompanije Vitinka. Samo u toku protekle godine, Vitinka je podržala preko 400 različitih događaja širom Bosne i Hercegovine. U pitanju su brojne sportske, kulturne, zabavne i humanitarne manifestacije. Vitinka i samostalno inicira i realizuje različite akcije koje za cilj imaju podršku porodice, razvoju djece i očuvanju životne sredine.

VANJSKOTRGOVINSKA KOMORA BOSNE I HERCEGOVINE
СПОЉНОТРГОВИНСКА КОМОРА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
FOREIGN TRADE CHAMBER OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

www.komorabih.ba

Nova web stranica Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine omogućava poslovnoj zajednici, ali i svim zainteresiranim građanima, jednostavno praćenje novosti i dešavanja u vezi sa aktivnostima Komore, moderniji prikaz sadržaja, olakšano pretraživanje i pristup informacijama te integraciju sa društvenim mrežama i dijeljenje sadržaja. Na web stranici mogu se pronaći informacije o Komori, njenim nadležnostima i organizacijskoj strukturi, pozivi za sudjelovanje na edukacijama, sajmovima i konferencijama, izvještaji o realiziranim aktivnostima, saradnji sa drugim agencijama i institucijama, analize, direktorij izvoznika, registar kompanija, publikacije, katalozi i drugi korisni i zanimljivi sadržaji.

VTK/STK BiH

ISO 9001:2015
ISO 14001:2015

Centralni ured u Sarajevu

Branislava Đurđeva 10
71000 Sarajevo
+387 33 566 222
+387 33 214 292
info@komorabih.ba

Ured u Mostaru

Dr. Ante Starčevića
88000 Mostar
+387 36 333 651
+387 36 314 060
info@komorabih.ba

Ured u Banja Luci

Vidovdanska 2B, V sprat
78000 Banja Luka
+387 51 227 680
+387 51 227 681
info@komorabih.ba